

Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalvelujen kehittäminen Etelä-Savossa -esiselvitys

Laura Hokkanen & Johanna Pirinen & Hanna Kuitunen

VAPAAEHTOISTYÖ, KANSALAI SJÄRJESTÖT JA HYVINVOINTIPALVELUJEN KEHITTÄMINEN ETELÄ-SAVOSSA -ESISELVITYS

Laura Hokkanen • Johanna Pirinen • Hanna Kuitunen

ETELÄ-SAVON
MAAKUNTALIITTO

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

MIKKELI 2014

A: TUTKIMUKSIA JA RAPORTTEJA – RESEARCH REPORTS 85

© Tekijät Mikkelin ammattikorkeakoulu

Kannen ulkoasu: Mainostoimisto Nitro ID

Taitto- ja paino: Tammerprint Oy

ISBN: 978-951-588-410-7 (nid.)

ISBN: 978-951-588-411-4 (PDF)

ISSN: 1795-9438 (nid.)

SISÄLTÖ

ESIPUHE

TIIVISTELMÄ

JOHDANTO

KOLMAS SEKTORI HYVINVOINNIN RAKENTAJANA ETELÄ-SAVOSSA	14
Osallisuuden merkitys hyvinvointiin	14
Hyvinvoinnin tuottamisen näkökulmia	17
Järjestötoiminnan haasteet Etelä-Savossa	28
Kansalaistoiminnan tulevaisuuden näkymiä Etelä-Savossa	35
KOLMAS SEKTORI KUMPPANINA	39
Näkemyksiä järjestö-kunta-yhteistyöstä Etelä-Savossa	39
Kolmas sektori palveluntuottajana julkisen ja yksityisen sektorin rinnalla	50
Eteläsavolaisten järjestötoimijoiden näkemyksiä palvelujen tuottamiseen	55
Palvelutuottamiseen liittyviä haasteita	59
Kasvavien palvelutarpeiden haaste	66
VAPAAEHTOISUUS ETELÄ-SAVOSSA	71
Vapaaehtoisuuteen motivoivat tekijät vapaaehtoisten kuvaamana	71
Vapaaehtoisten kokemat uhat ja riskit	78
Huomioita vapaaehtoistyön kehittämiseen	83
HYVIÄ KÄYTÄNTEITÄ KUNTA- JA JÄRJESTÖSEKTORILLA	85
Helsinki	85
Hämeenlinna	86
Joensuu	87
Jyväskylä	88
Oulu	89
Turku	91
Maakuntatasolla tehtävä kunta-järjestöyhteistyö	92
Esko - hankekokonaisuus - Oulun alue	93
Verkossa toimivia vapaaehtoistyön palveluja	94
Tanska	95
Hollanti	96
Saksa	97
NÄKÖKULMIA VAPAAEHTOISTYÖN JA HYVIN- VOINTIPALVELUJEN KEHITTÄMISEEN ETELÄ-SAVOSSA	99
LÄHTEET	104
LIITTEET	110

Esipuhe

Tässä EAKR-rahoitetussa esiselvityksessä on tarkasteltu ajankohtaista ja laajaa teema-aluetta, vapaaehtoistoimintaa Etelä-Savossa, sekä näkemyksiä maakuntaan luotavan hyvinvoinnin kumppanuusmallin kehittämisestä. Etelä-Savon alueella on rekisteröity lähes 4700 yhdistystä ja näiden lisäksi vapaaehtoistyötä tehdään lukuisilla erilaisilla epämuodollisilla foorumeilla. On selvää, ettei selvitys pysty antamaan kokonaiskuvaa tai arvokkaita erityispiirteitä näistä tuhansista toimijoista, mutta selvityksen tavoitteena on käynnistää vuoropuhelua ja kehittämistyötä kolmannen sektorin toimintaedellytysten parantamiseksi tulevaisuuden Etelä-Savossa. Esiselvityksen tarkoituksena on ollut tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää vapaaehtoistoiminnan kehittämiseksi sekä yhteistyöfoorumien synnyttämiseksi.

Lämpimät kiitokset haastatteluihin, kyselyyn ja työpajoihin osallistuneille järjestö- ja kuntatoimijoille.

Mikkelissä 17.3.2014

Laura Hokkanen, FT

Tiivistelmä

Laura Hokkanen, Johanna Pirinen ja Hanna Kuitunen: Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalvelujen kehittäminen Etelä-Savossa –esiselvitys

Etelä-Savon maakuntaliiton toimeksiannosta toteutettu esiselvitys tarkastelee eteläsavolaisten vapaaehtoistoimijoiden näkemyksiä omasta roolistaan, tehtävästään, toimintansa edellytyksistä, mahdollisuuksista ja rajoitteista suhteessa eteläsavolaisten hyvinvointiin, osallisuuteen ja hyvinvointipalveluiden tuottamiseen nyt ja tulevaisuudessa. Selvityksessä kartoitetaan kolmannen sektorin tarpeita, haasteita, vahvuuksia ja tulevaisuuden näkemyksiä sekä kunta-järjestö-yhteistyön mahdollisuuksia Etelä-Savossa.

Selvitykseen valittiin 9 toiminnanjohtajaa tai luottamustehtävässä olevaa kolmannen sektorin edustajaa, joille toteutettiin teemahaastattelu koskien vapaaehtoistyön tilaa Etelä-Savossa. Haastatteluihin valittujen toiminnanjohtajien organisaatiot koskettivat yli 300 eteläsavolaista yhdistystä. Toiminnanjohtajien lisäksi haastateltiin viittä julkisen sektorin edustajaa, joista yhdellä oli myös yksityisen sektorin tuntemus. Johto- tai luottamusasemassa olevilta julkisen sektorin toimijoilta selvitettiin näkemyksiä kolmannen sektorin merkityksestä maakunnalle sekä palvelujen tuottamiselle. Tavallisten vapaaehtoisten näkemyksiä kerättiin kolmen kunnan alueella toteutetuissa vuorovaikutteisissa järjestöpajoissa sekä sosiaalisen median kautta järjestötoimijoille menneen avoimia kysymyksiä sisältäneen kyselyn avulla.

Työhön valittiin kvalitatiivinen aineistonkeruumenetelmä, sillä erityisesti palvelujen tuottamista käsittelevässä osiossa haluttiin päästä kyselylomaketta moniulotteisempaan syy-seuraus-suhteiden tarkasteluun ja tarkentaviin näkökulmiin. Toiminnanjohtajien avulla saatiin näkemyksiä järjestökentän tilasta koko maakunnan alueelta. Kerättyä aineistoa on käsitelty valtakunnallisten selvitysten ja tilastojen valossa, eikä eteläsavolainen aineisto poikkea tältä osin valtakunnallisista vapaaehtoistoiminnan tulevaisuuden haasteista tai kolmannen sektorin vahvuuksista.

Tämän selvityksen pohjalta nousee esille neljä keskeistä teema-aluetta, joihin kolmannen sektorin kehittämisessä olisi maakunnassa tarpeita. Kunkin teema-alueen alle tarkentui lisäksi selvityksessä esille nousseita kehittämissaihoita. Selvityksen perusteella huomiota olisi kiinnitettävä vapaaehtoistyön toimintamuotojen uudistamiseen, kuten järjestöjen tukemiseen, vapaaehtois tehtävien uudelleen kohdentamiseen, yhteistyöverkoston koordinoimiseen ja tiedon saamiseen eteläsavolaisten arjesta. Toisaalta kolmannen sektorin vaikuttavuuden mittaamisessa on puutteita, jota varten olisi otettava käyttöön työkaluja vaikutusten mittaamiseen ja todentamiseen, vaikuttavuuden hyödyntämiseen avustushakemuksissa, järjestöjen tekemän työn laadun hallinnan kehittämiseen sekä kunnan avustuskäytänteiden läpinäkyvyyden kehittämiseen. Kolmantena kehittämiskohteena selvityksessä nousee esille yhteistyöra-kenteiden synnyttäminen toisaalta järjestöjen välille ja toisaalta kunta-järjestö-yhteistyön kehittämiseksi. Toimenpiteitä tarvitaan myös ennakkoluulojen ja asenteiden muokkaamiseksi sekä vastuukäytänteiden ratkaisemiseksi vapaaehtoisten ja ammattilaisten yhteisillä toimintakentillä. Neljäntenä kehittämiskohteena selvitys nostaa esille palvelutoiminnan kehittämisen.

Palvelutoiminnan kehittäminen on selvityksen toimenpiteistä laajimmin näkemyksiä jakava osa-alue. Tämänhetkistä kolmannen sektorin asemoitumista yhteiskunnalliseen keskusteluun leilmaa eri tahojen hyödyntämät argumentit, joilla määritellään kolmannelle sektorille oikeutettuja toimintatapoja ja suhdetta muihin tahoihin. Nämä argumentit vaikuttavat myös monella tavalla järjestön kehittämistyöhön ja tulevaisuuden toimintakenttään. Pääpiirteittäin näissä argumenteissa otetaan kantaa siihen, onko kolmannen sektorin rooli perustoiminnan lisäksi myös palvelutoiminnan puolella ja millaisin oikeutuksin. Toisaalta, jos kolmannen sektorin rooli halutaan nähdä yleishyödyllistä tarkoitusta toteuttavan toiminnan organisoinnissa jäsenille, kuinka tätä perustoimintaa kuuluisi kehittää.

Tähän selvitykseen kerätyn aineiston ja valtakunnallisten kartoitusten pohjalta on selvää, että kolmannen sektorin asema suomalaisessa yhteiskunnassa on arvostetussa ja merkittävässä roolissa. Silti ongelmia aiheuttavat järjestöjen taloudellinen epävarmuus, toimitilojen, vapaaehtoisten ja vastuunkantajien puute, kasvava huoli heikoimmassa asemassa olevien ihmisten asemasta ja epäily kunnan toimijoiden arvostuksesta järjestötoimintaa kohtaan. Selvityksen loppuun on koottu erilaisia malleja Suomessa ja Euroopassa toteutetuista vapaaehtoistoiminnan sekä kunta-järjestö-yhteistyön käytänteistä, joita olisi mahdollista hyödyntää soveltuvin osin myös Etelä-Savon kolmannen sektorin asemaa kehittämissä toimenpiteissä ja maakuntaan luotavan hyvinvoinnin kumppanuusmallin tarkastelussa.

Asiasanat: Kolmas sektori, kunta-järjestö-yhteistyö, hyvinvointipalvelut, osallisuus, vapaaehtoistoiminta

Johdanto

Kansalaisjärjestöjen merkitystä yhteiskunnan, yksilön ja yhteisöllisyyden näkökulmista on tarkasteltu vuosikymmenten ajan. Huoli vapaaehtoistoimijoiden riittävydestä ja jaksamisesta on laajentunut huoleksi vapaaehtoistoiminnan roolin kasvattamisesta myös hyvinvointipalvelujen tuottajaksi. Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalvelujen kehittäminen Etelä-Savossa -esiselvityshankkeessa tarkastellaan eteläsavolaisten vapaaehtoistoimijoiden näkemyksiä omasta roolistaan, tehtävästään, toimintansa edellytyksistä, mahdollisuuksista ja rajoitteista suhteessa eteläsavolaisten hyvinvointiin, osallisuuteen ja hyvinvointipalvelujen tuottamiseen nyt ja tulevaisuudessa. Näkökulmia haetaan myös siihen, kuinka julkinen sektori näkee kolmannen sektorin aseman ja roolin kuntalaisten hyvinvoinnin tukemisessa.

Hyvinvointia tarkastellaan neljästä eri näkökulmasta. Perinteisesti vapaaehtoistyön merkitystä nostetaan esille vapaaehtoistoimijan omana sisäisenä hyvinvointina; arvokkuuden, osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksina yksilölle itselleen. Toisaalta vapaaehtoistyö voidaan nähdä kunnan hyvinvointipalvelujen käyttötarvetta vähentävänä toimintana, ennaltaehkäisevänä työnä, joka aktivoi ihmisiä toimijuuteen, liikkeellä olemiseen, itsensä kehittämiseen ja yhteisölliseen kohtaamiseen. Näiden seurauksena yksilö voi paremmin terveyden, laajentuneiden tukiverkostojen vahvistumisten ja paikkakuntaan kiinnittymisen avulla. Kolmantena hyvinvoinnin näkökulmana vapaaehtoisuutta voidaan ajatella toiminnan kautta tarjottuina palveluina yhdistyksen jäsenille: tukiryhminä, virikematkoina, terveystilaukspalveluina, ryhmätöimintoina ja erilaisina edunvalvonnan muotoina. Neljäs näkökulma näyttäytyy julkisuudessa ristiriitaisena: millainen on järjestön rooli maksullisen palvelutoiminnan, perinteisesti kunnan vastuulle miellettyjen hyvinvointipalvelujen tuottajaketjussa? Millaisia valmiuksia ja mahdollisuuksia ylipäänsä järjestöllä on tuottaa julkisen ja yksityisen sektorin rinnalla palveluita: kodinhoitoapua, lastenhoitoa, asiantuntijapalveluita, terveyden- ja hyvinvoinnin perustoimintoja?

Vapaaehtoistyöllä on suomalaisessa yhteiskunnassa merkityksellinen asema: sen on nähty toimivan ihmisyyden ja arvojen kehittymisen paikkana, jossa palkan sijaan ihminen saa hyvää oloa, yhteisöllisyyden kokemuksia ja merkityksellisyyttä ihmisenä ja kansalaisena. Toisaalta hyvinvointiyhteiskunnan määritteeksi on pitkälti lueteltu valtion ja kuntien verovaroin katetut palvelut, joista jokainen kansalainen saa nauttia yhdenvertaisesti. Ongelmia perinteikkääseen suomalaiseen malliin on tuonut tutkimusten nostamat luvut nuorten ihmisten haluttomuudesta liittyä mukaan kansalaisjärjestöihin. Samalla kuntasektorin merkittävästi kiristynyt taloudellinen tilanne sekä ikääntyvä

väestö asettavat paineita uudenlaisten palvelurakenteiden ratkaisemiseen. Ongelmalliseksi on koettu myös järjestöjen sukkulointi erilaisten laki- ja viranomaistulkintojen verkostossa: voiko voittoa tavoittelematon, yleishyödyllinen yhteisö, toimia samanlaisilla pelisäännöillä kuin julkinen ja yksityinen sektori? Voidaanko yleishyödyllisyyttä enää edes määritellä kaikkien hyväksymällä tavalla? Pitääkö palveluntuottamista tarkastella ensisijaisesti ansiontuottamisena vai voidaanko siitä erotella myös muita sosiaalisesti merkittäviä osa-alueita, kuten toiminnan kautta mahdollistuva pitkäaikaistyöttömien kuntouttava toiminta?

Vaikka kansalaisjärjestötoimijat voisivatkin nähdä oman ideologiansa mukaiseksi tuottaa myös julkisia palveluja, ongelmia aiheuttaa edelleen roolien epäselkeys: mitä vapaaehtoiset voivat ja saavat tehdä toimiessaan kentillä, jotka jaetaan julkisen ja yksityisen sektorin kanssa? Kuinka taataan kansalaisjärjestöjen omaleimaisuus ihmisten kohtaamisessa, arvojen esillä pitämisessä ja sosiaalisen pääoman kasvattamisessa? Kuluttaako palveluiden tuottaminen järjestöt kuiviin? Kolmas sektori palveluiden tuottajana -ajattelua on perinteisesti tarkasteltu huolena kansalaisten harjoittaman vapaaehtoistyön ideologian kärsimisestä. Tämän periaatteen mukaisesti järjestön imago ja ideologia kärsivät, kun se ottaa rahallista vastiketta suoritettusta palvelusta. Koska monet vapaaehtoistyön tehtävät alkavat vaatia nyky-yhteiskunnassa myös organisaation, jolla on palkattuja henkilöitä koordinoimaan ja motivoimaan vapaaehtoisia, moni järjestö näkee varteenotettavana rahallisenä resurssina ja toiminnan laajenemisen mahdollisuutena palveluliiketoiminnan. Toisaalta järjestöt näkevät palvelujen tuottamisen myös selkeästi omien asiakasryhmiensä etujen ajamisena: vastauksena huoleen heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeudesta hyvään arkeen. Myös vapaaehtoistyön kansantaloudellisia merkityksiä selvittellyt Ruralia Instituutin tutkija Juhani Laasanen muistuttaa, että vapaaehtoistyön tulokset eivät yleensä synny ilman kustannuksia. Näin ollen vaikka rahallista vastiketta eli palkkakorvausta ei suoritettaisikaan, toiminta vaatii rahoitusta muista kanavista. Pääosa kustannuksista aiheutuu vapaaehtoistyön suunnittelusta, kehittämisestä, vapaaehtoisten rekrytoinnista, kouluttamisesta, ohjaamisesta, palkitsemisesta sekä tarvikkeiden ja palvelujen ostamisesta. Vapaaehtoisille korvataan yleensä vain toiminnasta aiheutuneet suoranaiset kulut. (Laasanen 2011, 9.) Kansalaistoiminta vaatisikin uudenlaisia rahoitusmalleja ja usein myös uudenlaisia toiminnan organisoitajia.

Etelä-Savo painii yhtä lailla valtakunnallisten haasteiden kanssa: kuinka voidaan säilyttää perinteisen kansalaisjärjestötoiminnan merkitys ja laajuus ikääntyvän väestön ja muuttuvan vapaaehtoistyön toimintalogiikan maailmassa? Kuinka voidaan tarjota riittävät toimintaedellytykset tilojen ja resursien osalta ja samaan aikaan tarkastella myös kunnan julkisia palveluita, kiristyvää talustilannetta sekä heikoimmassa asemassa olevien ihmisryhmien oikeuksien ja laadukkaan arjen toteutumista? Selvitys nostaa esille maakunnan vapaaehtoistoimijoiden näkemyksiä kolmannen sektorin tilasta ja tulevaisuu-

teen suuntautumisesta, asenteista liiketaloudellisen toiminnan laajentamiseen sekä suhteestaan kunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön. Selvityksen myötä pyritään kasvattamaan myös vuoropuhelua julkisen ja kolmannen sektorin välille tuomalla esille näkemyksiä molemmilta toimijakentiltä. Selvityksen loppuun on koottu hyviä käytänteitä kumppanuusrakenteiden ja kolmannen sektorin kehittämisen näkökulmista muutamissa suomalaisissa kaupungeissa ja Euroopan maissa.

Aineisto ja menetelmät

Etelä-Savo on alueena laaja, ja sen alueella toimii valtava määrä erilaisia yhdistyksiä ja kolmannen sektorin toimijoita. Helmikuun 2014 Yhdistysrekisteripäivityksen mukaan Etelä-Savon alueella toimii 4697 rekisteröityä yhdistystä. Alueen erityispiirteenä on myös maaseutumainen ympäristö, jossa on runsaasti taajamien ja palveluiden ulkopuolelle jääviä kyliä. Selvitykseen valittiin 9 toiminnanjohtajaa tai luottamustehtävässä olevaa henkilöä kolmannen sektorin edustajista, joille esitettiin liitteen 1 mukaiset kysymykset. Myöhemmin yksi haastateltavista kielsi haastattelunsa käyttämisen raportissa. Toiminnanjohtajien ja luottamishenkilöiden avulla pyrittiin saamaan laajempi näkemys järjestökentästä, koska useiden selvityksessä mukana olleiden henkilöiden takana oli laaja verkosto yhdistyksiä. Haastatteluihin valittujen toiminnanjohtajien organisaatiot koskettivat yli 300 eteläsavolaista yhdistystä. Yhden toiminnanjohtajan alaista kentän laajuutta kuvaa esimerkiksi seuraava lainaus:

Tällä hetkellä meillä on 109 jäsenyhdistystä. Ja siellä on tosissaan laidasta laitaan, siellä on tyypillisiä sote-yhdistyksiä, sitten on kulttuuriyhdistyksiä ja sitten on retkeilyyhdistyksiä ja liikuntayhdistyksiä, oikeestaan kaikkia mitä siihen yhdistyskenttään vaan voi kuulua. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Painottuminen toiminnanjohtajiin tai luottamustehtävissä oleviin henkilöihin nähtiin tärkeäksi myös valtakunnallisen vertailtavuuden kannalta: Järjestöbarometrissa muun muassa palvelutuottamiseen liittyvät kysymykset perustuvat järjestöjohdon näkemyksiin. Haastattelut keskitettiin kolmelle paikkakunnalle: Mikkeliin, Savonlinnaan ja Pieksämäelle, mutta useiden haastateltavien organisaatio edusti toimialueena koko Etelä-Savo. Toiminnanjohtajien lisäksi haastateltiin viittä julkisen sektorin edustajaa, joilta kysyttiin liitteen 2 mukaiset kysymykset. Julkisen sektorin edustajista yksi vastaaja edusti julkisella sektorilla toimivaa luottamushenkilöä, jolla oli yksityisen sektorin tausta, kolme vastaajista toimi johtoasemassa ja yksi vapaaehtoisuuskoordinaation tehtävissä. Kysymysten laadinnassa hyödynnettiin erilaisia aikaisemmin toteutettuja valtakunnallisia kysymysrunkoja vertailtavuuden helpottamiseksi. Haastattelut on litteroitu niin sanottua etnografista litteraatiota hyödyntäen; tekstistä on poistettu erilaisia puhekieleen kuuluvia täytesanoja luettavuuden helpottamiseksi.

Tavallisten vapaaehtoisten näkemyksiä selvitettiin kolmen kunnan alueella toteutetuissa vuorovaikutteisissa järjestöpajoissa sekä sosiaalisen median kautta järjestötoimijoille menneen kyselyn avulla (yhteensä 44 vastaajaa). Järjestöpajojen ja kyselyn sisältö noudattivat liitteissä 3 ja 4 esitettyjä runkoja.

Työhön valittiin kvalitatiivinen aineistonkeruumenetelmä – teemahaastattelu ja järjestöpajoissa toteutuva ryhmähaastattelu, sillä erityisesti palvelujen tuottamista käsittelevässä osiossa haluttiin päästä kyselylomaketta moniulotteisempaan syy-seuraus-suhteiden tarkasteluun ja tarkentaviin näkökulmiin. Alueen yhdistykset ovat hyvin erilaisessa tilanteessa suhteessa palvelujen tuottamiseen: pienet yhdistykset ovat pääsääntöisesti keskittyneet tuottamaan pieniä palveluja jäsenilleen, kuten neuvontaa ja edunvalvontaa, kun puolestaan isommissa organisaatioissa voidaan puhua jo merkittävästä työllistävästä ja taloudellisestakin toiminnasta sekä palvelujen tuottamisesta laajemmin yhteiskunnan avoimille markkinoille.

Toiminnanjohtajat, vapaaehtoiset sekä julkisen sektorin vastaajat edustavat valtaosin sosiaali- ja terveysalaa, pääosin siksi, että valtakunnallisessa palvelutoiminnassa niiden asiakaskunta on muotoutunut pitkälti tältä sektorilta, ja näiden alojen työ painottuu usein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten auttamiseen. Valtakunnallisesti tarkasteltuna sosiaali- ja terveysalan järjestöistä yli puolet on kansanterveys- ja vammaisjärjestöjä. Kansanterveysjärjestöihin luetaan esimerkiksi potilasjärjestöt, mielenterveysyhdistykset ja työttömien yhdistykset. Toisen puolen sosiaali- ja terveysalan järjestökentästä muodostavat lastensuojelu- ja nuorisojärjestöt, päihdejärjestöt, vanhusjärjestöt ja loma- ja järjestöt. Paikallisella tasolla jakauma painottuu vanhusyhdistyksiin. Paikallisyhdistysten tuki suuntautuu voimakkaimmin eläkeläisiin, pitkäaikaissairaisiin ja vammaisiin. (STM 2014, 11.) Järjestöbarometri 2008 toteaa sosiaali- ja terveysyhdistysten toimijoiden tavoittavan toimintaansa paljon erilaisissa vaikeissa elämäntilanteissa eläviä, sairaita, eri tavalla vammaisia, työttömiä, yksinäisiä ja sosiaalisista ongelmista kärsiviä ihmisiä. Vain vajaa kymmenesosa sosiaali- ja terveysjärjestöissä toimivista on muita kuin heitä, joita järjestön perustehtävä koskettaa henkilökohtaisesti. Tämä merkitsee sitä, että suurimmas- sa osassa yhdistyksiä on onnistuttu saamaan toiminnan piiriin potentiaalisesti syrjäytymisvaarassa olevia ihmisiä, joilla ei ehkä muuten olisi mahdollisuuksia mielekkääseen toimintaan ja osallistumiseen. Merkille pantavaa sosiaali- ja terveysyhdistyksissä on, että yksinasuvat, ikääntyneet, eläkeläiset sekä henkilöt, joilla sairaus tai vamma vaikeuttaa elämää jonkin verran, osallistuvat hieman muita yleisemmin vapaaehtoistoimintaan. (Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto 2008, 99, 110.) Painottuminen sosiaali- ja terveysalan järjestöihin luo kuitenkin tietyllä tavalla liiankin perinteisen kuvan vapaaehtoistyön kentästä ja hyvinvoinnista käsitteenä, ja tämän vuoksi selvitykseen valittiin toiminnanjohtajia, joiden edustamien organisaatioiden sisällä oli yhdistysten moninaisuuden kirjo. Julkisen puolen toimija kuvaakin hyvin tarvetta nähdä hyvinvoinnin kenttä laajempänä. Yhteistyö yli järjestöryhmien asettaa hyvän tavoitteen eteläsavolaisen vapaaehtoiskentän ja yhteistyön kehittämiseen.

Tavallaan se on aika suppeesti ajateltukin aina, että nää niin sanotut, no, aatellaan Esteryn alla olevat vammais-/tai potilasjärjestöt, sosi-aali- ja terveysalan järjestöt, on ainoita, jotka olis jotenkin ihmisen asialla. [--] Se pitää nähdä laajemmin. Kaupunkiosaseurat, liikun-taseurat... kaikki tällaset. Mut vähän se on silleen urautunut tiet-tyihin ajatuksiin, et ketkä tekee vapaaehtoistyötä. [--] Et kuitenkin hyvinvointi on laajempi käsite ihmisen elämässä. (Julkinen sektori, koordinaattori)

Selvityksen loppuun on koottu katsauksenomaisesti Suomessa ja Euroopassa toteutettuja malleja vapaaehtoistyön tai järjestö-kunta-yhteistyön kehittämi-estä. Ne pyrkivät toimimaan koontina hyvistä käytänteistä, joiden pohjalta Etelä-Savon voisi olla mielekästä lähteä kehittämään myös omaa vapaaehtoi-työn kehittämisen malliaan. On todettu, että rakenteita, joissa järjestöjen ja kuntien vuorovaikutus voisi luontevasti toteutua, ja joissa järjestöt voisivat olla jotain muuta kuin vain ostopalveluiden tuottajia, on vielä harvassa. Kun-tien ja järjestöjen yhteistyöhön ei ole olemassa mitään yhtä kaavaa, eikä yhteis-työssä pitäisikään olla kysymys minkään ”mallin” yksioikoisesta toteuttami-sesta. Yhteistyörakenteet on luotava kyseisen alueen ”tarpeista ja tarvikkeista”. (Mykrä & Varjonen 2013, 30–31.) Silti hyvien käytänteiden hyödyntäminen ja toteutetuista malleista opiksi ottaminen ovat järkeviä yhteistyörakenteiden kehittämisen paikkoja. Julkisen sektorin edustajan haastattelusta nousee hy-vin esille, miten myös Etelä-Savossa pitäisi pian päästä projektien toimenpide-ehdotuksista konkreettisiin toimintoihin:

Nyt noista hankkeistakin mietin vaan sitä, että niitä on aika mon-ta. [--] Nyt pitäis vaan tehdä pysyväks ja yhteistyötä eri hankkeitten tulosten kanssa eikä hanke hankkeen perään vaan. Nyt jo mallia ja juurruttaa sitä toimintaan. [--] Pitäs että ne olemassa olevat mallit ja sit lähtee niitten päälle rakentamaan tänne meille sopivaa, eikä niin, että aina aloitetaan ö:stä kaikki, ja se ei koskaan tuu valmiiks. (Julkinen sektori, johtoasema)

Myös järjestöjen puolella uupumus erilaisiin työryhmätyöskentelyihin ja ti-lannekatsauksiin nousee esille. Toiveiden ja näkemysten siirtyminen konk-reettiselle tasolle näyttäytyy hitaalta, jopa mahdottomalta:

Kun tehhään näitä suunnitelmia ja kehittämissuunnitelmia ja stra-tegioita, ne [järjestöjen näkemykset] pitäis vähintään niissä ylöskir-jottaa. Niitähän on ylöskirjattukin, mut jotenkin tuntuu, et [--] se jää siihen, mitään sellaista konkretiaa ei löydetä. [--] Jostakin pitäis tulla sellanen idea miten sitä tehhään. (Kolmas sektori, toiminnan-johtaja)

Käsitteet

Vapaaehtoistyön kentällä on käytössä laaja käsitteistö, jossa sanoja käytetään jonkin verran päällekkäin tai ilman selkeää johdonmukaisuutta käsitteiden merkityksissä. Tässä raportissa hyödynnetään pääsääntöisesti Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTYn käsitteistöä (Raninen ym. 2007, 193) samalla tiedostaen käsitteiden ytimekkään ja yleispätevän määrittelemisen mahdollisuuden.

Järjestötoiminta = toimintaa, jonka *sisäisenä* tarkoituksena on edistää jäsenistön viihtyisyyttä tai järjestää yhteistä toimintaa, ja *ulkoisena* tarkoituksena on ajaa järjestön jäsenten tai jäsenyhteisöjen etuja tai edustamia aatteita keinoina esim. selvitystyö, tiedottaminen, valistaminen, julistaminen, julkaisutoiminta ja neuvottelemine järjestön nimissä

Kansalaisjärjestö = ihmisten yhteenliittymä, joka toteuttaa yhteistä tavoitetta, arvoa tai intressiä

Kansalaistoiminta = julkinen toiminta yhteiseksi hyväksi yhteiskunnassa, yhteisön jäsenenä, yhdistyksissä tai järjestöissä

Kansalaisyhteiskunta = välitöntä demokratiaa edustava yhteiskunta, jossa kansalaiset toimivat yhteisöllisesti

Kokemustieto = (engl. experiential knowledge) tuttuus, apriorinen tieto, arkitieto ympäristöstä, sanaton tieto, jota ei voi opettaa

Kolmas sektori = (engl. nonprofit sector) yksityisen ja julkisen sektorin rinnalla toimivat kansalaisten muodostamat yhdistykset, liikkeet, osuuskunnat ja säätiöt, jotka eivät tavoittele voittoa ja joissa jäsenyys perustuu vapaaehtoisuuteen

Osallisuus = tunne todellisesta osallistumisesta ja vaikuttamisesta

Sosiaalinen pääoma = ne sosiaaliset rakenteet, jotka helpottavat yhteisön sisäistä jäsenten välistä vuorovaikutusta ja lisäävät luottamusta

Vapaaehtoistoiminta / vapaaehtoistyö = (engl. voluntary work), sekä yksityisten että kolmannen sektorin järjestöjen harjoittama vapaaehtoinen toiminta, esimerkiksi oma-apuryhmät, vertaisryhmät, keskinäinen apu

Yhdistys = ihmisten vapaaehtoinen yhteenliittymä tietyn yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi

Yleishyödyllisyys = yhteisö on yleishyödyllinen, kun se ei tavoittele voittoa, toimii aatteellisesti ja toiminnassa on mukana luottamushenkilöiden ja vapaaehtoisten panos sekä tarvittava määrä palkattuja työntekijöitä

Kolmas sektori hyvinvoinnin rakentajana Etelä-Savossa

”Se järjestöjen rooli on äärimmäisen tärkeä, merkittävä ja vielä merkittävämpi se on tulevaisuudessa kun kattoo tätä kuntien tilannetta.”

Osallisuuden merkitys hyvinvointiin

Arnstein määritteli vuonna 1969 edelleen paljon siteeratut osallistumisen portaat. Arnstein nimesi osallistumisen vallan uusjaoksi, joka mahdollistaa poliittisista ja taloudellisista resursseista eristettyjen kansalaisten mukaanoton yhteiskuntaan. Tämän muutoksen kautta he voivat tulla osallisiksi hyvinvoivan yhteiskunnan eduista. Osallistumisen portaat etenevät alhaalta ylöspäin, osallistumattomuudesta osallisuuteen. Portaikon alapäässä kansalainen on sopeutunut valmiisiin suunnitelmiin, ja vaikuttaminen on enemmän näennäistä. Portaikon keskivaiheilla kansalaisilta kysytään mielipiteitä, mutta heillä ei ole varsinaista päätöksentekovaltaa. Ylemmäksi portaikkoa kivutessa kansalaiset otetaan mukaan kumppanuuteen ja neuvotteluihin, ja he pääsevät myös käyttämään omaa kansanvaltaa siirtyessään osallistumisesta aktiivisiksi toimijoiksi. (Arnstein 1969, 217.) Osallisuus määritelläänkin pääsääntöisesti omakohtaisesta sitoutumisesta syntyväksi vaikuttamiseksi ja seurausten vastuun otoksi. Osallisuus tuottaa kokijalleen kuulumisen ja mukana olemisen tunteen sekä kokemuksen aidosta mahdollisuudesta vaikuttaa itseään, lähiyhteisöään ja yhteiskuntaa koskeviin asioihin. Juuri tästä voi kolmannen sektorin toiminnassa ajatella pitkälti olevan kyse; välittäjäorganisaationa toimimisesta kansalaisten ja valtaapitävien välillä:

Yhdistyksethän on se linkki kansalaisille, yks semmonen linkki, jota kansalaiset voi käyttää siihen, että heidän mielipiteensä, sekä heidän asuinalueensa kehittämiseen että heidän kaikkeen muuhunkin hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, kuuluu. Ja kyllähän yhdistykset myös ihan konkreettisesti voi antaa siihen arkielämääkin apua ja tukea [--]. Järjestöjen ja kylätoimijoiden ja muitten kansalaisten verkostot on niin lähellä sitä arkielämää. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Myös sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä nostaa järjestölähtöisen auttamistyön ja yleisen kansalaisjärjestötoiminnan kansalaisten hyvin-

voinnin kannalta kattavimmaksi ja lähimmäksi kansalaisten arkea ulottuvaksi toimintamuodoksi (STM 2014, 11). Vaikka osallisuudessa voidaan katsoa olevan koko kansalaisjärjestötoiminnan ydin, on se usein myös haastavin osuus ymmärtää yhteiskunnan eri toimijoiden tasolla. Osallisuuden tuottamia hyvinvoinnin muotoja on hankalaa luokitella perinteisiin tuottavuuden mittareihin, ja tämä aiheuttaa myös ongelmia toiminnan vaikuttavuuden todentamiseen tai osallisuuden kokemuksen yhteyksien osoittamiseen hyvinvoinnissa. Selvityksessä mukanaolevissa järjestöissä osallisuuden merkitys nähtiin kuuluvan pääsääntöisesti merkittävimpien kansalaistoiminnan piirteiden joukkoon, mutta samalla epäiltiin ulkopuolisten yhteistyötahojen ymmärrystä osallisuuden merkityksestä:

H: Ymmärretäänkö sinun mielestäsi meidän kunnassa järjestöjen merkitys kuntalaisten hyvinvoinnille?

V: Emmä tiiä, korulauseissa ainakin. Siellä se ainakin kuuluu, mutta käytännön tasolla voi olla niin, että osa ymmärtää, mut osa ei ehkä tavoita ihan sitä syvintä olemusta mitä järjestöt edustaa [--]: mikä merkitys on ihmisen omalla osallisuudella ja osallistumisella asioihin. Et jos ajattelet sitä oman elämän kenttää, niin kuinka pieni osa julkisella sektorilla on elämälle merkitystä. Ja kuinka paljon se muu on merkityksellistä sinun elämälle, kuinka iso merkitys sillä on, että sä olet osallinen. Sitten jos mietin, että julkisella puolella kun sä haet palveluja, niin sä oot aika usein ei-osallinen. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Jotkut [päättäjät] ymmärtää kovastikin sen [järjestöjen merkityksen Etelä-Savossa], jotkut ymmärtää vaalien alla ja jotkut ei nää mitään merkitystä sillä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Osallisuuden kokemuksen voidaan ajatella olevan jopa ihmisen hyvinvoinnin ja sosiaalisen pääoman rakentumisen pohja. Tähän viittaa myös julkisen sektorin edustaja haastattelussaan:

Moni kasvava palvelutarvehan kumpuaa yksinäisyydestä ja siitä ettei ole ketään. Niin, jos ihmiset löytäis semmosia ryhmiä missä he olis ja missä he ite toimis tavallaan subjektina eikä objektina, niin sillan tavallaan palvelun tuotannon kasvun tarve olis pienempää. (Julkinen sektori, johtoasema)

Toiminta kansalaisyhteiskunnassa on samalla osa elämän mielekkyyttä ja identiteetin rakentamista. Tämä asettaa tavoitteita myös ihmisen elämysympäristölle kokonaisuudessaan: ihmisten aloitteellisuus ja luovuus kehittyvät vain suvaitsevassa julkisessa tilassa. (Hautamäki 2005, 57.)

Ihmiset kumminkin kun muuttaa ja vaihtaa työpaikkaa ja paikkakuntaa, niin kyllähän ne kiinnittyy minun mielestä ensimmäisenä niitten [--] järjestöjen kautta siihen muuhun elämään. Työelämä on vaan hyvin pikkunen osa mejän ihmisten elämää. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kansalaisjärjestöt tarjoo väylän osallistumiseen [--]. Täällähän on hillittömän paljon pieniä järjestöjä ja yhdistyksiä, vaikka erilaisia politasyhdistyksiä, niin se tuo heille mahdollisuuden osallistua sen toimintaan ja sitä kautta kytkeytyä valtakunnalliseen kattojärjestöön. Se on edunvalvontaa, osallisuutta, osallistumista, valtaistumista ja myös sitä kautta se lisää näitten [ihmisten] hyvinvointia. [--] Tiedän paljon ihmisiä, jotka käy jossakin vaikka [--]yhdistyksessä, ja se antaa heille vertaisuutta ja sitä kautta taas valtaistumista ja ruvetaan vaatii parempaa hoitoo ja palveluja ja ymmärrystä ja tän tyyliisiä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Arnsteinin osallisuuden portaikossa nousee esille, että kansalaisvaikuttamisen haasteena on pitkälti osallistumisen ja osallisuuden välinen erottelu: osallistuminen luo helposti mielikuvan aktiivisesta kansalaisesta, joka vastaamalla kysymykseen vaikuttaa myös yhteiskuntaan. Kettunen (2002, 18, 19) nostaa esille, että paljolti äänestämiseen rajoittuva osallistuminen vaatii täydennykseen erilaisia aktiivisia ja välittömiä vaikutuskanavia. Keskeiset kysymykset osallistumisen perusteista koskevat osallistumisen edustavuutta ja vaikuttavuutta: Merkitseekö osallistuminen aktiivisuuden kasaantumista joillekin henkilöille vai voidaanko uusilla keinoilla edistää laajempaa osallistumista ja vaikuttavuutta?

Osallisuuden myötä syntyvää vaikuttamista ja vastuunottoa voidaan jaotella Salmikankaan (1998, 3) mukaan erilaisiin osallisuuden syvyysluokitteluihin. Tieto-osallisuudessa kansalaiset antavat tietoa sitä kysyttäessä, konsultaatio-osallisuudessa kansalaiset kertovat asioistaan neuvotteluprosessissa, päätösosallisuudessa kansalaisilla on aktiivinen rooli ja valta-asema asioista päätettäessä, toimeenpano-osallisuudessa kansalaiset ovat mukana päättämässä, millaisia toimenpiteitä ja resursseja muutoksiin tarvitaan, ja toimintaosallisuudessa kansalaiset toteuttavat itsenäisesti omia projektejaan. Kolmannen sektorin rooleissa näkyvät kaikki osallisuuden tasot: se toimii usein tiedon välittäjänä, kumppanuusneuvottelujen osapuolena, asiantuntijana ja toteuttajana. Toimiakseen näissä rooleissa eteläsavolaiset järjestöt näkevät toimintansa edellytyksiksi muun muassa hyvät yhteydet valtaapitäviin, pitkän ajan kuluessa syntyneen luottamuksen ja kumppanuusverkoston, järjestömuodon mahdollistaman joustavuuden liikkua ja vaikuttaa sekä motivoituneet tekijät ideoiden toteuttajina.

Varmaan sitten yksi vahvuus on se, että myö ollaan pitkään toimittu täällä, et ollaan luotettava toimija. Eihän se kaupunki muuten ois ostanut vuoskausia näitä palveluita meiltä. Ja sitten se vahvuus on siinä, että tää on pieni kaupunki ja myö tunnetaan se verkosto. Että ku on koulut, sosiaalityöntekijät, poliisit, kaikki tää tämmönen yhteistyökymppanit, niin se tuttuus auttaa tekemään moniammatillista verkostotyötä, koska eihän tätä itestään pysty tekemään. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Valtakunnallisia sosiaali- ja terveysalan järjestöjä tarkasteltaessa yleisin tyytyväisyyden aihe järjestöjen johtajien mielestä on saavutetut toiminnan tulokset, onnistumiset ja laadukas palvelujen tuottaminen. Myös järjestöjen voimavarat, erityisesti osaava henkilöstö, vapaaehtoiset ja luottamushenkilöt, nähdään tyytyväisyyden aiheina. Näiden lisäksi runsaasti mainintoja saavat esimerkiksi laajentuneet yhteistyöverkostot sekä järjestön julkisuudessa saavuttama hyvä maine ja arvonnanto. (Soste 2013, 88–89.) Myös paikallistasolla monet etelä-savolaiset toimijat näkevät vahvuudekseen ajan myötä syntyneet järjestörakenteet, joissa on suorat yhteydet asiakkaisiin, päättäjiin paikallisella ja myös valtakunnallisella tasolla sekä vapaaehtoisten mahdollistama ruohonjuuritasontoiminta:

Me ollaan koko ajan edelläkulkijoita. [--] meillä on jokaisella keskusjärjestö, jolla on oma tehtävä valtakunnallisesti, edunvalvojina, lausunnonantajina eduskuntaan, hallitukselle. Sit meillä on piirijärjestöillä oma tehtävä, paikallisyhdistyksillä on oma tehtävä. Mutta kaikkein suurin vahvuus on vapaaehtoistoiminta, jossa meillä on erinomaisen hyvä koulutusjärjestelmä, sitä kehitetään koko ajan. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

”Vapaaehtoistoiminnassa on kaikkein suurin ongelma se, että sitä ei pysty oikein mittaamaan sitä, mikä se on se toiminnan tulos.”

Hyvinvoinnin tuottamisen näkökulmia

Kolmanneksi sektoriksi määritellään yleensä yksityisen ja julkisen sektorin rinnalla toimiva aktiivisten kansalaisten joukko, joka voi olla järjestäytyneet yhdistykseksi, kansanliikkeeksi, osuuskunnaksi tai säätiöksi. Kolmas sektori ei tavoittele toiminnallaan voittoa, ja sen jäsenyys perustuu vapaaehtoisuuteen. Se toteuttaa kansalaistoimintaa, välittävää toimintaa kansalaisten ja vallanpitäjien välillä. (Raninen ym. 2007.) Kolmannen sektorin määritelmään liittyy myös paljon tulkinnanvaraisuutta: usein esitettävä kysymys liittyy esimerkiksi siihen, tarkoitetaanko kolmannen sektorin toiminnalla pienissä järjestöissä tehtävää vapaaehtoistyötä vai lasketaanko kolmannen sektorin toimintaan

myös järjestöissä tehtävä palkallinen ammattityö (Pihlaja 2010, 36). Vapaaehtoistoiminnan ja yhtä lailla yleishyödyllisten yhteisöjen toimintakenttään nähdään sisältyvän yhteisöllisyyden, huolenpidon ja inhimillisten arvojen ylläpitämisen arvot sekä kehityksen aikaansaaminen, jossa yhteisöt osallistuvat omien ongelmiansa huomaamiseen ja nimeämiseen. Lisäksi vapaaehtoistyö nostaa esille kansalaisten oikeuksia ja mahdollisuuksia, luo yhteyksiä yli ihmisiä erottavien erilaisuuksien, tarjoaa mahdollisuuksia uusien taitojen ja tietojen hankkimiseen sekä ihmisen henkilökohtaisen potentiaalin, itseluottamuksen ja luovuuden täydentämiseen. (YK 2001.) Myös tässä selvityksessä eteläsavolaisten toimijoiden näkemykset oman olemassaolonsa syistä noudattivat edellä lueteltua listaa:

Vertaistukihan siinä alun perin oli [tavoite] ja tää oikeuksien ja edun valvonta oli yks tärkeimpiä. [-- Haluttiin] parantaa näitten ihmisten mahdollisuuksia osallistua tähän yhteiskuntaan. [--] Järjestetään sit niitä aktiviteetteja ihmisille, jotka muuten ei varmasti aikoinaan lähteny liikenteeseen eikä näihin yhteisiin kuvioihin. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

On nähty se tarve saaha yhdistykset tekemään yhteistyötä keskenänsä ja nimenomaan niin, että sillä yhteistyöllä voitais niinku kolmannen sektorin osuutta kansalaisten hyvinvoinnissa ja kansalaisvaikutamisessa lisätä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Tän alueen vanhusväestön hyvinvointi on lisääntynyt, koska meidän kautta menee niin paljon vapaaehtoisia auttamaan. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Esimerkiksi maahanmuuttajalasten ja nuorten kohdalla se [toiminta] vaikuttaa kotouttamisen edistämiseen. Ja sitten taas vapaa-ajanharrastusten saamiseen, löytymiseen ja perheitten tukemiseen tähdätään sillä meidän työllä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Järjestöjen yhteiskunnallista laajuutta suomalaisessa yhteiskunnassa kuva-
taa esimerkiksi pelkästään sosiaali- ja terveysalan rekisteröityjen yhdistysten määrä, joka vuoden 1919 jälkeen on ollut arviolta noin 13 000. Nykyisin toiminnassa olevia yhdistyksiä arvioidaan olevan noin 8 000. Uusia yhdistyksiä syntyy kaiken aikaa, esimerkiksi vuonna 2011 rekisteröitiin 180 uutta sosiaali- ja terveysalan yhdistystä. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen jäseninä on noin 1,3 miljoonaa suomalaista. (STM 2014, 11.) Aaro Harjun (2014) selvitys järjestöjen jakaantumisesta eri ryhmiin jäsenmäärineen antaa myös viitteitä suomalaisen järjestökentän laajuudesta (Taulukko 1).

Kun vapaaehtoisuuden ja kolmannen sektorin mahdollisuuksia ja merkitystä tarkastellaan yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kannalta, voidaan Piiraisen

TAULUKKO 1. Suurimmat järjestöryhmät Suomessa (Harju, 2014)

Suurimmat järjestöryhmät	Yhdistyksiä	Jäseniä
Kulttuuri- ja harrastusjärjestöt	28 000	5 milj.
Sosiaali- ja terveysjärjestöt	13 000	1 milj.
Ammatti- ja elinkeinoyhdistykset	12 000	4,5 milj.
Kansalaistoimintaan ja edunvalvontaan keskittyneet yhdistykset	11 000	3 milj.
Koulutus- ja tutkimusyhdistykset	4 500	1 milj.

ym. (2010, 16–17) mukaan niiden vaikutuksia eriyttää sen perusteella, miten ne kohdistuvat julkiseen talouteen, osallistujiin, jäseniin ja sidosryhmiin. Järjestöjen taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia arvioitaessa voidaan kiinnittää huomiota ainakin kolmenlaisiin vaikutuksiin:

1. Sosiaaliset ja yhteisölliset vaikutukset, joita on vaikea mitata rahassa, mutta jotka vaikuttavat ihmisten elämään ja hyvinvointiin, esimerkiksi tasa-arvoon, oikeudenmukaisuuteen, osallisuuteen, turvallisuuteen, yhteisöllisyyteen, kiinnostamiseen, kokemukseen työskennellä yhteisen hyvän puolesta, arvokkaaseen elämänsisältöön ja sosiaaliseen pääomaan. Vaikutukset kohdentuvat tällöin erityisesti toimintaan osallistuville ja sidosryhmille.

2. Sosiaaliset ja yhteisölliset vaikutukset, joilla on edellisiä selvempi yhteys taloudellisiin vaikutuksiin, mm. toimintakykyyn, terveydentilaan, palveluiden tarpeeseen, ihmisten elinolosuhteisiin ja elämän edellytyksiin, eri sidosryhmien toimintaan ja innovatiivisuuteen tuki- ja palvelumuotojen kehittämisessä. Näiden vaikutukset kohdentuvat erityisesti toimintaan osallistuville ja sidosryhmille.

3. Taloudelliset vaikutukset, esimerkiksi vaikutukset kansantalouteen, virallisen sosiaaliturvajärjestelmän aukkojen paikkaamiseen ja sen avulla kalliimpien palvelujen käytön ehkäisemiseen. Näiden vaikutukset kohdentuvat erityisesti julkiselle taloudelle. (Piirainen ym. 2010, 16–17.)

Vapaaehtoistyön kansantaloudellista merkitystä tarkastelleessa, Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin tutkimuksessa, tarkoituksena oli selvittää ja laskea neljän valtakunnallisen järjestön piirissä tehdyn vapaaehtoistyön arvoa ja kansantaloudellisia vaikutuksia. Tutkimuksen peruskysymys on, mikä olisi järjestöissä suoritetun vapaaehtoistyön kansantaloudellinen vaikutus ja merkitys verrattuna siihen, että vastaava toiminta tapahtuisi julkisen sektorin toimesta ja siitä maksettaisiin asianomaisilla toimialoilla suoritettu palkkakorvaus. Tutkimuksen kohteena olivat Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL),

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK), Suomen 4H-liitto (4 H) ja Suomen Punainen Risti (SPR). Vapaaehtoistyön kansantaloudellisen vaikutuksen laskennassa on perusolettamuksena, että tehtävät siirtyisivät julkisen sektorin (esimerkiksi terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut, koulutus) hoidettavaksi. Tutkimuksen kohteena olevan neljän järjestön vapaaehtoistyön euromääräinen arvo ja kansantaloudellinen vaikutus olivat yhteensä 101–163 miljoonaa euroa. Keskiarvo on noin 132 miljoonaa euroa. (Laasanen 2011, 9.)

Taloudellisten ja sosiaalisten vaikutusten mittaaminen on edelleen useille yhdistyksille, ellei kaikille, haaste. Kuinka oman toiminnan merkitys hyvinvoinnin rakentumisessa pitäisi tuoda esille? Miten vapaaehtoistyön vaikuttavuutta mitataan? Kenelle kolmannen sektorin tulisi vakuutella oman toimintansa merkitystä ja vaikutuksia yhteiskunnassa? Vaikuttavuuden määrittely voi olla ratkaisevan tärkeää erilaisissa avustushakemuksissa, tilojen saamisessa, yhteistyöneuvotteluissa ja myös imagollisissa yhteyksissä. Oleellista lienee, että lukuisat järjestöt haluavat toiminnalleen arvostusta ja ymmärrystä, hyvän, uskottavan maineen, joka houkuttelee mukaan uusia ihmisiä. Järjestöjen arvioinnissa tavoitellaan arvon, ansion tai merkityksen osoittamista, jolla voi olla merkitystä esimerkiksi rahoittajan tekemissä päätöksissä (Piirainen ym. 2010, 19). Vaikutusten mittaamisen ongelmallisuutta ja vaikuttavuuden osoittamista kuvaa hyvin tähän selvitykseen haastatellun julkisen sektorin edustajan näkemys:

H: Ymmärretäänkö kunnassa järjestöjen merkitys kuntalaisten hyvinvoinnille?

V: No varmaan juhlapuheissa ymmärretään, mutta eihän sitä varmaan oo tutkittu. Sanotaan että mullakaan, [--] jos joku kysyis, et mitäs ne järjestöt tällä alueella, mitä palveluita ne tuottaa, kuinka paljon on asiakaskäyntejä, paljonko sillä mahdollisesti olis vaikutusta ihmisten terveyteen tai parempaan terveyteen ja onnellisuuteen. Niin ei mulla olis antaa mitään tietoa, niin mä en osais vastata siihen ja mä en tiää onko sitä kuin paljon edes tutkittu. [--] Jos olis jotain tämmöstä [tutkimusta], niin ainakin sitä pitäis viestiä kunnille paremmin, että kuinka suuri merkitys sillä on. Me ei varmaan tiedetä oikeesti. Me varmaan sanotaan että on korvaamattomia [--], mutta sitten mitkä ne faktat tai tutkimustiedot sen ympärillä on, niin ei sitä minusta oikeesti ole tai sitten mulla ei ole tai ehkä on, mutta en ole saanut sitä käsiini. (Julkinen sektori, johtoasema)

Järjestöjen vaikuttavuuden ja taloudellisen merkityksen laskemisessa on suuria puutteita: järjestöjen vapaaehtoistyön muotojen erilaisuus, työmäärän ja kustannusten tilastoinnin ja seurannan puutteellisuus vaikuttavat siihen, että yhtenäistä laskentaperustetta ei ole helppo muodostaa. Vapaaehtoistyötä tarkastelevien tutkimusten kannalta olisi merkityksellistä, että järjestöillä olisi olemassa systemaattisia vapaaehtoistyön ja talouden tilastointi- ja seuranta-

järjestelmiä. Tätä tietoa tarvittaisiin vapaaehtoistyön arvon esille nostamiseen julkisuudessa ja samalla myös yhteiskunnalta saatavan rahoituksen oikeudenmukaiseen arviointiin. (Laasanen 2011, 19–21.) Sosiaalisia päämääriä tavoittelevassa organisaatiossa olisi myös tärkeää tunnistaa erilaisia sosiaalisten vaikutusten mittaamisen mekanismeja ja menetelmiä sekä niiden tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoituksia. Näiden avulla voidaan selvittää, kuinka hyvin toimija onnistuu luomaan sosiaalisia vaikutuksia ja hyötyjä, kehittymään ja saamaan rahoitusta. (Merenmies & Kostilainen 2007, 1.) Arvioinnin merkityksestä ja haastavuudesta on viime vuosina puhuttu paljon, joten myös monille tässä selvityksessä mukana olleille kolmannen sektorin edustajille tilanne on tuttu:

Kaikki pitää olla dokumentoitu, kaikki pitää olla mapeissa, että jos tullaan tarkastaa, niin mitään ei saa olla omasta päästä. He ei halua mitään ”musta tuntuu tietoo”, vaan kaikki paperille. Kaikki kävijät pitäisi kirjata, jotka ovesta astuu sisään [--]. Kaikki tilaisuudet, joissa me puhutaan. Kaikki tämmönen pitäisi olla. Sitä kautta sitä vaikuttavuutta arvioidaan, ja sit siellä on henkilö, joka analysoi ne vastaukset ja antaa palautteen [--], ja se vaikuttaa myös siihen rahoitukseen. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Toiminnan vaikuttavuuden ja arvioinnin näkökulmat nousevat esille tasapuolisuuden, avoimuuden, oikeudenmukaisuuden ja arvostuksen kriteereiksi sekä järjestö- että julkisen sektorin puolella. Avustusjakamiskäytäntöjen nähdään olevan yksi kehittämisen paikka Etelä-Savossa. Vaikuttavuuden ja toiminnan tulosten muuttuminen avustusten saamisen kriteereiksi voidaan katsoa lisäävän avoimuutta ja myös tasavertaisuutta.

Yhä enempi ja enempi tätä keskustelua on ruvettu käymään, mutta et sitä ei [ole] oikeesti selkeesti avattu sitä pakettia, ihan oikeesti, että miten tärkeitä työtä ne [järjestöt] tekee ja sitä arvostusta. Se pitäs selkeemmin vielä ottaa siihen kunnan strategointiin ihan mukaan, et se ois niinku yhtenä kohtana kuten mm. paloturvallisuus tai lastensuojelu tai ihmisten hyvinvointi [--]. Sillo se ois paremmin käsiteltävissä se asia. Nyt se on sellanen abstrakti olo, kun ne jakaa jotain avustuksia; ne kattoo jonkun listan ja lyö jonkun rahasumman kiinni siihen ilman, että sen kummempaa päättäjillä on minäkäänköistä tietoo, mitä kaikkee siellä tapahtuu. Et se kannattas kyllä tarkemmin avata se paketti. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

[Haasteena on] ehkä tää järjestöavustuksien haku, kun siitä ei oo meillä kaupungilla vielä sellaista selkeätä ohjeistusta. Et joku järjestö saa vaikka 200 tai joku 50 000. Mihin se perustuu, millä perusteilla annetaan niitä avustuksia? Täs on aina varmaan [--] joku semmonen

logiikka, et tuetaanko myö sitä tilojen vuokraamista vai annetaanko myö se 200 euroa, ja millä perusteella tosiaankin jollekin korvataan vaikka kaikki vuokrat, 50 000-60 000 euroa. [--] Se on varmaan semmoinen mikä pitäs kaupungin tasolla linjata, ohjeistaa. Et minä ymmärrän niinku heijänki [järjestöjen] näkökulman siinä, että he joka vuosi sitten anoo, onks se toiminta sen varassa sitten. Sit jos sitä ei tuukkaan, niin mitä sitten? Siellä on tottunu käymään satoja ihmisiä ja sitä toimintaako sitten ei oo. (Julkinen sektori, johtoasema)

Kunnat ovat jo 1990-luvulta lähtien alkanet kiristää järjestöavustustensa ”vastikkeellisuutta”, jonka korostaminen voi monissa tapauksissa selkiyttää toimintojen rahoituksen periaatteita. Tämä edellyttää kuitenkin, että vastike on mahdollista määritellä. Kansalaisjärjestötoiminnan peruselementtejä, kuten kansalaisten osallistumista, yhteisöllisyyttä ja lähimmäisistä välittämistä ei millään järkevällä tavalla voi paketoita myytäväksi tuotteeksi. (Mykrä & Varjonen 2013, 27.) Avustuskäytäntöjen jakoperusteiden muuttamisessa piilotteleekin pelko lisääntyvistä vaatimuksista tehokkuuden, mittaamisen ja kilpailemisen kentälle, jossa avustusten varassa toimivat yhdistykset ovat riippuvaisia vuosittaisista arvioinneista ja niissä menestymisestä. Tätä pelkoa kuvastaa hyvin järjestötoimijan näkemys tulevaisuuden haasteista:

H: Millaisena te näette toimintanne tulevaisuuden?

V: Jaa-a, ei voi sanoa että valoisana, mutta sanotaan että haastavana. Nämä samat asiat kulkee koko ajan, ihmiset ja raha ja tilat, mukana, että ei voi tietää. Joka paikasta kiristettään ja vähennettään. Ei voi tietää millon käy, että ei tulekkaan rahotusta, millon loppuu yhteistyö tuonne [kaupungin suuntaan], millon [ne] rupee vaatimaan [lisää]. Sitä mä lähinnä pelkään, että millon ruvetaan vaatimaan tuolta kaupungin taholta ja muualta enemmän, että me tehään enemmän ja enemmän ja me ei siihen pystytä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Julksen sektorin edustaja nostaa esille, että taloudellisen tukemisen kriteerinä olisi paikallaan painottaa sijoittumista kaupungin strategiaan. Sosiaali- ja terveysalan järjestöillä periaatteena toimisi siis järjestön toiminta terveyden edistämässä ja ennaltaehkäisevässä työssä.

Meillä oli kerran aika mielenkiintoinen [tilanne] tuolla lautakunnan kokouksessa; yks lautakunnan jäsen sanoi että... Kun mä esitin sitä, että [kaupungin tulee] vain niitten kanssa allekirjoittaa sote-sopimuksen ja tukee taloudellisesti tai muuten, jotka tavallaan toteuttaa mejän strategiaa; että näitten [avustettavien järjestöjen] pitää tehdä terveyttä edistävää työtä [--]. Niin hän sanoi, että se on väärin, et se pitää myös poliittisin perustein se raha jakaa. Et sekään ei oo semmonen aivan yleisesti hyväksyttävä, että järjestöjen pitäis tehdä tällas-ta väestön terveyttä tukevaa, vaan joku ajattelee, että eri järjestöille

pitää [--] kunnan vaan antaa rahaa, [--] ja se on sit järjestön sisäinen asia mihin he tavallaan haluaa suunnata toimintaansa. Ja sit ikään kuin pitää luottaa, että kun joku järjestö, joka nyt tekee ihan mitä vaan, niin se tavallaan tekee semmosta mikä on yhteiskunnan hyväksi. Et se on hyvä, että niitä verorahoja annetaan. Et tää ei niinkun oo yleisesti hyväksytty, että niitten järjestöjen pitäis olla tämmöstä väestön hyvinvointia ja terveyttä edistävää. (Julkinen sektori, johtosema)

Vaikka monet eteläsavolaiset toimijat pitävät tulevaisuuden haasteena ja elin-ehdonakin toiminnalleen saavutettavan tunnettuuden ja arvostuksen lisäämistä, ei kovinkaan moni haastateltavista uskonut esimerkiksi päättäjien tietävän vapaaehtoisten tekemästä työstä, sen merkityksestä tai resurssien niukkuudesta. Tunnettuuden lisääminen päättäjiäkin laajemmalle kentälle on järjestöjen haasteena valtakunnallisestikin: tutkimuksissa yhdeksi nuorten osallistumattomuuden perussyksi nousee toiminnan tuntemattomuus. Vuonna 2001 lähes kaksi kolmesta (58 %) vapaaehtoistoiminnan ulkopuolisesta nuoresta olisi halukas tulemaan mukaan toimintaan, mikäli heitä siihen pyydetäisiin. Yleisimpinä osallistumattomuuden perusteluina nuoret kertovat, etteivät ole koskaan tulleet ajatelleeksi kyseistä toimintaa tai eivät tiedä, miten toimintaan pääsee mukaan. (Yeung 2002.) Yhtä lailla järjestöjen toiminnanjohtajat tai vastuunkantajat pohtivat toiminnalle saatavan arvostuksen merkitystä ja vaikuttavuuden määrittämisen vaikeutta ja monitahoisuutta:

Kun yhteiskunta on niin muuttunut, niin [pitäisi] tehdä näkyväksi se kansalaisjärjestön merkitys ihmiselle, sille lähiyhteisölle ja koko yhteiskunnalle. Et jotenkin joskus tuntuu siltä, että puhumme siitä merkityksestä, mutta me ei konkretisoida sitä. Paljon enemmän pitäisi olla ja tuoda tarinoita esiin, mitä kansalaisjärjestötoiminta on oikeesti saanu aikaan, ja tietysti tässä tapauksessa mitä me [ollaan] saatu aikaan vaikka yhden perheen kohdalla. Mitä se on rahassa, jos se yksinhuoltajaäiti on saanu monta vuotta tukea [vapaaehtoistojaltamme]. Jos hän ei olis jaksanu, niin mitä se tarkoittaa yhteiskunnalle rahassa. Jos hänen hyvinvointi olis romahtanu, kun hän oli täysin yksin. Tai isä, joka on yksin lastensa kanssa ja muuttanu kaukaa muista maista ja ei olis saanu muualta tukea kun meidän [vapaaehtoistojaltamme], niin mitä se tarkoittaa raharesurssina sitten yhteiskunnalle. Ja mitä se sit tarkoittaa sille ihmiselle, joka sitä tekee sitä vapaaehtoistointaa? Mitä se on antanut tän ihmisen omalle hyvinvoinnille? Kyllähän tää vapaaehtoistointa on niin [--] upeaa siinä mielessä, että kun sinä annat niin sinä saat koko ajan itsellesi ja saat voimaa ja vahvistusta ihmisenä. Minusta sitä pitäisi paljon, paljon enemmän korostaa, että mitä se vapaaehtoistointa oikeesti antaa jokaiselle ihmiselle itselleen ja ihmisen hyvinvoinnille. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Piirainen ym. (2010, 15) toteavat, että järjestöjen vaikuttavuutta arvioitaessa on ensin ymmärrettävä niiden luonnetta. Järjestöjen keskeiset arvioinnin elementit, vaikutukset, liittyvät tavoitteisiin. Taloudellisten säästöjen aikaansaaminen tai yhteiskunnallisten kustannusten minimointi eivät ole järjestöjen toiminnan varsinainen tavoite. Niinpä myöskään järjestöjen vaikuttavuuden arviointia ei voi perustella ensisijaisesti taloudelliselta kannalta. Kolmas sektori mahdollistaa aktiivisen kansalaisyhteiskunnan, kansalaisvaikuttamisen, tarvelähtöisten tuki- ja palvelumuotojen kehittämisen, heikkojen puolesta puhumisen sekä areenan yhteiskuntavastuulle ja yhteisöllisyydelle. Esimerkiksi Raha-automaattiyhdistys haastaa järjestöjä miettimään yhä enemmän konkreettisten tavoitteiden asettamista ja niiden analysointia: oman tehtävän tiedostaminen, konkreettiseksi muotoillut tavoitteet ja toimintaympäristöanalyysi ovat ehdottoman tärkeitä asioita myös yhteistyökysymyksen ratkaisemisessa (Mykrä & Varjonen 2013, 22–23).

Tyypillistä kolmannen sektorin toiminnalle on epäkohtien esilletuominen, mutta myös niihin luovien ratkaisujen etsiminen kokemusasiantuntijuutta hyödyntäen. Kolmas sektori kehittää vaihtoehtoisia tuki- ja palvelumuotoja, sillä järjestöillä on hyvä tuntemus edustamiensa ryhmien erityistarpeista ja arkitodellisuudesta. Järjestöt kykenevät tarjoamaan tavanomaisista palveluista poikkeavia vertaistukiryhmiä ja tuomaan kansalaisten näkemyksiä ja tarpeita esille usein tehokkaammin kuin julkisen sektorin puolella. (Piirainen ym. 2010, 13.) Jäsenistön arkitodellisuudesta syntyvien palvelujen kehittämisessä on pitkät perinteet suomalaisessa järjestökentässä. Alun perin sosiaali- ja terveystarpeiden jäsenten tarpeisiin suunnitellut ja kokeillut palvelut ovat päättyneet julkisen sektorin toimintamuodoiksi, kuten äitiys- ja neuvolatoiminta, äitiyspakkaus, sosiaalinen asuntotuotanto sekä monet muut nykyiset julkisen sektorin palvelut. Uusien palvelujen käynnistäminen on muuttunut kuitenkin aiempaa harvinaisemmaksi. Vuonna 2007 jopa 40 prosenttia ja vuonna 2012 enää 17 prosenttia järjestöistä ilmoitti aloittaneensa jonkin uuden palvelumuodon edellisvuoden aikana. (Soste 2013, 12; STM 2014, 11, 15.) Hyvänä ajankohtaisimerkkinä järjestöjen kehittämästä palvelumuodosta voinee pitää tabuaiheeksikin määriteltävää väkivaltaa, jonka ympärille on syntynyt erilaisia menetelmiä ja keskustelunavauksia juuri järjestölähtöisen, ruohonjuuritason työn myötä:

On perusteltua syytä olettaa niin, että moni ihminen on saanut helpotusta elämäntilanteeseensa ja löytänyt keinoja selvitä väkivallasta. On sitten tekijä tai kohde tai altistuja. Ja jos vaikutuksia laajemmalla tasolla miettii, niin [--] paljon enemmän puhutaan lähisuuhdeväkivallasta tällä alueella kun esimerkiksi jossain muualla päin Suomea, et se näkyy kaupunginvaltuuston päätöksissä ja se näkyy, että täältä on lähtenyt yksi lakialoite ”Vainon kriminalisoimiseksi”, joka astuu nyt voimaan. [--] Se on kanssa lähtöisin niin, että politiikkoja on käynyt meillä ja kohdannut silmästä silmään näitä ihmisiä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Hyvinvoinnin palvelujen tuotannossa katsotaan perinteisesti olevan tehtäviä, joita julkinen sektori ei ota hoitaakseen, eikä niissä ole taloudellisia toimintaedellytyksiä yritysten toiminnalle. Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi yhteisöllisyyden vahvistaminen erilaisten matalan kynnyksen kohtaustilojen muodossa.

Minusta se on ollut mielenkiintoista, mitä ihmiset [esimerkiksi Elixiiristä] melkein eniten tarvii, on sähköisten palveluiden oppimista, ja sillä ei oo mitää tekemistä ammattiryhmän kanssa sillä tavalla kun sosiaali- ja terveys[ala], vaan ihmiset tulee kysymään, et voisitteko te auttaa minua maksamaan tämän verkkolaskun, että kun minä en osaa. Et ehkä niitä [--] vois tuottaa niitä palveluita sen asiakkaan näkökulmasta ilman et mitään raja-aitoja niin kauheasti katottas. (Julkinen sektori, johtoasema)

Järjestöjen keskeisenä tehtävänä voidaan pitää pienten syrjäytyneiden tai heikkojen ryhmien hyvinvoinnista huolehtimista, esimerkiksi A-klinikkasäätien toteuttamaa neulujen vaihtopistettä suonensisäisiä huumeita käyttäville. Yhtä lailla järjestöjen roolina on palvelujen kehittäminen, jossa järjestöjen nopea reagointi kykenee julkista sektoria joustavampiin päätöksiin ja toteutuksiin. Tehtävien joukkoon määritellään myös niin sanottu epätäydellisen tiedon ongelma, jolla tarkoitetaan vasta kehitysvaiheessa olevan palvelun konseptointia. Koska palvelun laadusta, soveltuvuudesta tai vaikutuksista ei ole varmuutta, vaaditaan luottamusta. Palvelun tarvitsija luottaa helpommin voittoa tavoittelemattomaan ja asiakasryhmän etua korostavaan järjestöpalveluntuottajaan kuin julkiseen tai yksityiseen toimijaan. (Karttunen ym. 2013, 21–22.) Kolmannen sektorin toimiminen ruohonjuuritasolla auttaa paikantamaan erilaisten ihmisten arkisia ongelmia ja nostamaan esille keskusteluun myös sellaisia palvelujärjestelmän puutteita, jotka muuten eivät pääsisi esille. Esimerkiksi väkivallan ongelma on paljon moniulotteisempi kuin se suurelle yleisölle julkisuudessa esitetään. Työ vaatii siis erilaisia työskentelymenetelmiä erilaisille kohderyhmille, ja juuri tällä kehittämisalueella järjestöjen osaaminen ja innovointi näyttävät erityislaatuisina:

Meillä on semmosia väkivallan osa-alueita, joihin me kehitetään työskentelymenetelmiä, joita ei ole koskaan ennen tehty missään. Ja sitten, et väkivaltaa ei enää katsota silleen et se on vaan tietynlaista, vaan siellä on monenlaista. Nyt jos aatellaan näitä vainon kohteeksi joutuneita perheitä, [--] tai sitten vammaisiin kohdistuva väkivalta tai sijaisperheissä tapahtuva väkivalta tai muistisairaitten perheissä, se niin differentioituu. Sieltä alkaa nousta erilaisia juttuja. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Toiminnan tulosten arvioimisessa oman vaikeutensa antaa toimintakentän tekemän työn arvioiminen: se ei tuota sellaista mitattavaa arvoa, jonka voisi syy-

seuraus-suhteella tai pelkillä toiminnan taloudellisilla tuotoksilla osoittaa merkittäväksi. Taloustieteessä puhutaan ulkoisvaikutuksista: esimerkiksi mielekäs toiminta syrjäytymisvaarassa olevalle maksukyvyttömälle henkilölle voi estää tämän syrjäytymisen ja siten säästää syrjäytymisen yhteiskunnalle aiheuttamia taloudellisia ja sosiaalisia kustannuksia. Näin toiminta tulee vaikuttaneeksi ihmisten hyvinvointiin sekä usein välillisesti myös talouteen. (Piirainen ym. 2010, 14.) Syrjäytymisen ehkäisy onkin monien eteläsavolaisten järjestöjen tavoitteena, mutta vaikuttavuuden arvioinnissa olisi kyettävä määrittelemään myös konkreettisia alatavoitteita, joiden toteutumista voidaan seurata ja mitata. Juuri alatavoitteiden nimeäminen voi olla monille järjestöille haastavampi tehtävä:

Tietysti tuloksia on sillä tavalla vaikeaa [osoittaa] muulla tavalla kuin järjestetään vaikka lasten- ja nuorten leirejä ja saaha ihmiset innostumaan liikunnasta, niin sitä on vähän vaikeaa mitata, kuin monta syrjäytymistä me ehkäistään tällä. Mutta, uskotaan siihen, että tällä saahaan tuloksia. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kiinnostava yksityiskohta vuoden 2013 Järjestöbarometrissa on uutena teema-alueena esiintynyt järjestöjen rooli syrjäytymisen ehkäisyssä. Neljä viidestä valtakunnallisesta järjestöstä ja noin joka toinen paikallisyhdistys määrittelee syrjäytymisen ehkäisyyn merkittäväksi tavoitteekseen. Samalla kuitenkin yli puolet valtakunnallisten järjestöjen johtajista on sitä mieltä, että hallitus on onnistunut huonosti tai melko huonosti syrjäytymisen ehkäisyssä, vaikka se on hallitusohjelman painopiste. (Soste 2013, 52.) Järjestöjen toimintakenttä on usein heikkojen ja suojelemattomien ryhmien puolesta toimiminen. Julkinen sektori keskittyy helposti niin sanotun normaaliväestön asioihin tai ääritilanteiden hoitamiseen, joissa päätöksiä on suhteellisen helppoa tehdä. Kaupallinen palvelutarjonta kohdistuu puolestaan niille, joilla on varaa maksaa. (Heller 1998, 123.) Myös tämän selvityksen aineistossa järjestöt tuovat esille solidaarisuuden ja yhteisöllisyyden merkitykset järjestöjen toiminta-alalla. Järjestöt toimivat yhä edelleen heikkojen puolestapuhujina ja epäkohtien esille nostajina. Ne myös tarttuvat nopeasti yhteiskunnallisiin muutoksiin, jotka eivät vielä ole julkisen sektorin hallinnassa.

Mihin kukaan muu ei vastaa, niin kansalaisjärjestö ja vapaaehtoiset vastaavat siihen. Ja tokihan siinä on sitten tällanen laajempi näkökulma yksilön oma [--]: se tuo ihmiselle yhteisöllisyyttä, se tuo osallisuutta ja se tuo merkittävyyttä ihmisen elämään. Tietysti sitten se, että ongelma on siinä, kuinka paljon me ollaan pystytty mittaamaan siitä, mitä kansalaisjärjestön työllä ja toiminnalla saadaan oikeasti aikaan [--], kun tämä on ennaltaehkäisevää työtä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Maahanmuuttajat on muuttanu meijän työtä. Ja etenkin silloin kun tuli afgaanit tänne ni sehän toi tän tyttötyökuvion meille mukkaan, kun tytöt ei voinu osallistua siihen muuhun [toimintaan]. Semmoisia haasteita on ollu ja niihin on onneksi nopeesti pystytty tarttumaan ja hoitamaan niitä asioita. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Vaikuttavuuden arvioinnin ongelmallisuutta osoittaa myös se, että toiminnan välituotoksia kuten vaikkapa järjestön toteuttamien liikuntaryhmien kokoontumiskertoja ei yleensä rinnasteta vaikuttavuuteen. Vaikuttavuutta olisi tarkasteltava pitkällä aikavälillä, jolloin pitäisi kyetä todentamaan toiminnan perimmäinen tavoite täyttyneenä esimerkiksi päihdeongelmasta toipuminen. Silti myös lyhyen periodin vaikutukset voivat olla yksilön kannalta merkityksellisiä, kuten vaikkapa jatkuvuuden ja säännöllisyyden toteutuminen päihdeongelmaisen elämässä. (Piirainen ym. 2010, 21.)

Mutta tässä on suurin probleema vapaaehtoistyössä se mitattavuus, se on niin ongelma. Millä se mitataan se tulos ja tuotos, se on se probleema. [-] Et jos miettii masentunutta äitiä, joka on niin hyvässä kunnossa, ettei tarvitse perhetyötä enää kotona, ja hän lähteekin vapaaehtoisesti perhetyöntekijän kanssa tuonne perhekahvilaan ja uskaltaa seuraavan kerran tulla yksin, niin miten se mitataan taas sen toiminnan arvo. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Juuri sosiaalisten merkitysten ja vaikutusten esiin nostamiseksi on alettu puhua sosiaalisen tilinpäätöksen merkityksestä. Taloudellinen tilinpäätös antaa luotettavaa ja systemaattista tietoa taloudellisesta tuloksesta, mutta se ei tuo esille organisaation sosiaalista eikä yhteiskunnallista näkökulmaa. Sosiaalinen tilinpidon nähdään sopivan organisaatioille, jotka haluavat osoittaa rahallisten tulostensa lisäksi myös muut tuloksensa sekä vaikutukset, jotka eivät ilmene taloudellisesta tilinpäätöksestä ja joita ei muutoin saada näkyviksi. (Merenmies & Kostilainen 2007, 20.) Toisaalta myös sosiaaliselle kirjanpidolle (engl. *Social Return on Investment*) on annettu kritiikkiä esimerkiksi vaikuttavuuden mittaamisessa. Sosiaalisen tilinpäätöksen positiivisia puolia nostaa esille etelä-savolaisen järjestökentän edustaja:

Sitten se, että me saatais tulevaisuudessa tällainen sosiaalinen tilinpäätös aikaseksi, että nyt kun me lasketaan vaan taloudellista tilinpäätöstä, niin mikä on se sosiaalinen tilinpäätös järjestötyössä. Että se oikeesti otettas vakavasti, et mitä kaikkea se saa aikaan tämä järjestötyö. Sitten se, että ajattelen vapaaehtoisen kannalta, yksityisen ihmisen kannalta, että nämä meidän vapaaehtoistoimijat oivaltas sen tietysti oman itsensä kannalta sen vapaaehtoistyön merkittävyyden, mutta myöskin oman työnsä ja uransa kannalta. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

”Ja jotenkin sitä toivos et just kaupunki näkis tai kunnat näkis sen, että miten iso hyöty tästä on, ja tulisivat vähän avoimemmin mielin ja avoimemmin käsin vastaan.”

Järjestötoiminnan haasteet Etelä-Savossa

Toisen maailmansodan jälkeinen Suomi kasvoi vahvaksi hyvinvointivaltioksi. Muutoksen tuulia ovat tuoneet EU-jäsenyys, globaalit markkinat ja tietoyhteiskunnan kasvu, joiden myötä sosiaalipoliittiset rakenteet ja talous ovat pakotettuja huomioimaan maailmanlaajuiset muutokset. Suomalainen yhteiskuntapolitiikka on perustunut 1990-luvulta lähtien kilpailukyvyyn lisäämiseen, ja tämä on vaikuttanut yhtä lailla kansalaisyhteiskunnan toimintaperiaatteisiin. 2010-luvun lopulta kiristynyt globaali taloustilanne on vaikuttanut myös järjestöjen talouteen. (Saukko 2012, 24.)

Sosiaali- ja terveysalan järjestöjä käsittelevä Järjestöbarometri toteaa runsaan kahden kolmasosan valtakunnallisista järjestöistä pitävän omaa muutostilannettaan voimakkaana. Aikaisemmista vuosista poiketen ajankohtaiset rakenneuudistukset ovat nousseet mukaan valtakunnallisten järjestöjohtajien huolenaiheisiin. Haasteena nähdään esimerkiksi rakenneuudistusten eteneminen ja toteutuminen sekä niistä aiheutuvat vaikutukset. Järjestöjen toimintaympäristön käynnissä olevia muutoksia ovat esimerkiksi kunta- ja palvelurakenteen uudistaminen ja lakimuutokset, potilasdirektiivin kansallinen toimeenpano ja hankintalain kokonaisuudistus. Niiden rinnalla kuntatalouden kiristyminen valtionosuuksien leikkausten ja palvelun kysynnän kasvun myötä vaikuttavat omalta osaltaan järjestöjen tekemään työhön ihmisten hyvinvoinnin turvaamisessa. (Soste 2013, 6, 11, 88.) Myös Etelä-Savossa yhteiskunnallisilla muutoksilla nähdään selkeitä vaikutuksia järjestöjen tekemälle työlle:

Jos me mietitään kokonaisuudessa tätä meidän yhteiskunnan tilaa, miten perherakenteet on muuttuneet ja miten tällainen individualismi on osa ihmisen elämää ja ihmisen yksinäisyys on totta tänä päivänä, niin tässä tällaisessa muuttuvassa yhteiskunnassa ja muuttuvassa perherakenteessa niin yhä enemmän tarvitaan vapaaehtoista tukea ihmiselle. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Yhteiskunnallisten muutosten keskellä kolmannen sektorin omat haasteet ovat yhtä lailla kasvaneet; resursseja tarrtua kasvaviin ongelmiin ei välttämättä ole. Vuoden 2013 Järjestöbarometrissa sosiaali- ja terveysalan järjestöjen suurin huolenaihe (60 % kaikista vastanneista) on ihmisten saaminen yhdistysten luottamustehtäviin. Myös vapaaehtoistoimijoiden määrä, jäsenistön aktiivisuus osallistua yhdistyksen toimintaan sekä jäsenmäärä herättävät huolta. Huolenaiheet ovat suurimpia kaikkein pienimmillä yhdistyksillä, joiden haasteita ovat muita yleisemmin luottamushenkilöiden saaminen, vapaaehtoisten

määrä, jäsenmäärä, osallistumisaktiivisuus, toiminnan arvostus ja kuntajärjestöyhteistyö. (Soste 2013, 41, 42.) Sama ilmiö on nähtävissä myös tähän selvitykseen vastanneiden järjestöjen vastuunkantajien kuin myös vapaaehtois-toimijoiden puolelta, mutta huolta kantavat myös julkisen sektorin edustajat:

Perusarvothan siellä on ja peruslähtökohdat niin kun ennenkin on ollu. [--] Se tietysti, että se väki mikä aikasemmin esimerkiksi talkootyötä teki, niin se on selkeesti nyt vähentynyt. Ehkä ihmiset on tulleet iäkkäämmäksi ja vammat ei siitä oo parantunu vaan päinvastoin. [--] Se on ollu jo pitemmän aikaa nähtävissä, että jos vaikka jotain talkoita koittaa järjestää, niin sinne ei välttämättä hirveitä määriä ihmisiä tuu sitten, pihatalkoista tai tämmöisistä jos vaikka puhutaan. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Ehkä siinä mielessä ongelmia on, että yhdistykset tuntuu painivan vaikeiden talousongelmien kanssa välillä ja sitten [--], jotka haluaa toimia siinä yhdistyksessä, niitä on vähän, eli monet potee sellasta toimijapulaa näistä yhdistyksistä. Et siellä on ne muutamat, jotka toimii ja sitten ne tuppaa väsymään, koska ei oo useampia. Et siinä pitäis olla vähän niin ku laajempi se pohja, se harrastajapohja sitten. (Julkinen sektori, johtoasema)

Vapaaehtoisuuden trendiksi on jo pidempään luokiteltu episodinen eli päätävävapaaehtoisuus. Se ei ole heikompaa tai vähempiarvoisempaa toimintaa kuin säännöllinen ja pitkäkestoinen vapaaehtoisuus, mutta se asettaa haasteita nykyiselle järjestökentälle. Huomioitavaa toki on, että projektimaisuus ei lopulta ole mikään uusi ilmiö. Talonpoikaiskulttuurin kyläelämän talkoot noudattavat samanlaista ”projektimaisuuden” muotoa. (Nylund & Yeung 2005, 28.) Nuoret ovat muita ikäryhmiä haluttomampia sitoutumaan esimerkiksi pidempiaikaiseen auttamiseen. Tämä ei kuitenkaan kerro pelkästään passiivisuudesta ja haluttomuudesta. Nuorten elämänpiiri on muuttunut hektiseksi, pirstaloituneeksi ja projektiorientoituneeksi. Asiat muuttuvat nopealla sykkillä. Elämän monimuotoisuus ja projektimaisuus heijastuvat myös auttamisen kulttuuriin, erityisesti nuorilla. (Pessi 2008, 56.) Ongelmalliseksi tilanne muotoutuu järjestöjen perinteistä toimintakulttuuria tarkasteltaessa:

No tietysti se, että jos ajattelen kokonaisuudessa, niin tietysti paikallisyhdistyksillä on haasteita jo siinä mistä saada sitoutuneita vapaaehtoisia tarpeeksi, jolloin tällainen ei ole niin sanottuja kertaluonteisia palveluita vaan vapaaehtoiset sitoutuisivat pitemmäksi aikaa sitä päämäärää kohti mikä [meidän] tehtävä on. Se olis se kauheen tärkeä asia, jos me sitoudutaan. Ja koko ajan yhdistyksissä väki vaihtuu; siihen ei tule sellaista pitkäjänteisyyttä sitten. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Huoli ei ole pelkästään järjestöjen toimijoilla vaan myös julkisen sektorin edustajilla. Kumppanuutta järjestöjen ja kunnan välillä peräänkuulutetaan, mutta se, onko järjestöissä myös tulevaisuudessa toimijoita toteuttamaan kumppanuutta, herättää kysymyksiä.

Se tavallaan isompi ongelmahan varmaan on, että minkälaiselta ne järjestöt näyttää tulevaisuudessa, sitä me ehkä enemmän täällä puhutaan. Että onko järjestöissä tekijöitä ja minkälaisia ne järjestöt on. [--] Et aika paljonhan nää painottuu nyt niihin ikääntyviin tai sitten niihin semmisiin, joilla on kroonisia tauteja tai jotain mielenterveys- tai päihdeongelmaa, mutta mistä riittää sit kaikenlaisiin järjestöihin niitä tekijöitä, niitä aktiivisia, joitten kautta sitten vois tätä kumppanuutta ylläpitää, se ehkä mietityttää enemmän. (Julkinen sektori, johtoasema)

Toimintakentän muutos ja uusien toimijoiden tavoittaminen näyttäytyvät haastavina myös siksi, että eri sukupolvien välille on päässyt muotoutumaan jo eräänlainen tekninen kuilu: eri tahot viestivät aivan erilaisilla kanavilla. Tiedottaminen pelkästään uusien vapaaehtoisten rekrytoinnin merkityksessä ei kuitenkaan riitä vaan olisi löydettävä kanavat viestiä oman jäsenistön aktivoimiseksi, mutta myös suurelle yleisölle ja päättäjille järjestön edistämistä asiasta.

Tietysti someen ollaan menty, elikkä se on fb:ssä ja [--] netti-sivut on. Tää on varmaan se mikä meidän pitäis nyt oivaltaa tää myllerrys mikä on menossa. Tähän meidän pitäis panostaa ihan selkeesti, että tää nuorempi sukupolvi – siellähän ne on taikalaatikon ääressä. Et sitten tuo ikääntyminen tuo sitten ne omat juttunsa, ihmiset ei lähe ennää niinku ennen lähti. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Tää markkinointikin on semmosta, et välillä aina tuntuu että vois keksiä siihenkin jottai lisäjuttua et ihmiset tietäs ja tunnistas ne palvelut, jota tuottaa. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Perinteisen tiedottamisen ja järjestöjen uudistumispyrkimysten rinnalla voi olla tärkeää miettiä myös sitä, onko järjestöillä riittävästi tietoa kuntalaisten vapaa-ajanviettotavoista, kiinnostuksen kohteista, arkirutiineista ja pyrkimyksistä toimia yhteiskunnan jäsenenä: unohdutaanko siis järjestöjä kehitettäessä miettimään vain ongelmaa hallitusten muodostamisen hankaluudessa eikä niinkään ihmisten mahdollisesti muuttuneita toimintakulttuureja ja niiden vaikutuksia myös järjestön kehittämiseen. Eteläsavolainen järjestötoimija nostaa esille, että myös järjestöt tarvitsisivat lisää tietoa toiminnassa mukana ole-mattomien ihmisten arkisista tavoista:

Mä ainakin näistä liikuntajutuista haluaisin tietoa, mut mä en jaksa ite ruveta niitä [keräämään]: et missä mennään ja mitä harrastetaan.

Meillä on tämmönen valtakunnallinen galluppi [--], mut mä haluaisin vaikka Mikkelistä, miten täällä harrastetaan liikuntaa. [--] Jos me lähettään rakenteita uudistamaan niin meidän pitää saada tietoa, muuta tietoa ku vaan semmosta ”mutu”, että ei sinne saatu puheenjohtajaa... (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Osittain samaan kehittämisajatuksen liittyy myös pohdinta potentiaalisten, mutta tavoittamattomien ihmisten mukaan saamisesta: puuttuu tietoa tavoittaa tai puhutella ihmisiä, joille järjestöllä olisi paljon annettavaa:

Ja kun miettii mikä potentiaalinen joukko olis tämmösissä yksinäisissä ihmisissä, joilla ei ole perhettä; heitäkään me ei oo osattu hyödyntää tarpeeksi. Et meillä on paljon haasteita. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Vuoden 2013 sosiaali- ja terveysalan järjestöjä käsittelevä Järjestöbarometri huomioi jäsenten, vapaaehtoisten ja toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrän pienenemisen yleistyneen entisestään. Yhdistykset luokittelevatkin yleisimmäksi huolenaiheekseen ihmisten saamisen luottamustehtäviin. (Soste 2013, 5.) Vaikka järjestöllä olisikin mahdollisuuksia organisoida projektiluonteisia vapaaehtoistehtäviä, se ei poista ongelmaa saada täytettyä myös yhdistysten sääntöihin kuuluvia luottamustoimia ja ihmisten tietoisuuteen pääsemisen haasteita.

Ongelma on se, että me ei saada enää näihin johtokuntapaikkoihin, hallituspaikkoihin ihmisiä; puheenjohtajiksi, sihteereiksi, johtokunnan jäseniksi. Tätä pitäis oikeesti miettiä, et mitä me voitais Etelä-Savossa tän asian eteen tehdä, et me saatas nuorisoo ja nuoretkin vielä tulevaisuudessakin näihin juttuihin mukaan. Et minkälaisia rakenteita meidän pitäis lähteä kokeilemaan, uudistua, uusiutua, uudistaa rakenteita. [--] Musta mejän näistä järjestöistä ei oo riittävästi tietoa. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

2000-luvulla vapaaehtoistyön organisointia itsessäänkin voidaan pitää palveluna, jonka kautta tarjotaan kuntalaisille osallisuuden mahdollisuuksia. Itse vapaaehtoisista ei välttämättä ole pulaa, mutta heidän toimintatapansa on muuttunut: vapaaehtoinen antaa omaa aikansa, jota vastaan odottaa saavansa selkeän, motivoivan tehtävän. Se asettaa järjestöt uuden haasteen eteen: jonkun on koordinoitava, organisoitava, motivoitava ja valvottava vapaaehtoisten joukkoa. ”Pistäytyjä”-vapaaehtoiselle on kyettävä määrittelemään sopiva tehtävä, johon ei tarvitse sitoutua kuin projektiluonteisesti. Tehtävän on samalla oltava sopivan haastava, jotta siitä voi syntyä merkityksellisyyden kokemus. Jonkun on myös kannettava vastuu ongelmatilanteissa, joita auttamistyöhön voi sisältyä. Toteutus vaatii runsaasti lisääntynyttä järjestöiltä. Monen kolmannen sektorin toimijan epävarma rahoitus pohja ei mahdollista useinkaan tällai-

sen organisoimisen toteutusta: työntekijät ovat määräaikaisilla sopimuksilla, sirpaleisilla työtehtävillä, jolloin myös työntekijöiden motivaatiota voi olla vaikea pitää yllä. Valtakunnallisessa selvityksessä sosiaali- ja terveysalan järjestöistä taloudeltaan suurissa ja henkilöstöä palkanneissa yhdistyksissä uhkat ja riskit ovat yleisempiä kuin pienissä ja pelkin vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä. Rahoituksen riittävyys tai epävarmuus, erityisesti kunta-avustus, nähdään yhdistyksissä riskeinä niiden toiminnan kannalta. (Soste 2013, 42, 43.) Huoli rahoituksen riittävydestä ja uusien rahoituskanavien löytymisestä nousee esille myös lähes jokaisessa eteläsavolaisen toiminnanjohtajan tai vastuunkantajan näkemyksessä:

Se rahoituksen siinä on, ja tietenkin odottaa, että päättäjät ymmärtävät ja olis sitä rahaa täällä laittaa siihen työhön enemmän eikä vaan sitä, että joka vuosi joutuu miettimään et mitä supistetaan kun rahat vähenee. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Haasteet on ehkä tässä taloudellisella puolella, [--] perinteiset tämmöiset rahankeruut on aika hankalia nykyisin [--]. Mutta aikasemmin, kun meillä oli arpojen myynti, oli tosi isoa, ja se on nyt jäänyt pois ihan kokonaan. Et lähinnä se taloudelliset haasteet on minusta ihan selkeet, varsinkin jos haluaa tuottaa palveluja. Et siihen pitäisi jotaki keksiä resurssia. Et kyllä se kuitenkin, vaikka vapaaehtoistyötä tehdään, niin resurssihenkilöitä sitä tarvitaan, jos palveluja tuotetaan niin kun tässäkin puitteissa mitä myö ollaan tuotettu. Niin se on suuri haaste ja sitten tää ihmisten ikääntyminen. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Taloudellisten haasteiden ja vapaaehtoisten rekrytoinnin rinnalla lähes yhtä merkittäväksi haasteeksi nousevat eteläsavolaisten toimijoiden tilaongelmat. Joko kokoontumistiloja ei ole ollenkaan tai järjestöjen päällä leijuu koko ajan pelko niiden menettämisestä kunnan kiristyneessä taloustilanteessa. Lähes kaikki näkevät tilavuokrien olevan liian suuria järjestön taloustilanteeseen nähden. Tilojen puutteen koetaan olevan myös suoraan yhteydessä järjestöihin kohdentuvan arvostuksen määrässä: toimijat kokevat tekevänsä arvokasta, pyyteetöntä työtä, josta on suuri hyöty kuntalaisten hyvinvoinnille ja sen myötä syntyville säästöille.

Mehän tietysti odotetaan sitä, että kunta mahdollistaisi meille [--] sekä taloudellista resurssia että tiloja vapaaehtoisille, jotta vapaaehtoiset saisivat järjestää kohtaamispaikkoja perheille ja saisivat järjestää vertaisryhmiä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Alkuvuodesta 2013 ilmestyi järjestöjen pienoisbarometri (vastaajina 2489 vapaaehtoistyöntekijää) OK-opintokeskuksen tilaamana. Tässä selvityksessä keskeisimmiksi uhkatilanteiksi vapaaehtoistyössä koettiin vapaaehtoistyön

vaatima liian suuri sitoutuminen, henkilökohtaisten kulujen kasvaminen, yksitoikkoiset työtehtävät, järjestöyhteisön ongelmat ja niukka palaute tehdystä työstä. Myös monet eteläsavolaiset toimijat toteavat, että yhä enemmän olisi kiinnitettävä huomiota mukanaolevien vapaaehtoisten jaksamiseen, motivoimiseen ja palautteen antamiseen.

Vapaaehtoiset tarvitsisivat yhä enemmän tukea ja koulutusta ja sitä ohjausta siihen tehtävään mikä heillä on; vaativa tehtävä vapaaehtoisina. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Aktivoimisen haasteita ilmenee kuitenkin myös silloin, vaikka organisointi ja motivointi on pyritty huomioimaan loppuun saakka:

Se osallistuminen on äärimmäisen huono. Et vaikka kootaan ihmisiä niin, että tule illanviettoon ja ei oo tarkoitus jakaa tehtäviä eikä vastuualueita – tuu tänne tutustuu ihmisiin, käyvvään saunassa ja tarjotaan ruokaa ja tarjotaan jotain juomaa. Ja siltikään niin 34 seurasta hyvä jos 10 seuraa tulee paikalle. Sillä tavalla se semmonen yhteistyön tekeminen on vaikeeta, jos ne yhteistyötahot ei oo sit oikeesti paikalla. Kaikki kokee sillä tavalla sen silleen pikkasen ongelmalliseksi. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Palkattuun henkilöstöön panostaminen ovatkin lähes poikkeuksetta kaikkien haastateltujen järjestöjen toimintaedellytysten listauksessa riippumatta siitä, tuottaako järjestö maksullisia palveluita. Tarve ammattimaisuuteen koskee ennaltaehkäisevän työn merkityksen ja vaatimusten kasvua ja myös vapaaehtoistoiminnan koordinoimista. Myös julkinen sektori näkee palkatun henkilöstön olevan tulevaisuuden järjestöjen toiminnan edellytys.

Me ei pystytä toteuttamaan sitä tehtävää kokonaisuudessaan, mikä meillä on suhteessa perheisiin, perheiden tukemiseen, koska meillä ei ole tarpeeksi henkilökuntaa [--]. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Voidaan palkata riittävän pystyvä henkilökunta et se palkattu henkilökunta tekee sen raajan työn mallia kirjanpidot ja kokouksen esityslistat ja pöytäkirjat ja nää, mut en mä oikeen usko että [vapaaehtoiset] ihmiset [niitä olisi valmis tulevaisuudessa tekemään]. Me ollaan aikamoisia individualisteja, että halutaan omia juttujamme tehdä sit kuitenkin. (Julkinen sektori, johtoasema)

Palkkatyön kasvu kolmannella sektorilla on johtanut järjestötoiminnan ammatillistumiseen. Palvelutuotanto edellyttää toiminnalta jatkuvuutta ja ennustettavuutta, joita vapaaehtoisten työpanoksella vain harvoin voidaan saavuttaa. Kriittikinä järjestötoiminnan ammatillistumiseen ja palkattujen henkilöiden

käyttöön on esitetty esimerkiksi tilaajien, rahoittajien ja asiakkaiden intressien ja avustusstrategioitten nousemisesta kolmannen sektorin perinteisten arvojen ohi. Kolmannen sektorin on nähty menettävän erityisyyttään, kun palvelutuotanto ja vaikuttavuustavoitteet hämärtävät rajaa joko yritystoimintaan tai julkiseen sektoriin. Vaaraksi on nähty kansalaisyhteiskuntaulottuvuuden hiipuminen, jossa järjestöt eivät enää toimikaan kansalaisyhteiskunnan moniäänisyyden turvaajana tai kansalaisryhmien edunvalvojina. (Ruuskanen ym. 2013, 93, 94.) Tämän selvityksen haastatteluissa kaikki järjestöt näkivät palikatun työntekijän olevan toiminnan edellytys, mutta samalla osa pohdiskeli järjestön kasvun ongelmallisuutta. Liian suureksi paisuva organisaatio merkitsee helposti toiminnan painottumista vain hallinnollisella puolella:

Kyllä tää [meidän toiminta] on aika siinä uransa huipulla tai enenpää tähän ei kannata ympätä, koska sit taas se suuri osa niistä taloudellisista ja jaksamisjutuista menee siihen hallinnointiin, mitä pitäs välttää mahdollisimman paljon kaikissa noissa organisaatioissa, että saatas sinne ruohonjuuritasolle sitä toimintaa. [--] Mitä isommaks tämmönenkii, voijaan puhua joku kattojärjestö [--] kasvaa toimistona ja henkilökuntana siellä sisällä, niin se ei oo se oikee suunta. Kyllä se pitää saaha jalkautettua sinne [kentälle] itteensä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Jotkut tutut, jotka mulla on ollut tässä vuosien varrella, niin kyl kuitenkin sanoo, et se on hirvittävän raskasta olla jonkun järjestön siellä kattojärjestössä. [--] Ne on hirveen kaukana siitä todellisuudesta ehkä mitä varten sit järjestöt on [--]. Et se on varmaan mitä vois vähän pohtia. (Julkinen sektori, johtoasema)

Niissä järjestöissä, joihin on jo palkattu työntekijöitä, työelämän yleinen hektisyys ja muutos näkyvät. Mahlakaarto toteaa tutkimuksessaan (2010, 14) suomalaisen työelämän olevan siirtymävaiheessa, jota kuormittavat rakenne muutokset, tuloksellisuuden pyrkiminen ja taloudelliset paineet. Ne kohdentuvat yksilöön, yksilön ammatti-identiteettiin sekä sosiaaliseen todellisuuteen työn henkisenä kuormittavuutena, uusien osaamisvaatimusten kasvuna ja innovaatiopaineiden haasteena.

Ongelmina on tää liika nopeus. Meillä on niin paljon tavallaan semmosta muutosta tai semmosia asioita, joihin mejän pitäs pystyä vastaamaan ja lähtee mukkaan, että joskus tulee semmonen haahuiluolo, ettei oikeen tiä, että mihinkä kerkee ja mitä ennättää. [--] Meijän rahotus on semmonen, että ei myö voija oottaa, et jos joku asia on, et myö tehää se sit viiden vuoden kuluttua, vaan siihen pitää tarttua heti kun on rahotus. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kolmannen sektorin erilainen toimintalogiikka näyttäytyy myös palkattuihin henkilöihin kohdentuvissa kirjoittamattomissa odotuksissa. Koska kolmannen sektorin työssä palkka- ja vapaaehtoistyötä tehdään usein rinnakkain, asettaa se myös palkkatyöntekijöille odotuksia tietystä vapaaehtoistyön toimintakulttuurista. Palkkatyöntekijät on järjestöissä nähty ikään kuin ”puoliksi vapaaehtoisina”, koska myös työntekijöiden on odotettu omaksuvan järjestön arvot ja toimintamallit sekä suhtautuvan palkkatyöhönsä kuten vapaaehtoiset suhtautuvat omaan aatteelliseen toimintaansa. (Ruuskanen ym. 2013, 24.) Osa toiminnanjohtajista pohtiikin, löytyykö tulevaisuuden työelämästä työntekijöitä, jotka sopeutuvat tällaiseen rooliin:

Et sitten jossain vaiheessa kun tästä jättäydyn pois, niin onko sitten joku semmonen [työntekijä], joka tulee enemmän semmosesta näkökulmasta, että ”minä teen vaan tämän”. Ja se ei oikein järjestössä taho toimia silleen. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Uudeksi vapaaehtoistyön haasteeksi on muotoutunut myös keskustelu vapaaehtoisen roolista: mitä vapaaehtoinen voi tehdä, kuinka erilaiset vastuukysymykset ratkaistaan vapaaehtoisen tekemissä työtehtävissä tai voiko vapaaehtoistyö edistää jopa harmaata taloutta? Roolien selkeyttämistä ja konkreettisten käytäntöjen mallintamista tuntuu kaipaavan niin julkisen kuin myös kolmannen sektorin toimijat:

Ehkä vielä vaatii [--] meidän näkökulmasta, jotka tuottaa julkisia palveluita, niin vielä enemmän semmosta selkeää sapluunaa, että just nää kaikki vakuutusasiat ja vastuukysymykset. Kun ne ois vaikka valtakunnan tasolta Tanskan malliin määritelty, mikä rooli [vapaaehtoisilla] on ja miten kunnan tulee huolehtia vakuutuksista ja kouluttaa tämmöseen, vaikka vapaaehtoistoimintaan. Nyt sehän on meillä vielä hyvin kirjavaa ja sattumanvaraista ja kukin kunta sitä vähän ite miettii. (Julkinen sektori, johtoasema)

”Ehkä meillä olis strategian kiillottamisen paikka ja miettiminen taas tässä tilanteessa.”

Kansalaistoiminnan tulevaisuuden näkymiä Etelä-Savossa

Monenlaisten kansalaistoiminnan tulevaisuuden kauhukuvien edessä eteläsavolaiset järjestötoimijat tuntuvat olevan melko luottavaisia tulevaisuuteensa. Järjestökentällä nähdään tarpeita, mutta myös haluja uudistumiseen. Vaikka vähenevästä sitoutuneitten vapaaehtoisten määrästä ja taloudellisesta tilanteesta ollaan aidosti huolestuneita, kukaan tämän selvityksen toimijoista ei

nähnyt merkkejä toimintansa lakkaamisesta tai edes merkittävistä toimintaan vaikuttavista uhkatilanteista. Osa järjestöistä kokee jopa kasvavansa tulevaisuudessa niin taloudellisesti kuin toiminnallisesti, osa odottaa maltillisesti tasaista, nykyisen kaltaista toimintaa. Kaikille toimijoille on yhteistä kokemus järjestön ajaman asian merkittävydestä myös tulevaisuudessa, mitä luonnehtii hyvin erään eteläsavolaisen järjestön toiminnanjohtajan ajatus: ”Meidän syntä vaan kasvaa tulevaisuudessa”.

Järjestöjen välinen yhteistyö nähdään tulevaisuudessa vähintään yhtä merkittävänä kuin kunnan ja järjestöjen välinen kumppanuus, mutta pelko oman järjestön asemasta saattaa haitata yhteistyötä. Osittain tämä liittyy myös resursseihin, jos järjestöt kilpailevat samoista rahoista. Joillakin järjestöillä on vahva oma identiteetti ja arvomaailma, jonka pohjalta toimitaan. Tällöin voi syntyä ajatus oman reviirin puolustamisesta. (Karttunen ym. 2013, 52.) Osa eteläsavolaisista toimijoista näkee tulevaisuuden haasteeksi juuri järjestöjen välille synnyttävän aidon ja avoimen yhteistyöverkoston, jossa kaikki toimijat voivat suhtautua toisiinsa arvostaen.

Meillä ei ole vaihtoehtoja kun tehdä, eri järjestöjen ja kuntien ja verkostojen kanssa vahvempaa yhteistyötä kadehtimatta kukaan toinen toisiamme. Että joskus miettii sitä, että kun meitä on erilaisia järjestöjä, jotka tekevät samantyyppistä toimintaa, että onko sitten niinkin, että kateus on järjestöjen välillä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Se seurojen ja yhdistysten tiukka rahatilanne ja tavallaan semmoinen, ei se nyt oman edun tavoittelu oo, mutta se, että kaikki haluaa pysyä elossa. Ja se idea niillä ihmisillä on aika monesti se, että hyökyllä ois ottamassa, mut se antaminen on niin paljon vaikeempaa, että ei tajuta sitä, että se pitää olla molemminpuolista. Ja varsinkin kun [eri toiminnot] on jo yhteiskunnan isommilla portailla asettu- nu vastakkain, joka on väärin. Sen pitäis pehmentyä sieltäkin puolelta samalla tavalla. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Myös Raha-automaattiyhdistys peräänkuuluttaa järjestöjen keskinäistä yhteistyötä tehostettaessa omien tavoitteiden saavuttamista. Monissa yhteiskunnallisissa tavoitteissaan suuretkin järjestöt ovat liian pieniä yksinään. Järjestöjen keskinäisen yhteistyön tiivistäminen on tarpeellista aina silloin, kun kansalaisten näkökulmaa halutaan viedä julkishallintoon ja edistää väestöryhmien oikeuksien valvontaa tai asiakaslähtöisyyden edistämistä palvelujärjestelmässä. (Mykrä & Varjonen 2013, 23.) Yhtenä ongelmana Etelä-Savossa näyttäytyy pienillä resursseilla tehtävät toteutukset samanaikaisesti toisista tietämättä:

Mut nyt selkeesti kyl on pakko nähdä, et kun resurssit siel kunta-puolella koko ajan vähenee, niin on pakko miettiä sitä, et miten saadaan sitä yhteistä hyvää kasvatettua, sitä hyvinvointia, et kunta ei yksin siihen pysty. Ei oo pystyny tähänkään mennessä. Järjestöt tekee omalla tavallaan sitä hyvää työtä ja jos sitä tehään vielä yhdessä, niin ei sit tietyllä tavalla paukkuja tuhlata samaan aikaan samoihin asioihin, vaan voidaan tehdä yhdessä niit juttuja ja välttää tällasia päällekkäisyyksiä. Hyvä esimerkki mun mielestä tämmöisestä päällekkäisyysjutusta on vanhustenviikko; siellä on järjestökentällä joku oma ryhmä, joka järjestää ohjelmaa ja sit on paineita, mitä kaupunki järjestää nyt vanhustenviikolla, ja sit erilaiset Liikenneturvat ja muut tukee, niin meillä oli varmaan neljä tapahtumaa samana päivänä, ku sitä ei mietitty etukäteen kunnolla. Tänä vuonna se virhe vältetään eli pyritään [--] olla kuulolla, et mitä ihmettä sillä viikolla tapahtuu, ettei vaan tuu semmosta ongelmaa, et kaikki on jossain samassa paikassa samaan aikaan ja sit riidellään niistä mummoista, vaikka niitä riittääkin... (Julkinen sektori, koordinaattori)

Yhteistyökäytäntöjen olemassaolo ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys julkisen sektorinkaan eri toimialojen välillä, vaikka yhteistyön tekemiselle ei varsinaisia esteitä nähtäisikään. Hallinnollisten sektoreiden pitäytyminen tiukasti omissa toiminnoissa nähdään hyvinvoinnin edistämisessä vaikuttavuuden häirtatekijäksi. Yhteistyössä olisikin ensiarvoisen tärkeää saada mukaan tahoja myös ka-peasti ajatellun ”sote-alan” ulkopuolelta. (Mykrä & Varjonen 2013, 23, 31.)
Julkisen sektorin edustaja kuvaa osuvasti tilannetta:

Olen itse henkilökohtaisesti halunnut vähän laajentaa sosiaalitoimen ja kulttuuripalveluiden yhteistyötä, ja meillä on joitakin sellasia aloitteita nyt, että lähdetäs tekemään esimerkiksi kehitysvammasten kanssa jotain, mielenterveyspotilaiden kanssa jotain, et tämmösiä pikkasen niin ku hallintokuntien rajojen yli mentäis [--]. Et se on ollu liikaa vieläkin sellasta, että vaikka esimerkiksi me ollaan, museo, nuoriso, liikunta, kirjasto, kaupungin orkesteri, me ollaan kaikki saman vapaa-aikatoimen alaisuudessa, niin meidänkin kesken se yhteistyö on aika vähäistä sit kuitenkin. Mut nyt oon pyrkiny sitä kyllä pikkasen lisäämään, koska se on järkevää sit kuitenkin resurs-sien käytön kannalta ja sitten puhumattakaan vielä sitten tää hal-lintokuntien yli menevä [yhteistyö]. (Julkinen sektori, johtoasema)

Vapaaehtoistyön motivaatiosta on tullut keskeinen kysymys viime vuosina. Mikä motivoi ihmistä antamaan aikaa, osaamistaan ja verkostojaan ilman työstä maksettavaa korvausta. Jos palkkatyössä työntekijä antaa aikaa ja am-mattitaitoaan työnantajalle rahapalkkaa vastaan, mikä on se, mitä vapaaeh-toistyöntekijä saa vastineeksi? Pitäisikö vapaaehtoistyön ”porkkanoita” miettiä entistä enemmän, kun tavoitellaan uusien vapaaehtoisten mukaantuloa?

Musta ihmisen sitäkin pitäis paljon enemmän korostaa, ett [--] me ei saada olla hyväntekijöitä [--] vaan me myöskin tässä individualismin keskellä nähtäis, että on mulla oikeus myös saada siitä itselleni jotain sellaista, joka vie mua eteenpäin. Mä ajattelen, että se myöskin houkuttais ihmisiä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Vois olla esimerkis tämmönen huomioiminen, muistaminen, palkitseminen – respect, et me voitais ihan hyvin ottaa tähän ihan erilainen ote, se ei oo mikään iso asia, kallis asia. Meillä ois vaikkapa tämmönen kansalais- vapaaehtoisuuden päivä tai ilta tai ... jossakin, ja siellä muistettas niitä eri seuroissa toimijoita yhteisesti. Siitä vois tulla aika hieno juttu. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Sen arvostuksen nostaminen, ja se sitten siellä kansalaistoiminnan puolella se kiittäminen ja palkitseminen. Kyllähän se on ydinasia. Että [--] työ vie enemmän ja enemmän aikaa ja perheellekin pitäis jäähä sitä aikaa ja näin päin pois. Sen ajan, minkä käyttää sitten vapaaehtoistoimintaan, niin kyllä sen kokis, että vaikkei siitä euroja saa, niin sais tunnustusta ja kannustusta ja palkitsemista. Siihen me suomalaiset, sitä me ei kyllä vielä osata tehdä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kolmas sektori kumppanina

”Me ei korvata koskaan kuntien perustyötä, mutta me ollaan täydentämässä sitä, ja tänä päivänä erityisesti me kuljetaan kunnan rinnalla ja ollaan kunnan kumppaneina.”

Näkemyksiä järjestö-kunta-yhteistyöstä Etelä-Savossa

Tarkasteltaessa järjestöjen ja kuntien yhteistyötä valtakunnallisesti yhteistyön muotoja ovat esimerkiksi erilaisten tapahtumien järjestäminen, vahvistavan ja ongelmia ehkäisevän tuen ja toiminnan toteuttaminen sekä vapaaehtoisuuteen ja vertaisuuteen perustuva auttaminen. Järjestöt ja kunnat myös tiedottavat vastavuoroisesti toistensa toiminnoista ja palveluista. Yhteistyötä voidaan tehdä myös järjestelmätasoisena, jolloin parannetaan toimintaedellytyksiä tai pyritään löytämään hyvinvointia vahvistavia ratkaisuja yhteistyön tuloksena. (Karttunen ym. 2013, 3-4.) Maakunnan tasolla korostuvat samankaltaiset näkemykset. Yhteistyön merkityksiksi nähdään niin taloudelliset säästöt kuin hyvinvoinnin laajempi kehikko: vapaaehtoistoiminta aktivoi ihmisiä, ennaltaehkäisee yksinäisyyttä ja syrjäytymistä, paikantaa ihmisiä, jotka eivät ole vielä kunnallisen palvelutoiminnan piirissä. Vapaaehtoistoiminta tuottaa sellaisia palveluita, mihin kuntien resurssit eivät voi riittää.

[Tulevaisuudessa järjestö-kuntayhteistyön pitäisi olla] osana sitä hyvinvointia tai toimintakykyä tukevaa toimintaa, ennaltaehkäisevää toimintaa [--], et ihmiset pysyis toimintakykyisenä mahdollisimman pitkään, eikä tarvii mejän palveluita. Just katoin yhtä STM:n tilastoo: jos meillä on tämmöset pienet siivut niitä ihmisiä, ketkä on palveluitten piirissä, vaikka asumispalvelu ja kotihoito, suurinosa [ihmisistä] on niitä, jotka ei oo minkään palveluitten piirissä, mut on ikääntyneitä. Ja sitten kun jäähään vaikka eläkkeelle taikka muuten vähän syrjäydytään täältä ihmisten ilmoillaolemisesta, niin kyllä jos tää [iso] ihmismäärä saahan pysymään virkeenä ja huolehtimaan itestään, niin kyllähän se vaikuttaa myös näihin kustannuksiin ja ihan joka paikkaan. (Julkinen sektori, johtoasema)

Meijän pitää aika tarkkaan täällä miettiä, et mitkä on ensiksikin ne täysin laakisääteiset [palvelut], et nää on ainakin tehtävä, että porukka tulee toimeen, sit mihin meillä on muuta varaa tehdä. Niin se rajahan on siinä häilyvä, kyllähän siihen tarvitaan tää järjestöpuoli ihan niin kun tuottamaan semmosia palveluita, mitkä ei ihan kuulu

kunnalle, mut jotka me tiedetään et auttaa sitä ihmistä selviämään.
(Julkinen sektori, johtoasema)

Väestön ikääntyminen, hyvinvointiin liittyvien ongelmien monimutkaisuus, resurssien niukentuminen, kilpailu- ja hankintalainsäädännön muuttuminen sekä yhä moninaisemman osaamisen tarve on nostanut tarpeen entistä tiiviimmälle yhteistyölle kolmannen sektorin ja kuntien välillä. Järjestöjen välisen ja järjestö-kuntayhteistyön nähdään olevan tapa tuottaa niukkenevilla resursseilla hyvinvointia. (Karttunen ym. 2013, 19.) Kriittisiä huomioita kunta-järjestö-yhteistyöstä on noussut erityisesti siitä näkökulmasta, onko kuntien ja järjestöjen välisessä yhteistyössä lopulta kyse vain palvelujen synnyttämisestä. Palveluiden järjestämiseen painottuvan nykymuotoisen hyvinvointijärjestelmän kehitys ei ole juuri synnyttänyt sellaisia toiminnallisia rakenteita, joiden pohjalta kunnan ja kansalaisjärjestöjen yhteistyö voisi kehittyä myös sellaisen hyvinvointia edistävän toiminnan osalta, jossa ei ole kyse lakisääteisten palveluiden tuotannosta. Järjestöjen tulevaisuuden kannalta onkin merkittävää, millaisen hyvinvointistrategian linjavalinnan kunnat valitsevat: tehdäänkö paikallista hyvinvointipolitiikkaa ensisijaisesti palvelujärjestelmän näkökulmasta vai laajemmasta kuntalaisten hyvinvoinnin näkökulmasta. Voidaan jopa ajatella, että ”asukkaiden palvelujärjestelmän” ja ”asukkaiden kansalaistoiminnan” väliin on syntynyt vyöhyke, joita arvotetaan eri tavoin. Samalla on osoitettu, että kunnat oppivat tuntemaan ostopalveluiden kautta selvästi paremmin sellaiset järjestöt, jotka tuottavat myytäväksi palveluita kuin sellaiset, joilla ostopalvelutuotantoa ei ole. (Mykrä & Varjonen 2013, 25–27.) Toisaalta Etelä-Savon julkisen sektorin vastaajista kaikki näkivät järjestöjen roolin nimenomaan kansalaisten äänen ja hyvinvoinnin tukijoina perinteisen kansalaistoiminnan merkityksessä ja jopa vieroksivat ajatusta järjestöistä tuottamassa lakisääteisiä palveluja:

Ne [järjestöt] on hirveen tärkeitä tuottamaan sitä mitä ihmiset oma-toimisesti haluaa, se on tärkeä, mut siinä pitäis jotenkin ymmärtää, että ne on sitä tavallaan muuta palveluntuotantoa, ihmisten itsensä tuottamaa osittain. Et mä nään sen aika ristiriitana kyllä, että ne tuottais tavallaan semmosta hyvin rahallista toimintaa. Näkisin niinkun mieluummin ehkä sit kuitenkin tämmöset pienyritykset tuottamassa niitä palveluita, kun että järjestöt hirveesti rupeis niitä palveluita tuottamaan. [--] Aika moni [järjestö] joutuu aika koviin taloudellisiin vaikeuksiin kun ne yrittää tuottaa samoja palveluita kun me ja sit me sieltä ostetaan. [--] Et mieluummin mä näkisin dynaamisia, ketteriä pienyrityksiä tuottamassa vaikka paikallisia palveluita. Enemmän mä näkisin nää järjestöt sitten niitten ihmisten areenoina ja kenttinä toimia ja tehdä sellasta tukevaa palvelutuotantoa ehkä tähän. (Julkinen sektori, johtoasema)

Selvityksiä kunta-järjestöyhteistyöstä on tehty eri tahoilla useita. Selvityksissä nousee lähes poikkeuksetta esiin samantyyppisiä arvioita järjestö-kuntayhteistyöstä ja sen ongelmista; molemminpuolinen tiedon puute, epäluuloiset asenteet, toimintakulttuurien erilaisuus, tehtävä- ja työnjakojen epäselvyys, kohtaamisen mahdollistavien rakenteiden puuttuminen jne. (Mykrä & Varjonen 2013, 24.) Myös tässä selvityksessä epäluuloiset asenteet ammattilaisten ja vapaaehtoisten kohtaamisissa tulivat esille:

Hoitoalalla etenkin asenteet on tiukassa ja on vähän ylihuolehtivainen suhtautuminen aina välillä, et voiko palvelutaloon tulla vapaaehtoinen, entäs se riski, jos jotain sattuu? Kun sitä voi sattua vaikka se ois se koulutettu sairaanhoitaja siinä vierellä. Et kyl meidän asenteissa on vielä aika paljon tekemistä. [--] Kyl se pitäis lähteä jo sieltä koulutuksesta, kun koulutetaan lähihoitajia ja sairaanhoitajia ja sosionomeja. [--] Medikalisoituu ehkä vähän liikaa aina ihmisten elämä. (Julkinen sektori, johtoasema)

Eteläsavolainen julkisen sektorin edustaja listaa kattavasti kunta-järjestöyhteistyön ongelmakohtia sosiaali- ja terveysalalla sekä strategiatasolle kirjattavan yhteistyön ongelmakohtia:

Jos ajattelen sotien henkilöstöä, niin kaikki on täällä sitä mieltä, ollu jo monta vuotta, että tää [yhteistyö järjestöjen kanssa] pitää saada semmoseksi järjestelmälliseksi, suunnitelmalliseksi ja pitkäjänteiseksi. Et periaatteessa minusta ainakaan sotien henkilöstöllä ei varmaan [ole mitään asenteita yhteistyötä vastaan]. [--] Perinteisessä talousarvioissa [ei] kovin hyvin tuoda esille mitä kaikkea tehdään järjestöjen kanssa. Ja mikä on ostopalvelua ja mikä on kumppanuudessa tehtyä ja tämmösiä. Ja sitten yks ehkä asenteisiin liittyvä – ehkä pelätään sitä, et jos se tulee hyvin määrämuotoiseksi ja kirjoitetaan talousarvioon, tuodaan esille, niin ettei kukaan sitten, joku yritys [koe], että nyt te polkuhintaan ostate, että me haluttasiin myydä tää palvelu. Ja sitten jotkut varmaan pelkää sitä että ”hei, että ei me voida hirveesti kertoa että [järjestö] tätä [--] ryhmää vetää, että täähän kuuluu meille tää työ”. [--] Koska näitäkin kirjeitä aina aika ajoin tulee, että ei saa antaa järjestöille tehtäväksi niitä mitkä meille kuuluu. Ja sit ehkä asenteisiin liittyvä se, että kenellä on vastuu mistäkin; mitä muodollisemmaksi se tulee, niin onko se kunnan järjestämistä vastuuseen kuuluva asia, jota tuo järjestö nyt tekee. [--] Ja että miten se kumppanuussopimus sitten kirjoitetaan, että kenellä on vastuu mistäkin? Ja miksi se ihminen nyt meni Elixiriin [--]ryhmään missä on ne opiskelijat, ja entäs jos siellä jotain kävi, kun sen oiskin pitänyt mennä meidän terveydenhoitajan vetämään [ryhmään], missä on selkeemmin [määritelty vastuut]. [--] Et tämmösiä asenteita ehkä siellä voi olla piilossa kuitenkin. (Julkinen sektori, johtoasema)

Karttusen ym. (2013, 4-5) selvitys järjestöjen ja kuntien yhteistyön edellytyksistä näkee aidon, ydintehtävään liittyvän yhteisen tavoitteen tärkeimmäksi peruslähtökohdaksi. Kuitenkin haastavampaa on ratkaista yhteistyön vaatimat lisäresurssit, joita yhteistyö ja sen jatkuvuus tarvitsevat esimerkiksi henkilöstöresurssien ja toimivan rakenteen myötä. Rahoitusinstrumentti, joka kannustaisi yhteistyöhön ja mahdollistaisi pitkäjänteisyyden, nousi esille Raha-automaattiyhdistykselle tehdyssä selvityksessä. Lisäksi kaivattiin tukea yhteistyön synnyttämiseen sekä konkreettisia ohjeita yhteistyömahdollisuuksista ja rahoituksen ehdoista. Rahoitus- ja kehittämisjärjestelmien ei nähty tukevan riittävästi yhteistyötä järjestöjen ja kunnan välillä. Samanlaisia haasteita kuvaa myös julkisen sektorin edustaja:

Kuntapuolella on niin hirveesti työtä ja ihmiset häääää niin hirveen monen asian kanssa, niin tää vaatis, että päästäs paremmalle tasolle, jotenkin, että siihen paneutuis siihen asiaan ja joku tekis. Ja ainakin [--] yks ongelma-kohta on se, ettei oikein päästä yhteisymmärrykseen, että mitä tekee sote yksin ja missä pitää tehdä koko kaupungin kanssa. Ja jos ootetaan sitä, että koko kaupunki tekee, niin ei taho valmista tulla! Et se on yks ongelma-kohta. Ja sit on varmaan politiikkokojen sotkeutuminen tähän, että jos tavallaan tän myötä vois olla, että yhteistyö tiivistyy joidenkin kanssa enemmän kuin toisten, niin siellä joittenkin järjestöjen takana on tietyt poliittiset voimasuhteet. Se on varmaan yks ongelma kanssa. [--] Kyl mä luulen, että järjestöt sinänsä aika valmiita olis, et se on ehkä enemmän meidän [kaupungin] ongelma kun järjestöjen ongelma, ehkä. Mä luulen että järjestöt olis ehkä aika valmiitakin uudenlaiseen toimintaan, mä luulen et me ei saada aikaseks täällä. [--] Et se osittain on varmaan ajanpuute, ehkä osaamisenkin puute. (Julkinen sektori, johtoasema)

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen työryhmä (2014) nimeää yhdeksi tulevaisuuden haasteeksi alueellisen yhteistyön edistämisen. Paikallisista järjestöjen verkostoista on hyötyä järjestöjen keskinäisen verkottumisen ja yhteistyön edistämässä. Tätä käsitystä tukevat myös tämän selvityksen näkemykset:

[Tarvitaan] semmonen laajempi käsitys siitä, että yhteiskunta on moni-ikäinen ja se, että ei tarvii jokaiselle varpaanvälille olla omaa kerhoa... Mä oon nyt varmaan täs tuhma, mut joskus oon aatellu, et kun paikkakunnalla on pienet resurssit ja väkeä ei kuitenkaan niin hirveesti, niin sillonhan se tavallaan hajottaa, jos jokainen [on] oman asiansa takana. Eli just nää Esteryt tietysti hyvänä esimerkkinä kokoa pieniä järjestöjä ja tukee niiden toimintaa, tämmösenä niin ku isompana kattona tai tukijärjestönä. Mut kyl se vaatii mietintää tulevaisuudessa se, et miten saadaan ne järjestöt pysymään elossa vai onko tarpeen ollakaan sitten niin pieniä paljon, vai voidaanko

niitä yhdistää ehkä niitä intressejä. Yhteistyö varmaan tässäkin on se semmonen juttu. (Julkinen sektori, koordinaattori)

Toimintamalli ja rakenteet kunnan ja järjestöjen väliselle paikallisen tason yhteistyölle puuttuvat useimmista kunnista. Järjestöjä on paljon ja ihmiset vaihtuvat. Ratkaisu voisi olla muun muassa kansalaisjärjestövästään nimeäminen. (STM 2014, 23.) Roolien selkeyttämistä ja aidon kumppanuuden periaatteita tuntuu kaipaavan moni järjestötoimija Etelä-Savossa:

Ei vielä tarpeeksi pysähdytä siihen, että mitä ne vois olla ne meidän [roolit]. Mitä se ihan konkreettinen kumppanuus on ja mitä se tarkoittaa? Ja sitten se, että mikä meidän rooli on tässä konkreettisessa kumppanuudessa? (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Eteläsavolaisten järjestötoimijoiden toiveina kaupungin suuntaan näkyy yleisimmän arvostuksen ja kiinnostuksen osoittaminen, rahallinen avustaminen, tilakysymysten ja asiantuntemuksen hyödyntäminen aidon kumppanuuden merkityksessä.

Kyllähän sitä tietysti kiva olis, jos sieltä välillä edes kyseltäs tai oltas kiinnostuneita että mitä [kuuluu]. Mähän laitan sinne joka vuosi toimintakertomuksen, että he näkee, mut mä en koskaan tiä, että kiinnostaako se lopun viimein kettään, lukeeko sitä kukaan, käykö ne läpi missään. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Se tunnustaminen meidän tärkeydestä, kyllähän se kaikkia meitä niin omassa työelämässä eteenpäin vie, se on varmasti se tärkein juttu ja sitä me nyt ollaan jonkun verran saatu [kaupungilta], mutta sitä nyt ei ikinä saa liikaa. Se tarkoittaa myös sitten taloudellista apua aina tarvittaessa ja niin sehän nyt nykytilanteessa on koko ajan vaikeempaa ja vaikeempaa kaupungille ja kunnalle, et on rahat tiukassa joka puolella ja pitää säästää ja lomauttaa ja kaikkee muuta. Mut ollaan kyllä tähän asti oltu tyytyväisiä siihen yhteistyöhön. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Tähän selvitykseen haastatellut julkisen sektorin edustajat tuntuvat tiedostavan hyvin motivoinnin ja kiitoksen merkityksen järjestöjen tukemisessa. Tulevaisuuden kannalta onkin tärkeää miettiä foorumeja ja toimintatapoja, joissa mahdollistuu julkisen ja kolmannen sektorin kohtaaminen, sillä varsin monet tässä selvityksessä mukana olleet kolmannen sektorin edustajat kokivat toimintansa arvostamattomuuden kuntatoimijoiden taholta: ”Myönteistä kommenttia siitä, että kuinka kaupunki suhtautuu järjestöihin, ei tule usein”, kiteyttää eteläsavolainen järjestön toiminnanjohtaja. Julkisen sektorin edustajan näkemys on kuitenkin hyvinkin kannustava ja järjestöjen merkityksellisyiden ymmärtävä:

Tietysti taloudellista tukea voi antaa, kyllähän pienikin taloudellinen tuki on monta kertaa tosi tarpeeseen. No sitten mitä voi antaa, varmaan sitä uskoa, että heidän kannattaa olla ja ponnistaa, se on varmaan kans hirveen tärkeä, jos sille annetaan arvostusta ja palkitaan ja arvostetaan, niin silloin tavallaan motivoituu siellä porukka tekemään. Järjestöllähän on se funktio tietysti, et ne ihmiset, jotka siellä on, kokee sen työn tärkeeks. Että tavallaan toimimalla oikein antaa heille sen olemassaolon oikeuden ja tavallaan motivoi heitä ja voimaannuttaa heitä ja näin. Se on varmaan yks kunnan tärkeä tehtävä. (Julkinen sektori, johtoasema)

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toiminut työryhmä näkee tarpeen alueelliselle tai paikalliselle järjestöyhdyshenkilölle järjestöjen ja kuntien yhteistyön sujuvuuden takaamiseksi ja hyvien käytäntöjen juurruttamiseksi (STM 2014, 4). Samanlaisia tarpeita näkevät myös eteläsavolaiset järjestöt ja myös julkisen puolen edustajat, joskin yhdyshenkilön rooli ja työtehtävä eivät tunnu kaikista täysin selkeiltä:

Kyl mie nään, että tää yhdyshenkilötoiminta, et pitäs kussakin kunnassa olla semmonen ihminen, joka koordinoi tätä toimintaa, kunnan palkkalistoilla oleva, joka on sitten se yhteistyölinkki sinne järjestöihin. Se on mun mielestä oltava, ei se muuten toimi. Joka pitää tavallaan niitä asioita hypypysissään ja tietää niitä eri, ketkä tuottaa mitäkin. Et vaatii myös resurssointia julkiselta puolelta. (Julkinen sektori, johtoasema)

Sitä on puhuttu täällä, että pitäiskö sotella olla joku tavallaan kolmannen sektorin yhdyshenkilö, joka niitä [yhteistyökuvioita] tekis. Ja sitten me ollaan toisaalta puhuttu sitäkin, että [--] onks se sit hyvä asia, et irtautuuko se sitten siitä palvelutuotannosta, voiko yhdellä ihmisellä, vaikka sille otettas ihan kokoajanen paikka siihen, et tietäiskö se sitten ja osaisko se haistella ne tärkeimmät jutut. Et pitäiskö sit kuitenkin olla [--] asenteiden korjaamista. [--] Et me ei tiedetä onko se resurssikysymys ja mitä tälle pitäis tehdä. Ei osata vastata siihen, en tiedä. (Julkinen sektori, johtoasema)

Yhteistyön synnyttämisessä ja kehittämisessä haasteita koituu myös monien eri tahojen asenteista, jotka voivat enemmän kertoa, ettei roolijakoa, yhteistyörakennetta tai yhteistä keskusteluareenaa ole vielä löydetty. Valtakunnallisissa selvityksissä keskeisiksi yhteistyön edellytyksiksi nousee tahdon ja asenteiden määrittely. Jonkun pitää tehdä aloite, ehdottaa ja jopa houkutelaa. (Mykrä & Varjonen 2013, 24–25.)

[Hollannissa vapaaehtoistyön käyttäminen] oli vielä pidemmällä. Siellä jopa pitkäaikaistyöttömille se pieni korvaus valtion taholta an-

nettiin, että osallistu johonkin järjestö- tai vapaaehtoistoimintaan, ja sitä tuetaan ja selkeet ohjeet miten vakuutettuja [vapaaehtoistoiminnot ovat--]. Se oli ihan heidän arkea. Siellä oli koulutettu väki ja siellä oli ihan yhtäläillä samassa asemassa ne vapaaehtoistojat ja äärimmäisen tärkeitä ihmisiä. Eikä ne millään lailla ristiriidassa olu tai että hoitohenkilökunta pelkäisi, että nuo vie meidän työpaikan. Et tähän meillä on sitä asennemuokkausta vielä. Myö ollaan sitä ihmistä varten ja se saa sen hyvän, kun siellä on niitä ihmisiä. Onko se sitten parempi ettei pääse ulos ollenkaan, kun pelätään, että jotain sattuu, kun että joku vapaaehtoinen veis ulos? Varmaan tätä pohdintaa. Myö ainakin meidän yksikössä tätä kovasti käydään. Meidän palvelutaloissa on käyty [keskustelu] henkilökunnalle, että aina kun tulee joku vapaaehtoinen tai joku järjestö järjestää jotakin, niin otatte vastaan. (Julkinen sektori, johtoasema)

Asenteisiin vaikuttaa tieto. Kunnat tietävät järjestöjen toiminnoista liian vähän ja järjestöissä koetaan hankaluudeksi nähdä edes kuka tai ketkä kunnan edustajista olisivat niitä, joiden kanssa yhteistyöhön pitäisi hakeutua. Toimivassa yhteistyössä keskinäinen luottamus vahvistuu ja yhteisten strategisten haasteiden edessä se voi jalostua aidoksi kumppanuudeksi. (Mykrä & Varjonen 2013, 24–25.) Samaa peräänkuuluttavat myös julkisen ja kolmannen sektorin edustajat:

[Toimiva järjestö/kuntayhteistyö syntyy] kumppanuuteen pohjautuen. Me tiedetään toinen toistemme olemassaolosta, ja miten se tiivis yhteistyö on siinä mahdollista. Ei niin, että kunta määrittelee minkä[laista] järjestöjen toiminta [saa olla], heillähän on omat toimintasuunnitelmat ja asiansa, mutta tehään sitä, että meillä on samat ne kuntalaiset ketä me palvellaan. Et se on se ydinjuttu. Ettei mikään toimi vaan sen toiminnan vuoksi, sen olemassaolonsa varten, vaan se palvelee – ketä se palvelee, mikä se hyöty on siinä. (Julkinen sektori, johtoasema)

Semmonen ruohonjuuritason tieto on tässä kolmannella sektorilla, kolmannen sektorin puitteissa ja meillä toimijoilla, jotka täällä niitä palveluja käyttää. [--] Et näissä kannattais sitä vuoropuhelua [käydä --] hyvissä ajoin, ettei tulis semmosia törmäyksiä. Että ei tulis ihmisille väärää käsitystä, että taas mennään jonnekin semmoseen systeemiin, mikä ei pelitä, ja se ihan hälventäs tämmösiä paineita sitten poikkeen. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Yhteiset, konkreettisesti laaditut tavoitteet, ovat tärkeimpiä yhteistyötä ohjaavia periaatteita. Kuitenkin se miten yhteiset tavoitteet saadaan aikaiseksi, on yksi suurimpia käytännöllisiä kysymyksiä ja haasteita. Vaaditaan vuorovaikutusta, yhteistä ideointia ja keskustelua, jotta tasavertainen yhteistyö voi syn-

tyä. (Mykrä & Varjonen 2013, 31.) Kolmannen sektorin ajamien sosiaalisten vaikutusten tavoitteissa vaaditaan myös rohkeutta uskoa toiminnan tuloksiin pitkän ajan kuluessa.

Varmasti kaikki sen [merkityksen] ymmärtää, mut se, et mitä ne tekee sen eteen, niin se on taas eri asia. Kaikki tietää, että seurojen toiminta auttaa siellä toisella puolella. Terveystenhuollon puolella sitä säästää tulee, jotka on hurjan paljon isommat mitä menee järjestöille. Et kaikki sen sanoo ja tunnustaa, mutta sitten kun tehdään päätöksiä, että annetaanko rahaa ja apuja siihen terveiden elämäntapojen edistämiseen, niin sitä ei löydykään. Ne ei kumminkaan pysty sitä tavallaan toteuttamaan sitä heidän huoltaan, et se on aina sillä tavalla hankala paikka. Me varsinkin tietään ja kyllä suurin osa päättäjistäkin tietää, miten tärkeätä se on, mut toteutus jää kyllä vielä ontumaan. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Keskustelu järjestöjen ja kuntien yhteistyöstä saa helposti sivujuonteekseen vaikutelman, että yhteistyön myötä kunta säätelee ja määrittelee järjestön tulevaisuutta ja toimintakenttää. Ritva Pihlaja (2010, 14) toteaaakin, että julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyöstä ei voida puhua ottamatta huomioon järjestötoiminnan lähtökohtia kunnioittavaa näkökulmaa: järjestöt ovat toiminnassaan ja päätöksenteossaan autonomisia. Järjestötoiminta kehittyy toimivien ihmisten kautta, ei julkisen vallan asettamien vaatimusten tai ulkoisen paineen alaisuudessa. Autonomisuuden periaatetta nostettiin esille myös eteläsavolaisten toimijoiden keskuudesta:

Järjestöillä pitäisi olla yhteiset toimitilat, jossa oltas ison katon alla useampi järjestö. Siinä synergiaetu on niin valtava [--]. Mut se kuitenkin pitää muistaa sitten säilyttää se järjestöjen yksilöllisyys, et ihmiseltä ei vietäs sitä motivaatiota ja halua toimia, koska se on hirvee tärkee, että on se oma juttu kuitenkin siellä taustalla. [--] Ei pitäis mennä ohjailemaan liikaa. [--] Pitää jättää se vapaus ja oma päätösvalta sitten. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Samaa periaatetta peräänkuuluttaa myös julkisen sektorin edustaja:

Kunta antaa oikeestaan toimintaedellytyksiä järjestöille. Se voidaan sanoa sillä tavalla, että kunnan vaikutusmahdollisuudet järjestöjen toimintaan, niin niitä ei juuri ole, koska järjestöt on itsenäisiä organisaatioita. Mut kunnat mahdollistaa järjestöjen määrätyn tyyppisten päätösten mahdollisuudet. (Julkinen sektori, luottamushenkilö)

Tuore helmikuun 2014 sisäministeriön selvitys korostaa varhaisen vaiheen yhteistyötä eri ammattilaisryhmien välillä. Yhteistyöllä on ratkaiseva merkitys mahdollisen uhrin turvaverkon ulkopuolelle putoamisen estämisessä. Viran-

omaisilta puuttuu kuitenkin kykyä tunnistaa väkivallan uhka ja uusiutumiseriski. Eteläsavolainen järjestöedustaja nostaa samaisen ongelman keskiöön, mutta näkee sen samalla järjestöjen mahdollisuudeksi tehdä yhteistyötä ja tukea viranomaisten työtä:

Et semmoseen ennaltaehkäisevään työhön, se on varmaan se, jota me voitaisiin yhdessä muitten järjestöjen ja yhdistysten kanssa tehdä. Et väkivalta alkaa aina jostain, hyvin pienistä asioista. Ei se ala sillä pieksämisellä ja puukon iskuilla vaan se alkaa puheissa ja tavoissa kohdata toinen ihminen. Sillä tasolla vois paljonkin tehdä yhteistyötä, antaa niitä työkaluja tunnistaa ne varhaiset merkit ja auttaa myös niitä, jotka kokeilee toisen rajoja – pyrkii alistaa toista ja tällaisia tyyppisiä juttuja. Kyl me tehdään jo jonkun verran yhteistyötä järjestöjen välillä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Järjestöbarometri 2012 nostaa yhdeksi kunta-järjestö-yhteistyön kehittämisen kohteeksi kansalaisjärjestöjen kuulemisen päätöksenteon pohjana. Järjestöissä koetaan, että kunnissa suhtaudutaan selvästi positiivisemmin järjestöihin vapaaehtoistoiminnan tarjoajina ja yhteisöllisyyden rakentajina kuin vaikuttajina tai strategisina kumppaneina. Järjestöjen vaikutusmahdollisuudet kunnallisessa päätöksenteossa koetaan heikoksi. (Soste 2012, 6, 26, 176, 180.) Myös tämän selvityksen osana toteutettujen julkisen sektorin edustajien haastattelussa ilmenee näkemyksiä, joissa järjestöjen toteuttamalle vapaaehtoistyön roolille annetaan suuri kunnia, mutta varsinaisen päätöksenteon osana järjestöjen rooli näyttää olevan ongelmallisempaa, jopa outona.

Päätöksenteossa? Voiko he olla edes päätöksenteossa? Ehkä kumppanina tekemässä niitä suunnitelmia [--]. Tää on muutenkin aika raskas tää päätöksentekoprosessi tällä julkisella puolella, niin en osaa sanoa, ei ehkä ihan päätöksenteossa. Kumppanina ja valmistelemissa asioita [--], mutta ite siihen päätöksentekoprosessiin, ku se on ihan oma juttu, niin ei niinkään, vaan siinä valmisteluvaiheessa, ja sit kun on päätetty et tätä lähetään tekemään niin sitä toteuttamassa ja arvioimassa. Niin päin. (Julkinen sektori, johtoasema)

Tuota en oo kyllä tullut ajatelleeksi. En osaa kyllä tuohon vastata, et kun kunnan päätöksenteko on yleensä poliittinen edustus, että se edellyttäis kai sitten nykyjärjestelmällä sitä, että nää eri järjestöjen ihmiset menis ehdokkaiks. Mutta miten ne muuten vois vaikuttaa, niin mun mielestä on kuitenkin mahdollisuus niitä aloitteita tehdä niin kaupunginhallitukselle kuin suoraan meillekin. [--] Tää systeemi nyt on sellanen mikä se on. (Julkinen sektori, johtoasema)

Toisaalta kaikki julkisen sektorin edustajista näkevät järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksien tulevaisuudessa laajenevan, ja vaikka ne eivät sinällään koh-

dentuisi kunnalliseen päätöksentekoon, järjestöjen kuulemisella on merkitystä palvelujen kehittämisessä asiakasnäkökulmien avulla:

Kyllä mä uskon demokratian laajentumiseen. Mä uskon siihen, että järjestöt entistä enemmän tulee ikään kuin vaikuttamaan. Kun päätöksenteon läpinäkyvyyttä halutaan lisätä, niin se tarkoittaa sitä, että järjestöt pääsevät vaikuttamaan entistä enemmän. Samoin seutukunnan asukkaat pystyy kyläkokousten tai tämmösten kuulemistilaisuuksien kautta vaikuttamaan entistä enemmän. Se on se suunta, johon nyt ollaan menossa. (Julkinen sektori, luottamushenkilö)

Ja osissa kaupungeissa ja kunnissa toimii tämmöset kuntalaisraadit ja myökii kokeiltiin THL:n kanssa keväällä ja saatiin tosi paljon hyvää, semmosia kehittämisaihoita, mitä mietitään, voijaako vaikka näin toteuttaa [palveluja] paremmin. Ja saatiin palautetta, että meihin ei saa hyvin yhteyttä, meidän pitää miettiä miten se [-] toimis paremmin ja enemmän vaan sitä asiantuntijuutta pitää hyödyntää jollain systemaattisella keinolla, niitä käyttäjien ääntä kuuluviin. Niillähän sitä asiantuntijuutta on, ketkä käyttää palveluita. Sitä on aika vähän käytetty, mun mielestä ehkä liiankin vähän. (Julkinen sektori, johtoasema)

Suomessa sosiaalinen osallistuminen, muun muassa runsas vapaaehtoistointa ja vertaisapu, ovat laajaa. Sen sijaan yhteiskunnallinen vaikuttaminen on pitkään heikentynyt. Enemmistö kansalaisista ei usko voivansa vaikuttaa. Vaarana on kansalaisten jakautuminen aktiivisiin ja passiivoituihin kansalaisiin, jonka nähdään pahimmillaan johtavan kohti virkamiesvaltaista yhteiskuntaa. (Oikeusministeriö 2006; Kansalaisbarometri 2009; Kansalaisbarometri 2011.) Monien tämän selvityksen järjestötoimijoitten näkemyksissä päätöksentekoon vaikuttaminen nähdään ongelmallisena prosessin painottuessa yksittäisten valtuutettujen tai virkamiesten rooliin:

H: Haluaisitteko olla enemmän vaikuttamassa päätöksentekoon kaupungissa?

V: Jos se tarkoittaa sitä että mun henkilökohtaisesti pitäis pistää itteni likoon – EI. Mutta yleisesti ottaen niin kyllä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kun vaikuttamista laajennetaan näkemyksiin kansalaisten kokemusten välittämisestä päätöksenteon pohjaksi, päätöksentekoon vaikuttaminen näyttäytyy useimmiten järjestön toimintakulttuurin mukaiseksi. Eteläsavolaisten järjestötoimijoiden kommentteista jää kuitenkin vaikutelma, että yhteistyö kunnan päättäjien ja järjestöjen välillä ei toimi vielä moitteettomasti kuulemisen ja kokemusasiantuntijuuden välittäjänä.

Kyl me haluttas [vaikuttaa päätöksentekoon], ihan esimerkiksi tällaisissa rakenteellisissa asioissa; miten kansalaisten tavoitettavuus tai miten kansalaiset tavoittaa asioita, mitkä vaikuttaa heidän elämäänsä ja miten ne pääsee mukkaan esimerkiks asuinalueensa kehittämiseen ja suunnitteluihin ja ihan palveluitten suunnitteluun. Kyl myö haluttas, et myö oltas enempiikin vaikuttamassa. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Vain yksi tämän selvityksen järjestötoimija kuvaa päätöksentekoon vaikuttamispyrkimyksiään selkeänä systemaattisena valintana ja toimenpiteenä. Kiinnostavaa onkin, että samanaikaisesti lähes kaikki kansalaisjärjestötoimijat epäilevät virkamiesten tietoisuutta järjestön tekemästä työstä tai tarpeista heikoimmassa asemassa olevien ihmisten auttamiseksi. Loppuvuoden 2011 viestintäammattilaisille tehdyn selvityksen mukaan 71 % yritysten ja järjestöjen edustajista piti vaikuttajaviestinnän eli lobbauksen merkitystä toimialansa kannalta tärkeänä. Silti vain alle kuudenneksellä valtakunnallisista toimijoista on olemassa vaikuttajaviestintästrategia, eikä lobbauksen mahdollisuuksia vielä osata hyödyntää. (ProCom 2011.)

Kyllä me varmasti halutaan [vaikuttaa päätöksentekoon enemmän], ja tietysti vaikutetaan jo [--] koko Etelä-Savossa. Myöhän tehään operaatioitakin tällä edunvalvontapuolella esimerkkinä viime kunnallisvaalit; mehän tehtiin kunnallisvaalikiertue. Tän maakunnan median kanssa kierrettiin nää kunnat ja tavattiin ehdokkaat. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Arnsteinin osallisuuden portaiden mukaisesti haastavampaa kuin kuntalaisten kuuleminen tai faktojen esille tuominen, on lopulta konkreettiselle toiminnan tasolle siirtyminen. Kunnallisessa päätöksenteossa mukaan astuvat puoluepoliittiset haasteet, yhteisen ajan löytyminen ja jopa henkilökemioiden kohtaamattomuus:

Haasteena [järjestö-kuntayhteistyössä] on oikeestaan se, että ei ole riittävästi aikaa käytettäväks tämmöseen yhteisiin palaverihin. On aika vaikeeta sovittaa tälläkin hetkellä niin, että siellä olisi pääsääntöisesti [ne paikalla], joita nää asiat koskee. [--] Ja sitten ehkä myöskin [--] saattaa olla asenteita sillä tavalla, että ei tuolta kuitenkaan tukea tule tai tuolla ei kuitenkaan ymmärretä, niin nää kaks kysymystä on sellasia, jotka näyttää vaikuttavan. (Julkinen sektori, luottamushenkilö)

”Jos järjestöjä ei olisi, luulen että aika paljon jäis katvealueita mihin me pystytään ulottumaan.”

Kolmas sektori palveluntuottajana julkisen ja yksityisen sektorin rinnalla

Hyvinvointipalvelujen järjestämisen vastuu on Suomessa julkisella sektorilla, eli kunnilla. Ne tuottavat myös edelleen valtaosan sosiaali- ja terveyspalveluista. Lainsäädäntö velvoittaa kunnat järjestämään sosiaali- ja terveyspalvelut asukkailleen, muttei sääntele yksityiskohtaisesti toiminnan laajuutta, sisältöä eikä järjestämistapaa. Kunta voi hoitaa sille laissa säädetyt tehtävät tuottamalla palvelut itse, sopimuksin yhdessä toisen kunnan kanssa, olemalla jäsenenä palveluja tuottavassa kuntayhtymässä, hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta vastuukunnalta, kuntayhtymältä tai muulta julkiselta taikka yksityiseltä palveluntuottajalta. Kunta voi myös antaa palvelunkäyttäjälle palvelusetelin. Järjestöjen palvelutuotanto painottuu vahvasti sosiaalipalveluihin, joissa painoituksina ovat olleet ensi- ja turvakodit sekä päihdehuollon asumis- ja kuntoutuspalvelut. Vahvoja osaamisalueita ovat myös ikääntyneiden ja erityisryhmien palveluasuminen sekä lasten ja nuorten laitos- ja perhehoito. Terveyspalveluissa järjestöjen osaamisalueena ovat olleet kuntoutuspalvelut esimerkiksi erilaisille potilas- ja vamma-ryhmille. (STM 2014, 13, 16.)

Etenkin 1990-luvun lamaa seuranneet hyvinvointivaltion rahoituspohjan ja -mallin muutokset johtivat hyvinvointipolitiikan muutokseen. Järjestösektorin tehtäväksi tuli paikata julkisen sektorin rahoitusongelmista johtuvia hyvinvointipalvelujen tuotantoon syntyneitä aukkoja. Sosiaali- ja terveysjärjestöt reagoivat jäsenistönsä vaikeuksiin saada tarvitsemiaan palveluja alkamalla kehittää erilaisia kuntoutus- ja muita toimintoja. Tämä kehittämistyö tapahtui pitkälti Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Kunnat hankkivat tarvitsemansa erityispalvelut kuntalaisilleen ostopalveluina järjestöiltä. Kuntien ja järjestöjen välille rakentui vuosien saatossa vahva kumppanuussuhde. Järjestöissä olevaa erityisasiantuntemusta ei kuntien omasta toiminnasta juurikaan löytynyt. Kolmannen sektorin organisaatioiden ajateltiin olevan kansalaisia lähellä olevia pieniä ja ketteriä toimijoita, joiden avulla voitiin yhdistää vapaaehtoistoimintaa sekä palkkatyötä ja näin kattaa julkista palvelutuotantoa kustannustehokkaammin. Samalla sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää voitiin rahoittaa mm. Euroopan sosiaalirahaston järjestöille tarjoamalla projektirahoituksella ja myös rahapeliyhtiöiden tuotoilla. (Särkelä ym. 2005; Ruuskanen ym. 2013, 22.) Myöhemmin erityisesti Euroopan unionin politiikassa kolmannelta sektorilta alettiin odottaa toisaalta palvelujen tuottamista entistä suuremmalla volyyymilla ja toisaalta kansalaisjärjestöjen tärkeää roolia elävän ja osallistavan kansalaisyhteiskunnan edistäjänä. (Pihlaja 2010, 12.)

Järjestöjen ajautuminen palvelutuotantoon kuntien rajatessa omaa palvelutuotantoaan ja muuttamalla kansalaistoiminnan tukea vastikkeelliseksi on

herättänyt huolen kansalaistoiminnan luonteen muuttumisesta. Järjestöjen palvelutoiminnan nähdään osittain menettäneen aloitteentekijäluonnettaan, ja osa kunnista on pyrkinyt aktiivisesti luomaan uusia rakenteita kolmannen sektorin palvelutuotannon laajentamiseen. Järjestöille itselleen palvelutuotanto on yleensä merkinnyt halua varmistaa lakisääteisten palvelujen saatavuus. (Ruuskanen ym. 2013, 23.)

Järjestöjen tuottamat palvelut jaetaan perinteisesti kahteen ryhmään sen perusteella, millaista yhteistyötä järjestöt tekevät palvelujen tuotannossa julkisen sektorin kanssa. Tapoja, joilla julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyö on rakennettu, voi perustua muun muassa ostopalveluihin, maksusitoumuksiin, yhteistoimintasopimuksiin, palvelusetelijärjestelmään tai järjestölle maksettaviin avustuksiin. Tällaisissa palvelun tuotantotavoissa järjestön näkökulmasta asiakasryhmiä on kaksi: maksaja-asiakas ja käyttäjäasiakas. Julkinen sektori siis osallistuu näissä kumppanuusmalleissa palvelujen tuottamisen kustannuksiin. Loput kustannuksista voidaan kattaa asiakkailta perittävillä maksuilla ja järjestön muista lähteistä kokoamalla rahoituksella. Toisen osan järjestöjen palveluista muodostavat sellainen apu ja tuki, joita järjestöt tarjoavat itsenäisesti ilman palvelujen rahoitukseen perustuvaa kumppanuutta julkisen sektorin kanssa. Tällaisia palveluja voivat olla esimerkiksi virkistys- ja harrastustoiminta, liikuntapalvelut ja ympäristön- ja maisemanhoito. Näidenkin palvelujen tuottamisessa järjestöt tekevät usein yhteistyötä esimerkiksi kuntien kanssa, ja osa palvelujen tuottamisen rahoituksesta voi olla julkista tukea. Puhuttaessa järjestöjen merkityksestä palvelujen tuottajana on korostettava, että palvelujen tuottaminen on järjestöjen tehtävistä vain pieni osa. (Pihlaja 2010, 33–35, 40.)

Jo vuonna 1992 kansainvälisen työryhmän mietinnöissä kasvavan palvelutuottamisen ongelmaksi nähtiin, että järjestöjen varaan kaavailuissa palveluissa ei otettu huomioon järjestökentän toimintalogiikkaa tai -mahdollisuuksia. Jopa aivan järjestöjen peruspiirteiden tunnistamisessa oli heikkouksia kansainvälisestikin tarkastellen. Päätäjien ja suuren yleisön nähtiin olevan vaikea ymmärtää järjestöjen roolia tai sitä, että ne voisivat osaltaan vaikuttaa julkiseen elämään. (Salomon & Anheier 1992, 2.) Samansuuntaisia tuloksia antaa myös vuoden 2013 Järjestöbarometri: osa järjestöjen edustajista kokee yhä, että kunnissa ei ymmärretä järjestömuotoista, yleishyödyllistä palveluntuottamista (Soste 2013, 116). Kuntatoimijat mieltävät järjestöt usein palveluntuottajina eivätkä yleishyödyllisinä järjestötoimijoina, jotka tuovat lisäarvoa terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Silti valtaosa järjestöjen toiminnasta perustuu vapaaehtoisten tekemään työhön. (STM 2014, 23.) Samanlaisia pohdintoja ovat tehneet myös tämän selvityksen vastaajat:

Ensimmäinen juttu on se, että pitäis arvostaa sitä työtä mitä se seura [tekee --]. Se on se heidän pääjuttu, ja se on erittäin arvokasta työtä ja vapaaehtoisvoimin sitä pyörittää. [--] Se kyllä mietityttää just, [--] et kun se pyörii vapaaehtoisvoimin, miten paljon lisää voijaa niitten

harteille enää [laittaa] ilman jos siitä ei korvauksia tule ja onko edes järkevää. Et kärsiikö siitä se todella arvokas perustyö, mitä ne tekee.
(Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Hyvinvoinnin tuottamisen keskeisenä kysymyksenä on niukkojen ja yhä edelleen niukkeneviksi koettujen voimavarojen käyttäminen niin, että niillä saadaan tuotettua mahdollisimman paljon hyvinvointia erilaisille ihmisryhmille (Karttunen ym. 2013, 17). Viime vuosikymmeninä kolmannen sektorin toimijoiden haasteet rahoituksen hankkimisessa ja arvoperustan säilyttämisessä ovat lisääntyneet. Kansainvälisellä ja kansallisella tasolla kansalaisjärjestöjen myönteisiksi vaikutuksiksi on määritelty yhtä lailla kunnallisen talouden tukeminen kuin toisaalta arvoperustaan, kuten kansalaisten edustamiseen viranomaisyhteyksissä liittyvät tehtävät. (Piirainen ym. 2010, 12.)

Mikä tekee kolmannesta sektorista kiinnostavan palveluiden tuottajan? Järjestöjen vahvuudet liittyvät järjestötoimijoiden arvotaustaan, historiaan sekä järjestöjen tunnettuun rooliin ja asemaan (STM 2014, 16). Julkinen sektori voi olla kyvytön tekemään päätöksiä erilaisia ihmisryhmiä koskevien hyödykkeiden tarpeellisuudesta ja tuottamisesta. Ongelmana voi olla esimerkiksi se, että useat erilaiset ryhmät ajavat omia intressejään yhtaikaisesti, jolloin on vaikea saada yksimielisyyttä vaativia päätöksiä. Päätöksentekokykyä voi heikentää myös kyvyttömyys hahmottaa kokonaisuuksia ja monimutkaisia syyseuraussuhteita. Kolmas sektori kykenee usein nopeisiinkin päätöksiin oman jäsen- tai kohderyhmän palveluista. Voiton tavoittelemattomuus nähdään myös kolmannen sektorin luotettavuutta lisäävänä tekijänä palvelutuotannossa: kolmas sektori ei ikään kuin myy käyttäjälleen tarpeettomia ylimääräisiä palveluja voiton maksimoimiseksi, tai toisaalta tarjoa liian vähän palveluja kustannusten minimoimiseksi. (Piirainen ym. 2010, 14, 15.)

Ongelmallista on kuitenkin määritellä, mitä lopulta kukakin toimija tarkoittaa hyvinvointipalvelulla tai millaisia palveluita yhteiskunnan on tarjottava kansalaisille nyt ja tulevaisuudessa. Onko hyvinvointipalvelun määritelmää se, että kansalaisjärjestö tuottaa jäsenistölleen palveluna esimerkiksi säännöllisen kerhotoiminnan, jonka myötä jäsenistö voi paremmin? Onko hyvinvointipalvelua se, kun vapaaehtoinen käy saattamassa vanhuksen linja-autoon, eikä saa tästä korvausta? Onko sekin määriteltävä palveluksi, joka vanhuksen olisi tilattava yritykseltä maksua vastaan ehkäistäkseen harmaata taloutta? Missä menee raja ystävän auttamisen ja maksullisen palveluntuottamisen suhteen? Onko vasta se hyvinvointipalvelun tuottamista, kun kolmas sektori solmii kumppanuussopimuksen ja myy ostopalveluna konkreettisia hyvinvointipalveluja? Onko silloin enää kyseessä kolmannen sektorin toiminta vai siirtyykö yleishyödyllinen yhteisö yrityksen kaltaiseksi voittoa tavoittelevaksi yhteisöksi? Selvityksen edetessä hyvinvointipalvelun määrittelemisen on osoittanut, kuinka monella tasolla palveluja voidaan tuottaa ja kuinka eri tavalla hyvinvointipalvelu voidaan määritellä. Järjestön roolia hyvinvointiyhteiskunnan

osana ja palvelujen tuottajana kuvaa haastateltavan periaate, jossa hyvinvointivaltiolla on omat laissa kirjatut tehtävät, ja järjestö täydentää niitä katvealuilla ja erityisesti ihmisen kohtaamisessa.

No, kyllähän Suomessa lapsista ja perheistä [pidetään huolta], onhan meidän järjestelmä – hyvinvointivaltio – edelleen sellainen [--]. Leivän saa, perusleivän saa jokainen, mutta kyllähän sitten monta asiaa jää lapsilta ja perheiltä toteuttamatta ilman [järjestöä]. Eli tällainen, se vanhemmuuden vahva tuki ja kaikki vertaistuki nimenomaan tässä yhteiskunnan ajassa, niin kyl se on tavattoman tärkeä, mitä vailla tänä päivänä ihmiset on. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Markkinatalouden ja kilpailun näkökulmasta on tärkeää ymmärtää, että kolmannen sektorin organisaatiot poikkeavat toisistaan olennaisesti sen suhteen, miten ne toiminnallaan edistävät sitä hyvinvointia, mitä niiden arvojen toteuttaminen tarkoittaa. Esimerkiksi hyvinvointipalveluksi voidaan määritellä jäsenten keskinäisen yhdessäolon ja vuorovaikutuksen organisoiminen. Yhdessäolo ja vuorovaikutus luovat tällöin hyödykkeen, mutta se ei ole markkinoilla vaihdettavissa. Markkinatyypisenä ei voi pitää myöskään sellaista järjestöjen toimintaa, jossa ehdoitta ja vastikkeetta autetaan periaatteessa kaikkia tietyllä tavalla vaikeuksiin tai kärsimyksiin joutuneita henkilöitä. (Virtanen 2011, 22.)

Kolmas sektori saattaa astua kuvaan mukaan silloin, kun julkiset palvelut eivät riitä alueen koon tai välimatkojen takia, ja yritysmäiselle palvelutuotannolle ei ole edellytyksiä heikon tuottavuuden, harvan asutuksen aiheuttamien korkeampien tuotantokustannusten tai asiakkaiden vähäisen maksukyvyyn takia. Suomessa voidaan katsoa olevan alueita ja palveluja, joissa kansalaisten perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutuminen on kyseenalaista, jos maaseudun olosuhdetekijöitä ei huomioida esimerkiksi valtiontukea koskevissa säädöksissä ja palvelujen tuottamiseen ei ohjata julkista tukea. (Pihlaja 2010, 10.) Myös järjestöt katsovat menestyneensä palvelukilpailutuksissa varsin usein juuri siksi, että järjestö on käytännössä ainoa kyseistä palvelua tuottava taho. Järjestöt tuottavat pitkälle erikoistunutta palvelua pienille erityisryhmille, joiden palvelutuotantoon ei ole useinkaan mahdollista syntyä yritystoimintaa. (Soste 2013, 118.) Etelä-Savon erityisyytenä on vielä maaseutumainen, pitkien välimatkojen asuinympäristö, jossa etäämpänä asuvien kuntalaisten palveluille ei ole kaikin osin toteuttajia. Eteläsavolainen järjestötoimija tiivistää näkemyksen palvelujen tuottamisesta ja kilpailutilanteesta:

Se on etelän kaupungeissa varmaan niin paljon yksityisyrittäjiä, mut ei oo vielä tullu nyt vastaan semmoista, että olis kilpailua [--]. Meillä on niin laadukasta meidän toiminta, me pidetään yllä se hyvä koulutus. [--] Mä en niinku näe [--], että näillä mitä me tarjotaan, et sii-

TAULUKKO 2. Eri palveluntuottajien osuudet sosiaalipalvelujen suoritteista 2010 (%) (THL 2011.)

	Kunnat ja kunta-yhtymät	Valtio	Järjestöt	Yritykset	Yksityinen yhteensä
Lapsia päiväkodeissa 31.12.	88,7	-	5,6	5,7	11,3
Lastensuojelulaitosten ja perhekotien hoitopäivät/v	30,1	2,4	13,2	54,3	67,5
Lastensuojelulaitosten hoitopäivät/vuosi	35,8	3,4	15,4	45,3	60,7
Perhekotien hoitopäivät/vuosi	16,3		0,4	83,2	83,7
Ensikotien hoitopäivät/vuosi	3,3	-	92,4	4,2	96,7
Turvakotien hoitopäivät/vuosi	21,1	-	75,1	3,7	78,9
Vanhainkotien hoitopäivät/vuosi	88,6	-	8,4	3,0	11,4
Vammaisten laitosten hoitopäivät/vuosi - Ikääntyneiden palveluasumisen asiakkaat 31.12. yhteensä	82,7	-	16,0	1,3	17,3
Ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen asiakkaat 31.12.	48,3	-	28,6	23,1	51,7
Vammaisten ryhmämuotoisten asumispalvelujen asiakkaat 31.12. yhteensä	45,1	-	28,1	26,8	54,9
Henkilökunta läsnä yöllä	53,1	-	19,9	27,1	46,9
Henkilökunta ei läsnä yöllä	44,4	-	22,4	33,2	55,6
Psykiatrian asumispalvelujen asiakkaat 31.12.	87,6	-	9,7	2,7	12,4
Päihdehuollon asumispalvelujen asumispäivät/v.	9,3		21,7	69,1	90,7
Ensisuojien asumispäivät/v.	34,8	-	59,0	6,2	65,2
Katkaisuhoitoasemien hoitopäivät/v.	78,4	-	21,6	-	21,6
Päihdehuollon kuntoutuslaitosten hoitopäivät/v.	56,8	-	42,2	1,0	43,2
	44,6	-	39,2	16,2	55,4

nä olis niin paljon sitten palveluntuottajia, et se aiheuttais kilpailua.
(Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kattavaa raporttia valtakunnallisesta järjestöjen tuottamista palveluista ei ole saatavilla, mutta THL:n viimeisimmän tilastoraportin mukaan vuoden 2010 lopussa Suomessa toimi 4333 yksityistä sosiaalipalveluja tuottavaa toimintayksikköä, ja niistä 1509 oli järjestöjen ylläpitämiä. Vielä vuoteen 2004 saakka järjestöjen osuus yksityisistä sosiaalipalvelutoimintayksiköistä oli suurempi kuin yritysten. Sen jälkeen kokonaismäärä on vähentynyt vuosittain ja puolestaan yritystaustaisten toimintayksiköiden määrä on jopa kaksinkertaistunut vuodesta 2002 vuoteen 2010. Tyypillisimpiä valtakunnallisten järjestöjen tuottamia palveluja ovat eri ryhmien sopeutumisvalmennuskurssit, yksilölliset laitospalvelut ja kuntoutusjaksot sekä erilaiset sosiaalihuollon avopalvelut. Järjestöt tuottavat myös ikääntyneiden, vammaisten tai muiden ryhmien päivätoimintaa ja muita avopalveluja, asumispalveluja sekä palveluasumista. (Soste 2013, 109, 114.) Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen koostamasta taulukosta (Taulukko 2) voi tarkastella hyvinvointipalvelujen prosenttiosuuksia eri toteuttajatahojen välillä sekä palvelutuotannon jaottelua.

Järjestöbarometri 2013 toteaa 17 valtakunnallisen sosiaali- tai terveystalouden järjestön käynnistäneen vuonna 2012 uusia palveluja. Lisäksi 3 valtakunnallista järjestöä suunnitteli käynnistävänsä uuden palvelun vuonna 2013. Käynnistettävien palvelujen joukkoon on nimetty muun muassa erilaiset asumispalvelut, velka- ja talousneuvonta, päiväkotit ja lastensuojelun tukitoiminta. Valtakunnallisista toimijoista 11 järjestöä lopetti jonkin palvelun vuonna 2012. Näiden joukossa on muun muassa sopeutumisvalmennuskurssit, turvakoti, päiväkotit, nuorten huumehoitoyksikkö ja lastensuojeluyksikkö. Valtakunnallisista järjestöistä 19 arvioi, että jokin niiden tarjoamista palvelumuodoista on vuoden 2013 aikana erityisen suurissa vaikeuksissa. Näitä palvelumuotoja ovat esimerkiksi laitospalvelu, lasten sijaishuolto, turvakodit, päihdeongelmaisten ensikodit ja vaikeavammaisten palveluasuminen. Lisäksi 9 järjestöä on suunnitellut toimintayksiköiden supistamista vuoden 2013 aikana. Palvelutuotannon tarjouskilpailuista 64 prosenttia (21 järjestöä) oli hävinnyt kilpailun, yleisimmin hinnan takia. Menestystä kilpailutuksissa luonnehdittiin saavutetun erityisesti hinnan ja laadun yhdistelmällä. (Soste 2013, 89–91, 117–118.)

“Minusta ei liikaa kumminkaan pie sinne kolmannelle sektorille niitä paineita antaa.”

Eteläsavolaisten järjestötoimijoiden näkemyksiä palvelujen tuottamiseen

Kolmannen sektorin käsitteen epämääräisyys ja täsmentymättömyys aiheuttavat valtakunnallisestikin hämmennystä kuntien ja järjestöjen välisessä vuoro-

vaikutuksessa. Toisessa ääripäässä kolmas sektori ymmärretään vain perinteiseksi vapaaehtoisvoimin ylläpidettäväksi järjestötoiminnaksi, eikä palkattujen työntekijöiden tuottamia maksullisia palveluja katsota sen piiriin kuuluvaksi. Toisessa ääripäässä kolmas sektori nähdään niin palveluja tuottavana kuin vapaaehtoisvoimin toimivana perinteisenä järjestönä. (Pihlaja 2010, 37.) Tämä argumenttien kahtiajako näkyy myös eteläsavolaisten järjestötoimijoiden ja julkisen sektorin kommentteissa.

Käyttöomaisuuden kasvu, palvelutuotannon lisääminen sekä rahoitus- ja osakemarkkinoiden mukaan tulo nähdään osittain ristiriitana voittoa tavoittelemattomassa toiminnassa. Yritystoimintamallin vahvistuminen järjestökentällä nähdään haastavaksi, koska yrityksen lakisääteinen tehtävä on tuottaa voittoa osakkailleen, kun puolestaan järjestön perustehtävä on lähtökohtaisesti voittoa tavoittelematon, yleishyödyllinen toiminta. Tulospurustaisuuden ei tulisi määrätä yleishyödyllistä toimintaa, mutta arviointia joudutaan kuitenkin toteuttamaan osittain taloudellisten tulosten pohjalta, mikäli järjestö tuottaa palveluja. (Saukko 2012, 22, 25.) Eteläsavolainen toimija kuvaa ”nollabudjetin” tekemisen hankaluutta pienimuotoisen palveluliiketoiminnan ja perinteisen kansalaisjärjestötoiminnan välillä:

Ei se [järjestön ideologia palvelutuottamisesta] kärsi, ja jos se kärsisi, niin se on pakko tehdä. Meillä kumminkin se työllistäminen ja tuo hankerahotus on sillä tavalla, että kaikkee rahaa kaikkeen mitä myö tarvitaan, sitä ei sieltä saa. Elikkä on pakko tehdä semmosia pieniä puroja, mistä niitä rahoja tulis tännepäin. Liiketoiminta, tai tomonen pienmuotoinen, niin on tärkeä rooli siihen, et me saahan sellasia kustannuksia mitä ei projekteista saaha peitettyä, niin saahan sitten täytettyä. Kumminkin kun puhutaan yhdistyksestä, joka on voittoa tavoittelematon, budjetti tehdään aina nolllaan. Ja tietysti se että hallitus toivoo, että se on plussan puolella, ja sitten taas hankerahoittajat ja yhteistyökumppanit toivois, et se ois niinku siinä nollassa. Se on vaikea paikka se nollabudjetin tekeminen. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Täysin vapaaehtois pohjalta lähteneen järjestötoiminnan eteneminen palvelutoiminnaksi käynnistyy usein, etenkin sosiaalialalla, epäkohdan havaitsemisesta ja sen kytkeytymisestä innovatiiviseen ja poliittisluonteiseen ratkaisuun. Seurauksena voi olla palvelutuotannon käynnistäminen, mikä yleensä edellyttää palkattua henkilökuntaa. (Ruuskanen ym. 2013, 24.) Eteläsavolaisten toiminnanjohtajien ja vastuuhenkilöiden vastauksissa suhtautuminen maksullisen palvelutoiminnan toteuttamiseen vaihteli ehdottoman kielteisestä hyvin myönteiseen. Kielteisten näkökantojen puolella palveluliiketoiminnan katsottiin vaikuttavan järjestöjen ideologiaan, jopa koko järjestötoiminnan perusajatukseen. Tällaisten yhdistysten rooli ja tehtävät säilynevät tulevaisuudessaakin vapaamuotoisena harrastamisen, sosiaalisen kanssakäymisen tai yhteisen asian edistämisen areenana (Pihlaja 2010, 35).

H: Koetteko että ideologianne tai imagonne kärsii liiketoiminnan kautta?

V: mmmm, jos ruvetta liiketoimintaa tekemään niin kyllä ehdottomasti. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

H: Olisitteko te valmiita tuottamaan jotain palvelua kaupungissa ja millaisin edellytyksin?

V: Tämmöstä vapaaehtoista ja maksutonta. Tämä maksuttomuus muuten koskee sitten kaikkea. Meillä on esimerkiksi nuot avoimet ryhmät, harrasteryhmät, meillä ei oo minkäänlaisia maksuja niihin eikä muuta. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Neutraalia katsontakantaa edustavat järjestöt, jotka eivät tällä hetkellä toteuta mitään palvelutoimintaa, eivätkä lähitulevaisuudessakaan. Varauksellisesta asenteestaan huolimatta nämä toimijat näkevät pieniä mahdollisuuksia maksullisten palvelujen tuottamiseen, mikäli kansalaisjärjestötoiminnan arvopohja saadaan säilytettävä:

Kun se on vähän vaarallinenkin se kolmannen sektorin palvelutuotanto. Iät ajat on puhuttu siitä, että jotkut asiat kuuluu julkisen alle. Et jos sinällään, jos se julkinen on valmis osoittamaan resursseja ja tämmösiä, niin miksei se vois olla tavallaan tämmöinen yhdistystenkin järjestämä palvelu. Mie näkisin vaan mieluummin yhdistykset sillä tavalla, että ne on enempiä semmonen vapaa kaikista kytkennöksistä tähän muuhun palvelukulttuuriin. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

No, varmasti se [ideologiaan] sopii, mut se pitää kattoo et minkälaiset hartiat siellä on, miten sitä pystytään sit tekemään, ilman et se erittäin arvokas perustyö siitä kärsii. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Toisessa päässä ovat järjestöt, jotka jo nyt tuottavat Etelä-Savossa maksullisia palveluja, jopa niin paljon, että toimintaa ei ole mahdollista ilman lisäresursseja kasvattaa. Tällaisten toimijoiden vastauksissa korostuvat näkemys palvelujen linkittymisestä järjestön perustehtävään, palkattuja työntekijöitä hyödyntävä organisaatio sekä erilaisten rahoituskanavien hyödyntäminen toiminnan toteutuksessa:

Ei myö varmaan pystytä paljoo laajempaa juttuu tekemään, että myö ollaan jouduttu haravoimaan niitten eurojen takia aika laajalta alalta. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

No varmaan se on se resurssi- ja henkilökysymys, että enempi voitas tehdä, jos meillä olis vaa henkilökuntaa tekemään. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kyllähän myö voitais lisätä volyyymia ihan rajustikkii, mut pitäs vaa kekata se rahottaja. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kyllä se [palvelujen tuottaminen] näissä puitteissa mun mielestä sopii. Ei mun mielestä sitä kannattas niinku enää lähtee väistelee hirveesti. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Kyllä [olisimme kiinnostuneita tuottamaan palveluja], niillä edellytyksillä, että tosiaan se tietty taso millä sitä palvelua tuotetaan, et se on luontevaa sille toiminnalle, ja sitten et se tuo apua siihen jäsenkuntaan ja sit et siihen saa sitä tiettyä taloudellista resurssiapua sitten, kyllä silloin. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Rajaa julkisen vallan tehtävien, elinkeinotoiminnan ja järjestöjen kansalais-toiminnan välille ei ole aina helppo vetää käytännössä. Rajankäynti perustuu sopimuksiin, joita tulee voida tarkastella myös uudelleen ihmisten tarpeiden, vaatimusten ja yhteiskunnan muuttuessa. (STM 2014, 16.) Vaikkakin järjestöjen osalta on nähtävissä paljon tervettä muutostavainta esimerkiksi palveluiden tuottamisessa, toteaa eteläsavolainen toiminnanjohtaja myös muutosvalmiuden yhdeksi menestyksen mittariksi:

Mie tiän myö sen, että ajat muuttuu ja aika muuttuu eli meijänkin pitää. Mekin on kasvettu aika nopeesti, mut ei voi tuudittautua siihen, että voi mennä niitä samoja jalanjälkiä koko ajan, vaan että pitää pystyä koko ajan olemaan sillä tavalla [--] ajanhermolla ja valmis jättämään joitakin asioita ja kokeilemaan jotain uusia, uusiutumaan. Jos käy niin kun yleensä käy, että on hyvä olo ja vakaa tila, tuudittautuu siihen, niin hyvin äkkiä saattaa tulla se yllätys jossakin, että näinkös tässä kävikin. Kyllä mie tällä hetkellä oon aika lailla luottavainen, jos vaan meille nämäkin resurssit myönnetään, niin meillä on paljon uusia ajatuksia ja asioita, joita me koko ajan kehitetään. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Tässä selvityksessä olleiden järjestöjen yleisin syy tuottaa palveluja tai harkita palvelujen tuottamista ovat järjestön taloudellisen tilanteen kohentaminen, henkilöresurssin tarve sekä järjestön edustamien ihmisten hyvinvoinnin turvaaminen laadukkailla palveluilla. Haastateltujen järjestöedustajien toiminnan budjetit muodostuivat moninaisilla tavoilla. Osa järjestöistä on tehnyt kaupungin kanssa kumppanuussopimuksen, josta kertyy vuosittain tietty summa. Osa saa pääosan rahoituksesta Raha-automaattiyhdistykseltä tai ministeriöltä. Rahoitusta tulee toisille järjestöille myös erilaisista projekteista, kuten Ely-keskukselta tai Euroopan Sosiaalirahastosta. Useat järjestöt ovat hyödyntäneet myös palkkatukijärjestelmää. Yhä edelleen järjestöjen tuloja kerrytetään perinteisellä varainhankinnalla: myyjäisillä, arpajaisilla, osanotomaksuilla, koulutuksella, leireillä ja erilaisilla yhteistyösopimuksilla. Myös

toimijoiden budjetit vaihtelevat muutamien kymmenien tuhansien eurojen budjeteista miljoonan euron budjettiin. Selkeimmäksi resurssiksi useimmat toimijat listaavat omat työntekijänsä, vapaaehtoiset ja työllistetyt.

“Se hiippuu se vapaaehtoisten into sit siihen, jos se menee ihan businekseksi - ne tekee paljon ihmiset sitä businesta ihan työaikanaan.”

Palvelutuottamiseen liittyviä haasteita

Palvelujen tuottamisen ongelmakohdaksi luokitellaan usein järjestöjen odotukset palvelumyynnin myötä kohentuvasta taloustilanteesta. Valtakunnallisessa selvityksessä järjestöjen palvelutuottamista hankaloitti osittain kiinteän hinnan määrittäminen palvelulle ennakoon useaksi vuodeksi eteenpäin (Soste 2013, 115). Osittain samanlaisten haasteiden kanssa painii myös eteläsuomalaisia järjestöjä, jotka palvelusopimuksesta huolimatta joutuvat pohtimaan resurssien riittävyyttä nousevien kustannusten rinnalla:

Meillä ostopalvelusummat, niin nehan ei oo kehittyny juuri lainkaan, ja nyt todennäköisesti ens vuonna saahaan taas sama raha mitä tänä vuonna. Eli sehän tarkoittaa sitä, että ollaan jouduttu supistamaan meidän toimintamuotoja. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Ostopalvelusummien kehittymättömyys kulujen kasvaessa on ongelma, mutta yhtä lailla liian lyhytkestoiset sopimukset, joiden myötä järjestö ei voi suunnitella toimintaansa pitkällä aikajaksolla. Palvelutuottamisen riskeistä ja uhkakuvista ollaan Etelä-Savossa varsin hyvin perillä, ainakin suurimmissa järjestöissä. Asiakaslähtöisyyden riittämätön huomioiminen, palvelujen liian matalalla hinnalla tuottaminen, sopimusten sitomattomuus kaupungin toiminnassa, byrokraattisuus ja työläys palvelusopimuksissa, ymmärtämättömyys järjestölähtöisen toiminnan ideasta ja pelko työntekijöiden aseman heikkenemisestä nousevat esille valtakunnallisissa selvityksissä kuin myös osittain Etelä-Savossa. (ks. Soste 2013, 114–116.)

Oma ajatus nyt ehkä liittyy siihen, että jos me lähettäs jotain palvelua tuottamaan yhdessä julkisen sektorin kanssa, niin se pitäis tehdä kumppanuusperiaatteella. Kumpikin osapuoli on samanarvoinen määrittelijä sen palvelun suhteen, ja se on myös pitkäkestoinen sopimus. Ei sitä, että se vuosittain mietitään uusiksi. Se on järjestöjen hyväksikäyttöä silloin, ja julkisen puolen omista säästötarpeista tai jostain muusta lähtevää. Et se pitää olla hyvin tasa-arvoista toimintaa. [--] Jos [julkisen puoli] aikoo niin, että se tekee säästöjä sillä esimerkiksi, et joku kolmas sektori vaikka järjestää vanhusten palvelut, niin se voidaan kilpailuttaa niin alas, että se henkilökunta saa huonompaa palkkaa kun mitä se sais julkisella puolella ja kaikkee

tällasta. Et tämmönen yhteensovittava hyvinvointipalvelujen tuottaminen, se voi olla mahdollista mun mielestä silloin, jos siinä on nämä elementit läsnä, et se on tasa-arvoista ja pitkäkestoista, suunnitelmallista, sopimuksiin perustuvaa. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Palvelujentuottamisessa ja myös muussa yhteistyössä kuntatoimijoiden kanssa näkyy huoli yhteistyön yksipuolisuudesta: kaupunki sanelee ehtoja, jotka järjestöjen on täytettävä. Aidot yhteistyökumppanuudet perustuvat kuitenkin ensisijaisesti toimijoiden tasavertaisuuteen, joka edistää vuorovaikutuksen aktiivisuutta ja madaltaa viestinnällisiä kynnyksiä. Verkostot elävät vain niin kauan, kuin toimijat kokevat saavansa vuorovaikutuksesta jotain hyötyä. Parhaimmillaan yhteistyöverkostot ovat hyviä ympäristöjä tiedon ja ideoiden levittämiseen sekä asenteiden muokkaamiseen ja uusien ajattelutapojen ja kehittämisideoiden ”testaamiseen”. (Mykrä & Varjonen 2013, 32–33.)

Harjun ja Niemelän (2011, 24) selvityksessä peräänkuulutetaan muutoksia palveluiden rahoitusjärjestelmään palvelujärjestelmän toimivuuden ja monipuolisuuden takaamiseksi, heikommassa asemassa olevien kansalaisten ja erityisryhmien aseman turvaamiseksi sekä sosiaali- ja terveystalouden palvelutoimijoiden maineen ylläpitämiseksi. Palvelujärjestelmä on vaarassa muuttua kohti suuria, standardisoituja ja homogenisoituvia palveluita, jotka eivät edistä huono-osaisten kansalaisten asemaa. Sosiaali- ja terveystalouden selvitysryhmä (2014) korostaa, että erityisen haavoittuvaisia toimintaympäristön muutoksissa ja kasvavissa vaatimuksissa ovat kooltaan pienet järjestöpalveluntuottajat. Pienten palveluntuottajien on vaikea kantaa esimerkiksi rahoituksellisia riskejä, joita syntyy vaikkapa kuntien puitesopimuskäytäntöjen vuoksi. Epävarmuus vaikeuttaa pitkäjänteisen toiminnan ja vakituisen, osaavan henkilöstön ylläpitämistä. Kuntien aiemmin vastuulleen ottamien järjestöjen kehittämien palvelumuotojen edistäminen on vähentynyt entisestään. Kilpailu- ja hankintapolitiikka on vaikuttanut siihen, että järjestöjen mahdollisuudet kehittämistyöhön ovat viime vuosina heikentyneet ja uusien toimintamuotojen käynnistäminen on vähentynyt. (STM 2014, 17–18.) Eteläsavolainen järjestötoimija määrittelee uhkatilanteeksi palvelutuottamisessa tietynlaisen järjestöjen erityisyyden ja palvelujen kehittämisenäkökulman kärsimisen tehokkuusvaatimusten ja henkilöstön ääriarajoilla pitämisen vuoksi:

Jos ajattelee ihan tästä meidän näkökulmasta, voi olla että jossain muussa työssä se ei oo ehkä samalla tavalla problemaattista: Mä mietin, että tää työ on sellasta, et jos me tehtäs tätä palvelutuotantona ja siihen määriteltäs, että kuinka monta asiakasta per nuppi per päivä [pitäisi ottaa], niin se vois käydä yli sietokyvyn. Jos pitäis ottaa vaikka kuus asiakasta putkeen viitenä päivänä viikossa, niin mä en usko, että henkilökunta jaksais sitä. Et siinä pitää olla välillä jotain muuta, siinä pitää pystyä huokasee ja lukea kirjallisuutta ja miettiä

ja pohtia. Ja myös niitten asiakkaiden asiat on semmoisia, että ne vaatii yhteistyötä. [--] Et silloin pitäis olla ymmärrys, jos tätä lähettäs liukuhihnalta tekee tai tehtäs joku tällöinen sopimus palvelutuotannosta, niin mitä se tarkoittaa, mitkä ne reunaehdot on. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Myös Järjestöbarometri 2011 tuo esille, että yli kaksi kolmasosaa järjestöistä on sitä mieltä, että kilpailutettu palvelu ei mukaudu asiakkaan palvelutarpeen muutokseen. Olennainen palvelujen laatua heikentävä tekijä on kehittämissuunnan vaikeutuminen. Näin arvioi kolme neljästä järjestöstä. Viime vuosina palvelujen tuottamista mullistanut käytäntö, hankintalainsäädännön edellyttämän kilpailuttamisen käyttöönotto sosiaali- ja terveyspalveluissa, on nostanut monenlaisia uudenlaisia vaikutuksia kentälle. Jopa 87 % valtakunnallisista järjestöistä arvioi, että kilpailuttamisella on ollut kielteisiä vaikutuksia, erityisesti kilpailutusten valintakriteerien painottuessa hintaan laadun kustannuksella. Palvelun laadun valvonnasta nähdään puuttuvan myös selkeät käytännöt. Ongelmiksi nähdään esimerkiksi järjestön taloudellisen tilanteen heikkeneminen hävityn kilpailutuksen vuoksi. Osittain ongelmaksi koetaan myös hankintayksikön sisältöasiantuntemuksen puute. Se on johtanut palvelun standardisoimiseen tavalla, jossa siitä on jäänyt pois esimerkiksi järjestöille tyypillinen vertaistuki, asiakassuhteen jatkuvuus tai kilpailutetun palvelun joustamattomuus asiakkaan palvelutarpeiden muutoksessa. (Soste 2013, 122–123, 125.) Järjestöjen omaleimaisuuden heikkeneminen sekä työn laadun kärsiminen huolestuttavat myös eteläsvolaisia toimijoita:

Rajoitteena mä myös siinä kyllä pikkasen ajattelen, että jos tää meidän palvelutuotannoks täysin, siitä jäis se kansalaisjärjestön ulottuvuus pois ja sit myö oltas osa sitä, jotka vaan suolta sitä yhtä ja samaa huttua: potilas sisään ja toinen ulos, ei kuulu mulle – ja tää tällöinen malli, että asiakkaan tai meillä käyvän ihmisen oma osallisuus tukahtuis pienemmäks. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kyllä siinä pitää olla osaamista. Osaamista, ja siihen pitää olla ihan resurssia oikeesti sitä hoitaa ja toteuttaa, että se laatu säilyy. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Vuosina 2011–2014 toimineen sosiaali- ja terveysministeriön selvitystyöryhmän tehtävänä oli selkeyttää järjestöjen asemaa sosiaali- ja terveysalan toimijoina sekä palveluiden tuottajina. Selvitys pyrkii antamaan ratkaisuehdotuksia järjestöjen harjoittaman palvelutuotannon kehittämiseksi sekä järjestöjen hankkiman asiantuntemuksen ja osaamisen turvaamiseksi. Selvityksen mukaan kunnissa tarvitaan ostopalvelujen laadun seurantajärjestelmiä ja vastuiden selkeyttämistä eri palveluntuottajien välillä. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen asema ehdotetaan otettavaksi huomioon erityisesti kansallisen hankintalain uudistamisessa, jolloin hankintadirektiivin joustavia menettelyjä tulisi hyö-

dyntää kansallisesti. Samalla myös järjestöjen on selvitettävä, miten niiden palvelutoiminnan vahvuuksia voidaan hyödyntää kilpailuetuina palveluja myytäessä. Tämä edellyttää muun muassa hankinta- ja markkinointiosaamisen kehittämistä. (STM 2014, 4, 18.) Kilpailutuksen ja eri toimijoiden roolien ongelmallisuutta nostaa esille myös moni järjestötoimija Etelä-Savossa, etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa järjestöjen palvelutuottaminen olisi jo sellaisenaan järjestön ideologian mukaista ihmisten auttamista ja avustamista.

Tää pitäis aukasta tää kilpailuttamiseen liittyvä tilanne, et mitkä on semmosia sopivia palvelumuotoja, mitä kolmannen sektorin toimija voi tuottaa, ja sit se resurssipuoli siellä kans, et se pitäis olla sit kunnossa. [--] Tietysti olis kiva et olis semmosia pilottiyhdistyksiä tai pilottihankkeita, joita vietäs eteenpäin. Meillähän olis hyvä maa-perä siihen ja siitä ottaa oppia. [--] Sitten jos näkee, et olis tarvetta enempi, löydettäs semmonen kevyt rakenne, miten se toimis tämmönen palvelujen tuottaminen, niin mitä se ikinä onkin, onko se lehtien haravoimista tai mitä ikinä vois ollakin, pientä avustamista kaupankäynnissä ja muuta vastaavaa. Se ei tarvii olla mitään maata kaatavaa se palvelujen tuottaminen, eikä pidäkkään olla, tämmönen kevytrakenteinen. Sillon sillä olis hyvät edellytykset. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Vapaa kilpailu ja yritysmuotoisen toiminnan laajentuminen ovat viime vuosina haastaneet järjestöjä. Raha-automaattiyhdistys on joutunut linjaamaan rahoitustaan uudelleen, jottei sen tuki vääristäisi kilpailua. Ray-avustusten myöntämiseen tulee yhä enemmän vaikuttamaan järjestöjen omaisuus, jolloin järjestöt joutuvat mahdollisesti järjestelemään rakenteitaan uudelleen ja selkiyttämään yleishyödyllisen työn osuutta muusta toiminnasta. Onkin nähty, että monet järjestöt ovat palaamassa takaisin juurilleen ja keskittämässä toimintaansa takaisin perustehtäväänsä. (Saukko 2012, 27.)

Järjestöjen tuottamat palvelut voivat aikaansaada myös ongelman, jossa kunta ulkoistaa palveluja kokonaan järjestön vastuulle. Tilanteesta voi syntyä harhakäsitys, että ulkoistamisen seurauksena koko ongelma on hoidossa, eikä siihen ole tarvetta määritellä kunnan toiminnoissa lisäresursseja.

siinä on myös se sudenkuoppa, kun myö nyt on tehty tätä [--]työtä, niin sitten ei oo välttämättä niin kauheesti niitä omia palvelupolkuja siellä [kunnassa] rakennettu, kun se on jotenkin ulkoistettu meille. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Sosiaali- ja terveysalan järjestöjä käsittelevä Järjestöbarometri (Soste 2013, 6, 7) listaa järjestöjen huolenaiheeksi osaamisen kilpailuttamistilanteissa. Ongelmia kilpailutuksissa koki jopa 73 % järjestöistä. Ongelmaksi nähtiin esimerkiksi hinnan ylikorostuminen valintakriteereissä, kriteerien jäykkyys ja

hankintamenettelyn työläys. Järjestöjen taloudellinen tilanne saattaa kiristyä, koska palveluja tuotetaan liian alhaisella hinnalla tai sopimus ei takaa kysynnästä huolimatta täyttä käyttöastetta. Palveluja tuottavat järjestöt näkevät sosiaali- ja terveystalouden kilpailuttamisella pääosin kielteisiä vaikutuksia, erityisesti vaikutukset asiakkaisiin, joiden kohdalla uskotaan hinnan painottuvan laadun kustannuksella, tehokkuuden palvelun jatkuvuuden kustannuksella. Palvelutuotannon nähdään keskittyvän suurille yrityksille, asioiden hoitamisen juridisoituvan ja laadunvalvonnan käytänteiden hankaloituvan. Laadun säilymisestä ollaan huolissaan myös Etelä-Savossa:

Mulla on vaan siitä huoli, että kun palveluntuottajia on sitten monenlaisia, että vastaako se palveluntuotanto sitä mitä ihmiset tarvitsee. [--] Ehkä mulla on sellainen huoli, että kun on järjestöjä, jotka tekevät palveluntuotantoa, sit on näitä yksityisiä, niin missä on se raja et kuka siitä huolehtii siitä laadusta. Se on mun mielestä se hirmusen iso huoli. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Valtakunnallisesti laadun ongelmat nähdään nousevan esille esimerkiksi kilpailutilanteissa. Toisinaan järjestöt eivät ole voineet edes jättää tarjousta, sillä ennakkoon asetettu hintakatto on ollut suhteettoman matala toiminnan taroituksenmukaisen järjestämisen kannalta. Järjestöt kokevat, että kilpailutus suosii esimerkiksi suuria monikansallisia yhtiöitä, jotka polkevat hintoja ostaakseen pienet toimijat markkinoilta. Järjestöt kuitenkin kokevat, että heillä on kohderyhmiensä palvelujen tuottamisesta vuosien kokemus, jonka aikana on syntynyt myös tuntuma tuloksellisen palvelun periaatteista ja hinnoittelusta. Mikäli nykyisten kilpailutilanteiden vallitessa järjestö haluaa tuottaa palvelua, osa kustannuksista saattaa jäädä järjestön vastuulle. (Soste 2013, 114–115.)

Yleishyödyllisen toiminnan ja elinkeinotoiminnan rajanveto on ollut valtakunnallisestikin epäselvää, ja järjestöissä on ollut toistaiseksi paljon erilaisia käytäntöjä sen suhteen, mihin vedetään raja perustoiminnan ja palvelutuotannon välille (Saukko 2012, 23). Siivousapu, pienet korjaustyöt, halonhakkuu ja lumityöt ovat tyypillisiä tehtäviä, joista kuntien kotipalvelussa on jouduttu luopumaan jo useiden vuosien ajan. Jos yksityistä palvelutuotantoa ei näille heikon tuottavuuden palvelualoille synny eikä asiakkailta perittävässä olevilla maksuilla pystytä kattamaan palvelujen tuottamisesta aiheutuvia kustannuksia, on ratkaistava, kuka palvelut tuottaa ja miten palvelut rahoitetaan. (Pihlaja 2010, 40–41.) Eteläsavolainen toimija kuvaa tilannetta hyvin sisällyttämällä jäsenistölle tarjottavat ”puutarhanhoitopalvelut” järjestön perustoimintaan kuuluvaksi, ei avoimille markkinoille kuuluvaksi palveluksi. Toinen toimija puolestaan näkee rajanvedon elinkeinotoiminnan puolelle jo täyttyvän vanhusten luona toteutettavissa avustustehtävissä:

Koska Ely-keskus vaatii tietyt kriteerit, niin me ollaan oltu hirveen tarkkana, ettei me lähetä tuottamaan semmosta kilpailevaa palvelua,

koska siinä tulee sit nää kilpailuttaminen ja kaikki muu lainsäädäntö kysymykseen. [--] Kun aattelee [meidän palvelujen tuottamista], se on kuitenkin niin suhteessa pienelle ryhmälle, esimerkiksi mejän jäsenistölle, sanotaan vaikka tämmöstä pientä ruohonleikkuuta ja puutarhan siivoamista, se on niin pientä, pienille ryhmille, mä en nää sitä kilpailevana toimintana. Mutta toi on semmonen mitä joka päivä joutuu vähän pohtimaan. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Ja meillä on tiukat raamit kuitenkin siinä, että Rahis [rahoittaa]. Kiitos raha-automaattiyhdistys tästäkin, niin [se on] tiukkaan rajattu se, että mejän vapaaehtoistoimijat eivät tee asiakkaan puolesta: eivät käy kaupassa, eivät siivoo, eivät laita ruokaa, eivät pese ikkunoita – just sen takia että palveluntuottajat, ne on heijän hommaa [--]. Mutta asiakkaan kanssa yhdessä tehään, että ikäihmisen palveluopasta viedään hyvinkin moneen paikkaan. Täältä löytyy tekijät, mutta haasteellista ja tiukkaahan se on. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Oikeusministeriön julkaisemassa vuoden 2005 selvityksessä osa valtakunnallisista järjestöistä näki yhdistyksen toiminnan imagollisena etuna yhtiöitetystä toiminnastaan. Yleishyödyllisyyden toiminnan vahvaa imagoa pidettiin merkittävänä aineettomana pääomana ja kilpailuetuna yhtiöitetystä toiminnasta. Toisaalta yleishyödyllisyyden imago on saattanut luoda mielikuvan myös julkiseen sektoriin verrattavasta hinnoittelusta. Tällöin tarjotun palvelun hintaa on voitu pitää korkeana, vaikka hintakilpailussa järjestön omistama yhtiö hinnoittelisikin tarjouksen yksityistä edullisemmaksi. (Hokkanen ym. 2005, 43–44.) Tässä selvityksessä hinnoittelun ongelmallisuudesta ja järjestön tuottaman palvelun moniulotteisuuden tehtävästä kertoo työllistämishanke ja siihen liittyvät haasteet. Toisaalta julkisiin hankintoihin on sisällytetty työllistämiskriteerejä, joiden mukaan palvelun tarjoajan tulee työllistää tietty määrä vajaakuntoisia tai pitkäaikaistyöttömiä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 43), mutta samaan aikaan työllistävää toimintaa ei nähdä vielä palvelujen valintakriteerinä. On myös todettu, että osalle vaikeasti työllistyvistä järjestöt voivat olla käytännössä ainoa realistinen työllistymisen vaihtoehto (Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto 2010).

Tässä mejän palvelujen myynnissä tai jossain noissa miesten tekemissä hommissa on se ongelma, että asiakas ulkopuolelta tai kuntalainen ei vielä osaa arvostaa sitä, että se työ auttaa myös siellä toisella puolella elikkä saahaan niitä työttömiä työllistettyä. Ja sit taas yrittäjät ei oikeen tajuu sitä, että vaikka me saahaan halvemmalla ne ihmiset, niin me ei pystytä kumminkaan sitten periaatteessa laittamaan halvempia hintoja kun paikallisilla yrittäjillä, jotka on ammattilaisia.

Laitetaan nyt vaikka joku seinänmaalauk tai aidanmaalauk: meillä se maksaa x euroo ja yrittäjällä x euroo, mut meijän miehillä tai naisilla se saattaa se työ viedä kaks päivää, mut ammattilainen tekee sen päivässä. Et herää kysymys, että kumman se asiakas ottaa. Se ottaa sen ammattilaisen, joka tekee sen päivässä. [--] Työllistämistä pitäis tehdä paljon, mut sitten ei pysty markkinoimaan eikä kilpailemaan oikeen järkevällä tasolla. [--] Siinä on hirveen iso kuoppa olemassa täällä koko Suomessa näissä jutuissa. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Järjestöjen tarjoamien palvelujen kehittymisen elinehto on ollut järjestöjen hyödyntämät erilaiset rahoituskanavat: hankerahoitus, kuntien avustukset ja ostopalvelut, työllistämisvarat, asiakasmaksut ja vapaaehtoistyö, joita yhdistelemällä järjestöt ovat räätälöineet paikallisia rahoituksia palvelujen toteuttamiseen. Toisaalta tämä on aiheuttanut kritiikkiä palvelualojen yksityisen yritystoiminnan yleistessä, kun järjestöjen on katsottu voivan tarjota palveluja edullisemmin kuin yritykset. (Pihlaja 2010, 42.)

Kun järjestö haluaa pitää ideologisen toiminnan erossa palvelutoiminnasta, käynnistyvät usein keskustelut taloudellisen toiminnan yhtiöittämisestä. Sosiaali- ja terveystalouden yhtiöittäminen ovat johtaneet erityisesti verottajan ja Raha-automaattiyhdistyksen linjaukset sekä kilpailupoliittiset tekijät. Yhtiöittämisen keskeisenä perusteena on ollut tarve pitää palvelutoiminta selkeästi erillään järjestön yleishyödyllisestä toiminnasta. (STM 2014, 19.) Verottajan tulkinnan mukaan yhteisön yleishyödyllisyyttä ja siihen liittyvää verovapautta ei voida tulkita yhdistyksen sääntöjen pohjalta, vaan tulkinta on tehtävä käytännön toiminnan tasolla. Toiminnan sisällön pohjalta on tulkittava, onko kyse yleishyödyllisestä toiminnasta vai elinkeinotoiminnasta. (Valtiovarainministeriö 2009, 24.)

Toiminnan yhtiöittämisen lähtökohtina ovat yleensä joko ulkoiset tai sisäiset aloitteet. Ulkoisiin aloitteisiin kuuluvat esimerkiksi Raha-automaattiyhdistys ja verottaja. Sisäisiä aloitteita ovat järjestön sisältä nousseet näkemykset esimerkiksi muuttuneesta markkinatilanteesta. Yhtiöittämisen merkittävin vaikutus voi olla julkisten avustusten saamisen turvaaminen, mutta yhtä lailla ideologisen kansalaisjärjestötoiminnan turvaaminen erillään liiketoiminnasta. (Hokkanen ym. 2005, 36, 40, 42.) Myös eteläsavolaisten järjestötoimijoiden näkemyksissä keskeisimmät syyt yhtiöittämiseen olisivat kansalaisjärjestötoiminnan turvaaminen, mutta samaan aikaan järjestöjen toiminnan kannalta keskeisten asiakasryhmien etujen ajaminen laadukkailla palveluilla.

Kyllähän me ollaan valmiita tuottamaan, ja tietysti jos se sitten kasvaa suuremmaksi se palveluntuottaminenkin meillä [tällä] alueella, ilman muuta sit täytyy miettiä, että se eriytetään tästä normi kansalaisjärjestötyöstä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Mä näkisin niin, et sen [palvelutoiminnan] pitäisi olla ihan oma yritys. Elikkä silleen, että meillä ois kansalaisjärjestö omana toimintana ja sit tämä palvelutuottaminen omanaan. Et niis olis omat polut molemmissa, se olis tärkeitä. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Se on kova kysymys. [--] Mä ajattelen niin, että jos meillä on ollu muullonkin liiketoimintaa, silloin se eriytetään kansalaisjärjestötyöstä, puhtaasti siitä, niin se [kansalaisjärjestötoiminta] ei kärsisi. (Kolmas sektori, järjestön luottamushenkilö)

Toiminnan laajeneminen, palkkatyön lisääntyminen ja järjestöjen talouden kasvu tuottavat ammatillistuviin yhdistyksiin johtamisen kannalta ongelmallisen tilanteen: Yhdistyslain mukaan yhdistyksen toimintaa johtaa yhdistyksen hallitus. Käytännössä vapaaehtois pohjalta toimivat hallitukset eivät useinkaan kykene hallitsemaan ammatillistuvien järjestöjen ammattityötä, henkilöstöhallintoa ja taloutta. Tämä johtaa siihen, että vaikka valta on muodollisesti hallituksella, käytännössä valta keskittyy palkatulle johtajalle. Samalla yhdistyksessä palkkajohtajana toimivan henkilön valtaa ja vastuuta on yhdistyslaisissa rajoitettu. (Ruuskanen ym. 2013, 28.) Käytäntöjen järjestäminen vaatii runsaasti uudenlaista taitoa järjestöjen toimijoilta.

Koko ajan siinä pitäis kouluttautua ja on kilpailuttamiset ja kaikki, että kyllä mä niin ajattelen, että jos se [liiketoiminta] kasvais, sit meidän pitäis ilman muuta saaha ihminen, jolla on osaamista tässä, yksi ihminen joka vastaa tästä alueesta. Miten se sitten, että yhtiöiteitäkö se tai mitä siitä tehdään, oma yritys tähän rinnalle. Et kyllä se on niin paljon vaativampaa työtä, että mä rohkenen sanoa sen, että siihen tarvitaan lisää koulutusta. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Siinä vaiheessa jos ryhdytään tuottamaan palveluja niin varmasti on tarpeen saada monenlaista liiketoiminnan käynnistämiseen liittyvää apua ja juridista apua ja tän tyyppistä. Monia sellaisia asioita, joita ei tänä päivänä niin kaaheesti joudu pohtimaan. Varmasti. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

“Paineita on, mut sit ku ei oo niitä pelimarkkoja siihen.”

Kasvavien palvelutarpeiden haaste

Ongelma palvelujen tuottamisessa ei tietenkään pelkisty vain järjestöjen halukkuuteen tai ideologisten ristiriitojen ylittämiseen vaan ennen kaikkea talouteen. Kuka palvelujen tuottamisen maksaa? Mitä tapahtuu niille ihmisten perusoikeuksia totuttaville palveluille, joihin kunnilla ei ole kasvavan kysynnän ja tiukan talouden puitteissa tulevaisuudessa varaa? Valtiovarainministeriön (2013) linjauksen mukaan kuntien tehtäviä ja velvoitteita aiotaan purkaa

rakennepoliittisen ohjelman mukaan miljardin euron verran erillisellä toimintaohjelmalla vuoteen 2017 mennessä. Pihlaja (2010, 23–25) listaa itäisen Suomen maakuntien ja Lapin erityishaasteeksi pienen syntyvyyden, muuttoliikkeen ja kuolleisuuden aiheuttaman ikärakenteen vääristymisen. Eläkeikäisten määrän kasvaessa työikäisten ja lasten määrän arvioidaan vähenevän nopeasti. Työikäisten määrän väheneminen näkyy suoraan maaseutukuntien huoltosuhteessa. Tarkasteltaessa esimerkiksi taloudellista huoltosuhdetta, joka kertoo, kuinka monta työvoiman ulkopuolella olevaa lasta, opiskelijaa, eläkeläistä ja työtöntä on yhtä työllistä kohti, heikoimmat huoltosuhteet ovat Etelä- ja Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Kainuun maakunnissa. Myös elinolosuhteet, kuten yksinasuminen, vaikuttavat palvelutarpeisiin. Suurimpien ja vaikeimpien tulevaisuuden kysymysten joukossa on maaseudun ikääntyvän väestön hoivapalveluiden järjestäminen. Ikääntyvän ja apua tarvitsevan väestön määrän lisääntyessä kunnissa on pohdittava pitkien välimatkojen päässä asuvien ikäihmisten arjen selviytymistä.

Pihlajan (2010, 26) tutkimuksessa tarkasteltiin maaseutumaisten kuntien edustajien näkemyksiä kasvavien palvelutarpeiden haasteista ja kolmannen sektorin roolista palveluiden tuottajana. Väestörakenteen muutosten aiheuttamiin paineisiin vastaaminen ja palvelujen turvaaminen osoittautuivat Pihlajan tutkimuksessa monille maaseutukunnille taloudellisesti raskaaksi tehtäväksi. Kunnissa ymmärrettiin, että verotulojen lisäämiseksi tarvitaan aktiivista työtä ja uudenlaisia ratkaisuja työpaikkojen lisäämiseksi ja uusien asukkaiden saamiseksi, mutta tehtävä todettiin erittäin haastavaksi. Tässä selvityksessä mukana olleet julkisen sektorin edustajat näkevät hyvinvointipalvelujen säilyttämisen nykyisellä periaatteella mahdottomaksi:

Mä luulen, et ei niitä [palveluja] kauheesti voida enää kasvattaa, vaan pikemminkin nyt täytyy priorisoida eli varmaan joudutaan leikkaamaan erilaisia palveluja. Sitä mihin ollaan totuttu, niin ei tulevaisuudessa tulla saamaan, et kyl se todellisuus on sitä, että meidän täytyy lähteä [--] ajamaan alas hyvinvointiyhteiskuntaa tietyllä tavalla. Tai sitten, jos me keksitään joku viisastenkivi siihen, että se hyvinvointiyhteiskunta säilytetään. Mutta joistakin palveluista luovutaan ja jotkut toteutetaan ehkä eri lailla, mutta että missään tapauksessa niitä ei pystytä lisäämään, se on ihan selvä. (Julkinen sektori, johtoasema)

Minä ajattelisin näin, että ihmisten pitää ruveta itse maksamaan enemmän palveluistaan, ja Suomessa pitäis varmaan aika lailla tiukentaa palvelunsaannin kriteereitä. Mä en nää mitään muuta mahdollisuutta tässä. [--] Ennaltaehkäisevät palvelut on semmonen, mihin meidän kunnissa pitäisi enemmän kiinnittää huomiota. Sitten varmaan se auttais myöskin, jos meillä olis parempi tieto kunnissa siitä, että mitä tällaisia rinnakkaisia toimintamuotoja on, että mistä

ihminen sais sisältöä elämään. Ja mä puhuisin ehkä enemmän siitä kun palveluista. (Julkinen sektori, johtoasema)

Vuoden 2008 suomalaisten auttamista kartoittaneessa tutkimuksessa suomalaiset peräänkuuluttavat voimakkaasti yksilön omaa vastuuta tämän omasta hyvinvoinnista; yksilövastuun pitäisi suomalaisten mielestä kasvaa vahvemmin kuin minkään muun tuen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Ajatus korostuu hieman muita ikäryhmiä enemmän nuorilla aikuisilla (25–35-vuotiailla). (Pessi 2008, 49, 50.) Yksilön oman vastuun kasvattamista peräänkuuluttivat tässä selvityksessä sekä kolmannen että julkisen sektorin edustajat:

Yks tapa lähestyäähän on varmaan se, mikä on se tän päivän trendi, et ihmisten pitäis enemmän ruveta kantaa vastuuta itsestään, nehän niinkun oppii sen. Järjestöjen kautta se vois toteutua se omatoimisuus. Ettei jätetä ihmisiä yksin sen asian kanssa. [--] Ihan ryhmiä, ryhmätapaamisia, matalankynnyksen palveluita, mitä ihmiset kokee tarvitsevansa ihan siihen arjessa selviytymiseen ja et heillä menis paremmin. (Julkinen sektori, johtoasema)

No mun mielestä ainakin järjestösektori tarjoaa myös tällöisiä yhteisöllisyyden muotoja, et yhteisöllisyys lisää hyvinvointia ja terveyttä ja vähentää palvelun tarvetta. [--] Jostainhan se kertoo, jos aina haetaan apua joka asiaan. Kohta ikääntyminen on diagnosoitu sairaudeksi ja miehillä kaljuuntuminenkin on luokiteltu sairaudeksi. Meille tehään myös ongelmia. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Resurssien niukentuessa kunnissa on jouduttu tekemään rajauksia siihen, mistä palveluista kunta voimassa olevan lainsäädännön puitteissa vastaa. Sosiaali- ja terveyspalvelut muodostavat puolet kuntien kaikista menoista. Säästöt ovat kohdentuneet esimerkiksi kotipalvelutyöntekijöiden tehtäviin asiakkaiden luona. Kun sosiaali- ja terveyspalvelujen tarve väestön ikääntyessä kasvaa ja kuntien taloudellinen tilanne on tiukka, kuntien liikkumavara muiden kuin välttämättömien peruspalvelujen järjestäjänä ja rahoittajana kapenee. (Pihlaja 2010, 29–30.) Eteläsvolaiset toimijat näkevätkin järjestöjen merkityksen yhteistyön ja ihmisten aktivoimisen saralla:

Oiskohan siinä kunnissakin ihan sama mikä täällä kolmannella sektorillakin, pitäs jotenkin tätä yhteistyötä eri palvelujärjestäjien kanssa konkreettisesti hioo jotenkin ja näitä reviirirajoja häivyttää ja miettii uusia tapoja ja kansalaisten omaa osallistumista ja [--] omaa vastuutakin myös asioiden hoitumisesta. Niin semmoista kulttuuria ikään kuin viedä eteenpäin, eikä kaikkea tarviis ihan valmiiksi aina tehdä, eikä ainakaan usemman virkaihmissen voimin. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

H: Kuinka kasvava palvelujen tarve tulisi ratkaista kunnissa?

V: Keskittymällä siihen, kun on se suurin osa ketkä eivät vielä käytä juuri mitään palveluita ja se osuushan kasvaa koko ajan. Kun ikäihmisten määrä kasvaa, niin pitämällä heitä hyväkuntoisena ja terveenä ja keskittymällä heidän siihen hyvinvointiin, ja sehän lähtee meistä jokaisesta itestään. Tämmöstä itsensä huolehtimista ja sen toittamista joka ainoalla foorumilla. Sehän lähtee sieltä nuoresta lähtien ja nyt ketkä on jo ikäihmisiä niin heidän semmosta että he ei tuu meidän palveluitten piiriin tai se vaikka viivästyy muutamallakii vuodella niin silloin ollaan jo hyvin. Mut jos tähän väestöryhmään ei kiinnitetä mitään huomioo, niin [-] me ollaan kriisikaupunki/kunta aika nopeesti. Koska se huoltosuhde miltä nyt näyttää niin se on tosi huolestuttava. Et meillä ei oo tekijöitä eikä meillä oo rahaa, mutta se asiakasmäärä vaan kasvaa. (Julkinen sektori, johtoasema)

Kunta- ja palvelurakenteen muuttuessa palvelujen järjestämiseen ja rahoitukseen liittyvät tilanteet muuttuvat kunnissa voimakkaasti. Epävarmuutta aiheuttaa päätöksenteon siirtyminen kauemmas ja entistä suurempiin yksiköihin, jolloin pelkona on, etteivät päätöksentekijät tunne keskustan ulkopuolisten alueiden tarpeita. (Pihlaja 2010, 27.) Valtakunnallisista sosiaali- ja terveysalanjärjestöistä viidesosa toteaa kuntaliitosten ja muutosten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä vaikuttaneen järjestöjen mahdollisuuksiin toimia sosiaalipalvelujen tuottajana. Kuntaliitokset sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen muutokset ovat lisänneet sopimusten epävarmuutta sekä pitkittäneet prosesseja. Järjestöille tämä näyttäytyy esimerkiksi epävarmuutena kuntien tulevasta roolista markkinoilla, päätösten lykkääntymisinä sekä hankaluutena löytää neuvottelukumppaneita. (Soste 2013, 91.) Myös Etelä-Savossa ollaan huolissaan kuntaliitoksiin liittyvistä muutoksista ja epävarmuudesta yhtä lailla palveluliiketoiminnan kuin myös vapaaehtoistyön puolella:

Tää huolestuttaa tää kuntien rakennemuutos ja se mikä [toiminnan] asema tulee näissä uusissa kunnissa [olemaan]. On jo erittäin huonoja esimerkkejäki olemassa, että kunnat yhdistyy, että miten käy. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kyllähän tää yleinen taloudellinen tilanne koko Suomessa ja varsinkin kunnassa, sit nää yhdistymiset, niin ne on haasteita ja ne asettaa aikamoisia pelkotiloja sitten niille järjestöille ja toimijoille, jotka siellä vapaaehtoispuolellakin toimii. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Nytten ku meillä kuntaliitokset tuli, nii tähä tuo taas uusia haasteita, [-]. Et miten esimerkiks vaikka toimintoja ruvettaa tekemään enemmän yhdessä sitten tässä isossa [kunnassa]. (Kolmas sektori, toiminnanjohtaja)

Kunta-järjestöyhteistyön kehittämisen ja uudistamisen haaste korostuu kuntien yhdistyessä ja kuntakoon kasvaessa. Järjestöille käynnissä oleva muutos merkitsee uusien yhteistyösuhteiden rakentamisen tarvetta. On pystyttävä tekemään oma toiminta ja sen merkitys tunnetuksi sekä kehitettävä järjestöjen keskinäistä yhteistyötä. (Särkelä 2013, 18–19.)

Vapaaehtoisuus Etelä-Savossa

“Tätä työtä tehdessä ajattelee toiveikkaasti, että itse tulisi autetuksi, kun tulee sellainen aika.”

Tässä luvussa kuvataan eteläsavolaisten vapaaehtoisten näkemyksiä vapaaehtoistyön nykytilanteesta ja tulevaisuudesta. Aineisto on koottu työpajoissa, joissa vapaaehtoiset ovat sekä kirjallisesti että keskustellen tuoneet ajatuksiaan esille. Kutsu tilaisuuksiin välitettiin paikallisen järjestöyhdyshenkilön kautta ja tilaisuudet olivat kaikille halukkaille avoimia. Lisäksi vastauksia saatiin myös sähköpostikyselyn välityksellä. Työpajoihin osallistui muun muassa vanhusten, lasten- ja nuorten parissa vapaaehtoistyötä tekeviä sekä potilas- ja vertaistukiryhmien edustajia. Mukana oli myös pelkästään hallitustyöskentelyyn osallistuvia vapaaehtoisia. Määrällisesti työpajoissa oli eniten vanhusten parissa työskenteleviä vapaaehtoisia. Heidän työnkuvansa vapaaehtoisena oli esimerkiksi ulkoilua, saattamista, lukemista tai ikääntyneen seurana olemista. He kuvasivat tekevänsä sellaisia asioita vanhuksen kanssa, joihin hoitohenkilökunnalla ei ole tarvittavia resursseja.

Sosiaali- ja terveysalan järjestöjä koskevan järjestöbarometrin 2013 mukaan Suomessa toimivien yhdistysten keskeisimmiksi toimintamuodoiksi arvioidaan vertaistoiminta 40 % ja harrastus-/virkistystoiminta 27 %. Yhdistyksistä 9 % toimii sosiaali- ja terveyspalveluiden, ohjauksen, neuvonnan ja tiedonvälityksen sekä vapaaehtoistoiminnan parissa. Muun muassa liikunta, ehkäisevä toiminta, vaikuttamistoiminta ja edunvalvonta näyttelevät pieniä prosentiosuuksia. Tarkastelussa otettiin huomioon 1008 yhdistystä. (Soste 2013.) Pessin (2008, 13) mukaan 35 % suomalaisista on vapaaehtoistoimijoita ja aktiivisimpien järjestöjen vapaaehtoistoimijoiden ryhmän muodostavat yli 64-vuotiaat.

“Jos voi auttaa jotenkin toista, se antaa itsellekin hyvän mielen”

Vapaaehtoisuuteen motivoivat tekijät vapaaehtoisten kuvaamana

Selvitettäessä eteläsavolaisten vapaaehtoistyöntekijöiden motiiveja toimia vapaaehtoisena korostuu halu auttaa, riippumatta siitä, millaista vapaaehtoistyötä he tekevät. Omaa motivaatiota toimia vapaaehtoisena kuvataan esimerkiksi seuraavilla ajatuksilla, joissa korostuu yksinäisten ja ikääntyneiden auttaminen. Tämä selittyy osittain sillä, että työpajoihin osallistuneet työskentelivät etupäässä ikääntyneiden kanssa.

Auttaakseni avuntarvitsijoita ja yksinäisiä.
Haluan olla avuksi (etenkin yksinäisille ikäihmisille)...
Haluan auttaa yksinäisiä ja ikäihmisiä arjessa.
Yksinäisyys, seuranpuute on asia, johon haluan olla avuksi.

Suomessa tehty ensimmäinen kattava vapaaehtoistoimintaa koskeva tutkimus (Yeung 2002, 71) osoitti, että halu auttaa on suomalaisten tärkein vapaaehtoistyöhön motivoiva tekijä, jopa 41 % vapaaehtoisista kokee näin. Sosiaalisten suhteiden solmimisen on todettu olevan toiseksi merkittävin vapaaehtoistyöhön osallistumisen motiiveista. Kolmanneksi yleisimmäksi motiiviksi nousi Yeungin (2002) tutkimuksen mukaan halu kokeilla jotain uutta. Tämäkin selvitys vahvistaa käsitystä siitä, että suomalaiset ovat varsin auttamisorientoituneita. Pessi ja Saari (2008, 74–77) ovat tarkastelleet auttamisen motiiveja, ja tutkimus osoittaa, että taustalla piilee auttamisen normi eli auttamisen koetaan olevan oikein. Tutkimustulosten perusteella tyypillisimpinä auttamisen motiiveina voidaan pitää kokemusta auttamisesta oikeana tekona, myötätunnon kokemista, auttamisen tuomaa iloa itselle, sekä toimimista vastoin periaatteita, mikäli ei auttaisi. Erityishuomiona vastauksissa esiin nousee se, että naiset kokevat saavansa auttamisesta yhtä paljon itse kuin autettavakin. Vastaavasti miehet kokevat auttamisen periaatteet merkityksellisempinä kuin oman ilon saavuttamisen. Auttamista pidetään myös velvollisuutena. Tässä aineistossa nousi muutamien vapaaehtoisten ajatuksissa vapaaehtoistyön motiivina esiin julkisen sektorin kykenemättömyys hoitaa esimerkiksi vanhuksia. Näin ollen omaksi velvollisuudeksi koettiin osallistua hoitamiseen. Hoitamisella kuitenkin tarkoitettiin lähinnä ikääntyneen elämänlaadun parantamiseen tai osallistamiseen tähtääviä toimia. Vapaaehtoiset korostivatkin omaa toimintaansa eräänlaisena tukitoimena hoitohenkilökunnan antamalle hoivalle, mikä noudattelee vapaaehtoistyölle annettuja kriteerejä. Velvollisuus osallistua ja auttaa sekä eräänlainen huoli yhteiskunnan tilasta tulevat esiin seuraavissa vapaaehtoisten ajatuksissa:

Tuntuu, ettei yhteiskunta pysty kaikkia auttamaan.
Julkinen sektori ei pysty kaikkia auttamaan.
Vanhukset lisääntyvät ja sairaut jätetään hoitamatta, ellei ole vapaaehtoisia.

Auttamisen motiiveihin perustuen esimerkiksi Pessi ja Oravasaari (2011, 78–87) ovat ryhmitelleet auttajia seuraavalla tavalla. Iloiset auttajat ovat motivoituneimpia auttamaan ja omaavat myönteisen suhtautumisen auttamiseen. Auttaminen tuo heille iloa ja onnea. Motivaatioina auttamiselle ovat mahdollisuus tutustua uusiin ihmisiin, arvostuksen saaminen auttamisesta ja muiden ihmisten odotukset heitä kohtaan. Iloiset auttajat auttavat mieluiten ihmisiä kasvotusten. He toteuttavat auttamistyötä kautta linjan ja ovat muita auttajaryhmiä valmiimpia auttamaan. Valtaosa iloisten auttajien ryhmästä ovat naisia ja nuoria (18–24 -vuotiaat). Varaukselliset auttajat suhtautuvat tietyn va-

rauksin auttamiseen myönteisesti. Heidän auttamisensa kohdistuu enemmän perheenjäseniin, sukulaisiin ja ystäviin, vapaaehtoistyöhön lähinnä rahalahjoituksin. Varauksellisten auttajien ryhmä kasvaa iän lisääntyessä, eniten heitä löytyy 65–74 -vuotiaista miehistä. Itsenäiset auttamismyönteiset suhtautuvat auttamiseen myönteisesti ja kokevat auttamisen mielekkäänä. Itsenäiset auttajat poikkeavat iloisista auttajista siinä, etteivät he odota sosiaalisia palkkioita tai heillä ei ole tarvetta vastata muiden odotuksiin. Sen sijaan omat arvot ja puhtaasti auttamishalu ovat motivaation lähteenä. Iloisia auttajia enemmän he osallistuvat keräyksiin.

Suurin osa tämän aineiston vastauksista on naisten näkemyksiä ja vastauksissa nousee esiin auttamishalun rinnalla toive sosiaalisesta verkostoitumisesta ja uusista ystävyysuhteista. Yeung (2002, 34) onkin todennut auttamishalun ja sosiaalisten tekijöiden olevan nimenomaan naisten merkittäviä motivaatiotekijöitä osallistuttaessa vapaaehtoistyöhön. Sen sijaan miesten osallistumisessa korostuu naisia enemmän ystävien ja tuttavien vaikutus sekä ajatus kansalaisvelvollisuudesta. Sosiaalisten suhteiden merkitystä vapaaehtoistyöhön osallistumisen motiivina kuvaavia ilmauksia ovat esimerkiksi:

Saa uusia ihmissuhteita.

Uusia, läheisiä ihmissuhteita, vuosia kestäviä.

Saa uusia ystäviä.

Saan palkinnoksi hymyn, hyvänolon, opin aina uutta, saan uusia ystäviä, yhteys.

Vuorovaikutus tärkeää.

Tapaamiset toisten vapaaehtoisten kanssa, mielipiteiden vaihto, ulkopuoliset asiantuntijat.

Vapaaehtoistyöhön osallistumiseen liittyvistä motiiveista puhuttaessa esiintyy usein termi altruismi, jolla tarkoitetaan epäitsekkyyttä, uhrautuvuutta, pyyteettömyyttä ja lähimmäisenrakkautta (Kielitoimiston sanakirja). Hiilamo (2007, 51–53) on mukaillut Leskisen (2002) jaottelua erilaisista altruisteista ja tarkastellut vapaaehtoisten arvoja ja motiiveja jakamalla vapaaehtoiset globaaleihin altruisteihin, yksilöllisiin altruisteihin, sovinnaisiin altruisteihin ja egoistisiin vapaaehtoistyöntekijöihin. Tämä jaottelu on tehty alun perin tutkittaessa ulkomaisiin keräyskohteisiin lahjoituksia tehneiden suomalaisten arvoja. Globaaleille altruisteille on tyypillistä asettaa toiminnan lähtökohdaksi autettavan tarpeet, yksilölliset altruistit puolestaan etsivät toiminnasta vastavuoroisuutta tai omaa etua ainakin välillisesti. Sovinnaiset altruistit pitävät omien arvojen ja perinteiden edistämistä tärkeänä. Egoistinen vapaaehtoistyöntekijä hakee toiminnasta välitöntä hyötyä itselleen. Jaottelussa ei ole kysymys motiivien asettamisesta tärkeys- tai arvojärjestykseen, vaan tärkeää on motiivien tunnistaminen. Tämä jaottelu on tehty alun perin tutkittaessa ulkomaisiin keräyskohteisiin lahjoituksia tehneiden suomalaisten arvoja.

Työpajoihin osallistuneet vapaaehtoiset kuvaavat kokevansa yhteisöllisyyttä toimiessaan vapaaehtoisena. He ovat osa isompaa vapaaehtoisten verkostoa riippumatta siitä, kuinka paljon he fyysisesti toimivat yhdessä. Aiemmin tehdyissä suomalaisissa tutkimuksissa yhteisöihin kuulumisella ja niiden toimintaan osallistumisella on todettu olevan monia hyötyjä, kuten turvallisuuden tunteen tai elämänhallinnan tunteen lisääntyminen (Hyypä 2002, 26). Osallisuuden tunne tulee osallistumisen kautta. Tunne ilmenee kokemisena, ryhmään kuulumisena sekä toiminnassa mukana olemisena. Tämä tuo mukanaan myös yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteen. Vapaaehtoistyö voi avartaa arvomaailmaa eettisesti sekä vahvistaa ihmisen identiteettiä. (Harju 2005, 69–70.) Vapaaehtoisten tapaamisissa nousee esille selkeästi mukava ja välitön yhdessä olemisen ja tekemisen henki. Ihmiset haluavat olla sekä saamassa itselleen että antamassa toiselle ihmiselle aikaa, hyvää oloa, hyvää mieltä ja apua. Vapaaehtoistoiminta on ennen kaikkea kanssaihminenä, lähimmäisenä olemista sekä toisen ihmisen “kohtaamista ymmärtääksemme omaa elämäämme”, toteaa Habermann (2001, 378). Vertaistuen saaminen toisilta samassa elämäntilanteessa olevilta ihmisiltä koetaan hyvin tärkeäksi hyvinvoinnin lisääjäksi. ”Auttaminen ja yhteisöllisyys kulkevat käsi kädessä” (Pessi & Orvasaari 2011, 86).

Myös vastavuoroisuuden merkitys korostuu vapaaehtoistyössä. Tässä yhteydessä vastavuoroisuudella tarkoitetaan sitä, että vapaaehtoistyöntekijä on sekä saajan että antajan asemassa, kuten myös vapaaehtoistyön niin sanottu kohde. Äyräväinen ym. (2012, 172–181) ovat tutkineet ikääntyneen ihmisen tekemän vapaaehtoistyön vastavuoroisuutta apua saavan ikääntyneen näkökulmasta. Kyseisessä tutkimuksessa saamisen yläkäsitteiksi nousivat elämänpäiirin laajeneminen, mielialan koheneminen, itsensä arvokkaaksi kokeminen sekä mahdollisuus normaaliin elämään kuuluvien asioiden tekemiseen. Antamisen alakäsitteitä sen sijaan olivat mahdollisuus antamiseen (konkreettinen antaminen, hiljaisen tiedon siirtäminen ja esimerkkinä oleminen) sekä auttajan huomioon ottamiseen. Äyräväisen ym. (2012) tutkimus osoitti, että vapaaehtoistyösuhteessa ei ole epätasapainoista auttaja-autettava-suhdetta, vaan kyseessä on tasapuolinen suhde, joka sisältää molemminpuolista kiitollisuutta ja ihmettelyä. Vapaaehtoistyöntekijän apua saaneet ikääntyneet ylläpitivät vastavuoroisuutta aktiivisesti, eivätkä he tunteneet itseään passiivisiksi avun vastaanottajiksi. Vapaaehtoistyöntekijän ja autettavan kuulumista samaan ikäluokkaan voi tutkimuksen perusteella pitää hyvänä asiana, koska molemmat osapuolet jakavat monia elämänvaiheita ja myös kiinnostuksen kohteet ovat usein yhteneväisiä. Elämäkokemuksen katsotaan edesauttavan molemminpuolista ymmärtämistä. Myös tässä aineistossa vapaaehtoiset toivat esiin vastavuoroisuuden merkityksen vapaaehtoistyössä. Vapaaehtoiset kuvasivat kokemaansa vastavuoroisuutta esimerkiksi seuraavasti:

Toisen auttamisesta onnistumisen molemminpuolista iloa.

Asettuminen toisen/autettavan asemaan on itselle kasvua ja kehity-

tymistä.

Jos voi auttaa jotenkin toista, se antaa itselleenkin hyvän mielen.

Iloa elämään, uusia ihmissuhteita, uusia ideoita elämään, lisää toimintakykyä.

Uusien asioiden oppimisen ja itsensä monipuolisen kehittämisen mahdollisuus ovat myös asioita, jotka mainitaan kysyttäessä eteläsavolaisilta vapaaehtoisilta sitä, miksi vapaaehtoistyötä tehdään tai mitä vapaaehtoistyö yksilölle antaa. Toisaalta mainitaan myös olemassa olevat taidot tai lahjakkuus, kuten musikaalisuus tai muu taiteellisuus, joita vapaaehtoinen kokee voivansa hyödyntää työssään. Olemassa olevat tiedot ja taidot ovat olleet motiivina aloittaa vapaaehtoistyö, ja toisaalta omien taitojen hyödyntämisen mahdollisuus motivoi tekemään työtä edelleenkin. Tämä asettaa kuitenkin myös haasteita vapaaehtoistyön kehittämislle: jos uuden oppiminen ja oma kehittyminen ovat vapaaehtoiselle merkityksellisiä, kuinka voitaisiin tukea vapaaehtoisten näitä kehittymisen mahdollisuuksia. Vapaaehtoistehtävien tulisi näin ollen olla riittävän haastavia, jotta niiden tekemisessä voisi kokea haasteita. Toisaalta vapaaehtoistehtävät eivät voi olla liian haastavia, jotta ne pystytään onnistuneesti toteuttamaan. Myös se, miten käy vapaaehtoistehtävälle, joita kukaan ei koe riittävän motivoiviksi, on eräs vapaaehtoistyön haasteista. Kuvauksia eteläsavolaisten omista taidoista vapaaehtoistyön motiiveina ovat esimerkiksi alla olevat ilmaukset:

Mielestäni minulla on paljon annettavaa; ideoita, käytännönsaamista/tietoa/kielitaitoa/verkostoja ja sinnikkyyttä toteuttaa valittuja strategioita.

Voin hyödyntää ammattitaitoani ja kokemustani työelämässä.

Voin antaa osaamistani.

Voin käyttää Luojan antamia lahjoja hyväksi: kuuntelu, lauluääni ja kädentaidot.

Vapaaehtoisten kertomuksissa on monella tapaa nähtävissä itsensä toteuttamisen tarve, joka kannustaa vapaaehtoistyöhön. Näin ollen myös tässä aineistossa vapaaehtoistyön voidaan katsoa tyydyttävän Maslowin tarvehierarkian ylimmän tason, itsensä toteuttamisen, tarpeita (Räihä ym. 2012, 224). Esimerkiksi Koskiahon (2001, 35) määrittelee vapaaehtoisuuden ja kansalaisten yhdessä toimimisen motiiveiksi pyrkimyksen itsensä toteuttamiseen sekä vapaaehtoisten keskinäisen riippuvuuden tarpeen, tyydytyksen saamisen henkilökohtaisella tasolla, omien taitojen hyödyntämisen sekä ajatuksen omasta avun ja tuen tarpeesta tulevaisuudessa. Nämä motiivit voidaan löytää myös eteläsavolaisten vapaaehtoistyöntekijöiden vastauksista. Osa vapaaehtoisista mainitsi myös vapaaehtoistoiminnan kehittämisen ja yhteisön hyvinvoinnin ja osallistumisen lisäämiseen tähtäävän toiminnan motivoivan heitä osallistumaan. Yhteistyötä halutaan tehdä niin kunnan kuin muiden järjestöjen kanssa ja olla sitä kautta vaikuttamassa oman kunnan sekä laajemmin yhteis-

kunnan asioihin. Verkostoitumista ja yhteistoimintaa pidetään merkittävänä vaikuttamisen mahdollisuutena. Ennaltaehkäisevä työ ja syrjäytymisen ehkäisy koetaan kaikissa ikäryhmissä tärkeäksi.

Suomalaisten mielikuvat vapaaehtoisista ovat positiivisia tai neutraaleja (Yeung 2002, 21). Taustalla on kokemus siitä, että vapaaehtoistyön avulla voidaan edistää hyväksi koettuja asioita. Näin ollen vapaaehtoistyöhön osallistuminen on kiinteässä yhteydessä yksilön arvomaailmaan, eli mitä hän pitää tärkeänä ja mihin hän uskoo. (Räihä ym. 2012, 225.) Tässä aineistossa arvokysymykset tulivat esiin monissa yhteyksissä, niin vapaaehtoistyöhön osallistumisen syitä kuin tulevaisuuden uhkiakin selvitettäessä. Perinteiset, kristillisiksikin arvoiksi kutsutut arvot nousivat merkittäväksi teemaksi vapaaehtoisten kertomuksissa. Tämä näyttäytyi muun muassa siten, että vapaaehtoistyötä toteutettiin kirkollisen vapaaehtoistyön piirissä. Pessin (2008, 16) mukaan puolet suomalaisista ihmisistä kokee kristillisen lähimmäisenrakkauden auttamisensa motiiviksi. Yeung (2002, 26–35) on tutkimuksessaan todennut, että eroavaisuuksia vapaaehtoistyöhön osallistumisen motivaatiotekijöissä on havaittavissa eri puolilla Suomea. Vapaaehtoistyön perinteet motivoivat eteläsuomalaisia muita suomalaisia enemmän. Kaupunkilaiset haluavat hyödyntää ylimääräisen vapaa-aikansa vapaaehtoistoimintaan osallistumalla. Vastaavasti maaseudulla vapaaehtoistyötä pidetään elämäntapana. Länsisuomalaisten motiiveissa korostuu puolestaan halu oppia uutta, hyödyllisyyden kokemus ja ajatus kansalaisvelvollisuuden täyttämisestä. Itäsuomalaiset pitävät merkittävänä vapaaehtoistyön motiivina mahdollisuutta vastavuoroisuuteen. Itäsuomalaisten, joihin eteläsavolaisetkin lukeutuvat, korostama vastavuoroisuus tulee esille myös työpajoissa nousseista ajatuksista:

Toivoo, että itsekin saisi apua jos sitä tarvitsee.

Kaikki työ lähimmäisten kanssa helpottaa omaa yksinäisyyttä.

Työpajoihin osallistuneet vapaaehtoiset olivat pääsääntöisesti eläkeläisiä, mutta joukossa oli myös työikäisiä. Tässä yhteydessä ei ole eritelty sitä, millaista vapaaehtoistyötä he tekevät, vaan vapaaehtoisia käsitellään yhtenä joukkona huomioiden kuitenkin tietyt erityispiirteet liittyen esimerkiksi vapaaehtoistyön motiiveihin. Eläkeläisten vastauksissa korostuu runsas vapaa-aika, joka ikään kuin mahdollistaa vapaaehtoistyön tekemisen ja näin ollen toimii tärkeänä resurssina. Työelämän jälkeinen joutilaisuus koetaan toisaalta myös ongelmalliseksi ja vapaaehtoistyötä pidetäänkin ratkaisuna, joka tarjoaa itselle hyvää ajankulua ja samalla tuo mielekästä sisältöä elämään. Vapaa-aikaan liittyvään motiiviin voi näin ollen sisältyä hyvinkin erilaiset tarkoitukset. Yksittäisenä synnä oma ajanviete ei kuitenkaan nouse merkittäväksi, vaan siihen nivoutuu muitakin syitä osallistua. Vapaaehtoistyöhön liitetään voimakkaasti se, että vapaaehtoinen voi kokea itsensä tärkeäksi esimerkiksi käydessään vieraillessa yksinäisen vanhuksen luona säännöllisesti.

Jossain määrin eläkkeellä olevat vapaaehtoiset rinnastavat vapaaehtoistoiminnan aiempaan palkkatyöhön, ikään kuin välivaiheena työelämän ja varsinaisen eläkeläisyyden tai joutilaisuuden välillä. Tällaisessa ajattelussa nousee esiin työn ja ahkeruuden arvostaminen tai työn kautta saatu arvostus. Eläkkeelle jääminen voi aiheuttaa tarpeettomuuden tai arvottomuuden tunteita, mutta vapaaehtoistyön koetaan auttavan saavuttamaan arvostusta ja tarpeellisuuden tunnetta niin vapaaehtoisessa itsessään kuin ulkopuolistenkin silmissä. Aikaan liittyviä motivaatiokuvauksia vapaaehtoistyöhön osallistumisesta ovat esimerkiksi:

Tuo sisältöä päiviin.

Jäytyäni pois työelämästä oli aikaa.

Aloitin vapaaehtoistyön, kun jäin työstä pois ja jäi aikaa ja halusin kuitenkin osallistua yhteisiin asioihin.

Voi tuntea itsensä tärkeäksi.

Voin antaa aikaa ja osaamistani.

Utriainen (2012, 14) on tarkastellut sekä kansallisissa että kansainvälisissä tutkimuksissa raportoituja vapaaehtoistyön positiivisia vaikutuksia. Kansainvälisessä kirjallisuudessa mainitut hyödyt ovat moninaisia. Hyödyt ulottuvat niin fyysisen ja psyykkisen terveyden kohenemiseen kuin koettuun tai itsearvioituun terveyteen. Vapaaehtoistyön on joissakin tutkimuksissa todettu madaltavan myös kuolleisuutta. Vaikka tässä selvityksessä keskitytään vapaaehtoisten ajatuksiin vapaaehtoistyöstä, on kuitenkin syytä huomioida myös autettavien saamat hyödyt vapaaehtoistyöstä. Osoitettuja hyötyjä ikääntyneelle autettavalle ovat esimerkiksi osallisuus ympäröivään yhteiskuntaan, sisällön saaminen arkeen, toimintakyvyn ylläpysyminen, mielialan kohentuminen ja yksinäisyyden lievittyminen sekä konkreettisen avun saaminen (Utriainen 2012). Aiemmin tekstissä on tarkasteltu sitä, mitä vapaaehtoiset saavat vapaaehtoistyöstä ja näin ollen voidaan todeta vaikutusten tai hyötyjen olevan varsin samansuuntaisia. On kuitenkin huomioitava se, että mainitut autettavan kokemat hyödyt ovat ikääntyneiden kokemuksia. Vanhusten parissa työskentelevät vapaaehtoiset ovat itsekin usein eläkkeelle jääneitä, mikä voi osaltaan selittää hyötyjen samanaisuuden. Samalla se kuitenkin vahvistaa vastavuoroisuuden merkitystä vapaaehtoistyössä. Järjestöpajoihin osallistuneet vapaaehtoiset olivat suurimmaksi osaksi eläkeläisiä, mikä vaikuttaa siihen, että vapaaehtoisten esiintuomat motiivit ovat juuri ikääntyneille ihmisille tyypillisiä.

Pessi ja Oravaaari (2010, 113) selvittivät osana tutkimustaan vapaaehtoisten näkemyksiä vapaaehtoistyön yhteiskunnallisesta merkityksestä. Lähes kaikki (yli 96 %) vastaajista koki vapaaehtoistoiminnan olevan ihmisten välisen vuorovaikutuksen edistämisen kannalta melko tai erittäin tärkeää. Erityisen merkityksellisenä vapaaehtoistoimintaa pidettiin myös oman järjestön toiminnalle ja kansalaistoiminnan edistämiseksi yleisesti. Ihmisten välisen vastavuoroisuuden ja ihmisten yleisen hyvinvoinnin kannalta vapaaehtoistoimin-

taa erittäin merkittävänä pitivät noin puolet vastaajista

Sama tutkimus (Pessi & Oravasaari 2010, 135) osoittaa, että vapaaehtoistoiminnan selkeimpinä sisäisinä vahvuuksina pidetään ihmisten aitoa auttamishalua, vapaaehtoistoiminnan hyvää yhteishenkeä ja yhteisen vastuun kokemusta. Myös toiminnan hyvä maine ja luotettavuus, toiminnan hyvä johtaminen ja toimijoiden riittävä tukeminen ja motivoiminen voivat olla järjestön vapaaehtoistoiminnan sisäisiä vahvuuksia. Ulkoiset vahvuudet liittyvät ihmisten väliseen kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. Viestinnän ja tiedottamisen keinojen koetaan lisääntyneen ja järjestöjen yhteistyötä esimerkiksi koulujen ja seurakunnan kanssa pidetään ulkoisena vahvuutena.

“Uhat? - Kaikkinainen karsinta, arvostuksen puute, päähän potkiminen”

Vapaaehtoisten kokemat uhat ja riskit

Selvitettäessä vapaaehtoisten näkemyksiä vapaaehtoistyön mahdollisista uhkatekijöistä nousee esiin huoli vapaaehtoistoiminnan mahdollistavien resurssien riittävydestä. Yhdistysten rahoituksen riittävyys ja sen jatkuvuus luovat epävarmuutta toiminnalle myös Etelä-Savossa. Lisäksi vapaaehtoisia mietittävät verotuksen, lakien ja säädösten vaikutus vapaaehtoistyön tekemiselle tulevaisuudessa. Työn tekeminen yhdessä palveluntuottajan kanssa tuo myös omat haasteensa siihen miten lait ja säädökset kohtaavat. Konkreettisia huolia resurssien riittävyyteen liittyen on toimintatilojen puuttuminen tai tilojen menettäminen. Vapaaehtoiset kuvaavat uhkatekijänä myös vapaaehtoisten määrän vähenemisen ja nykyisten aktiivisesti toimintaan osallistuvien jäsenten ikääntymisen. Myös oma jaksaminen ja terveydentila ovat vapaaehtoisten esiin nostamia huolenaiheita, jotka voivat uhata vapaaehtoistyöhön osallistumista. Tulevaisuuden mahdollisia uhkakuvia pohdittaessa esiin nousee hyvin kuvaavia mietteitä:

Säilytetään liikaa vapaaehtoisten hartioille tehtäviä.

Asettaako valtiovalta esteitä (kuten verotus tms) tulevaisuudessa?

Annetaanko jatkossa resursseja esim. rahaa tällaiseen toimintaan?

Tuntuu että yhteiskunnalta tulee lisää haasteita.

Jos terveys heikkenee, silloin on lopetettava vapaaehtoistyö.

Miten saada uusia vapaaehtoisia?

Nuorten ja uusien jäsenten mukaan saaminen oman vapaaehtoistyökentän piiriin koetaan haasteelliseksi. Työpajoihin osallistuneet vapaaehtoiset kuitenkin totesivat, että nuoret tekevät vapaaehtoistyötä, mutta se on hyvin erityyppistä ja erilaisissa ympäristöissä toteutettavaa. Nuorten on todettu olevan halukkaita tekemään vapaaehtoistyötä, mutta he eivät välttämättä halua tai pysty sitoutumaan vapaaehtoistoimintaan pitkäkestoisesti tai heillä ei ole tietoa siitä, miten vapaaehtoistoimintaan voisi osallistua (Yeung & Grönlund

2005, 172–174). Näkemysten perusteella voidaan todeta nuorten ja iäkkäiden suhtautuvan vapaaehtoistoimintaan eri tavoin, mikä luo tarpeita myös vapaaehtoistyön kehittämiseksi ja uusien toimintatapojen löytämiseksi.

ICCS 2009 -tutkimuksen mukaan pohjoismaalaiset nuoret eivät osallistu järjestötoimintaan muiden eurooppalaisten nuorten tavoin. Järjestötoimintaan osallistumisen keskiarvoon verrattaessa suomalaisnuoret osallistuvat alle keskiarvon. Toisaalta tutkimuksessa ilmenee myös se, että suomalaisnuoret eivät välttämättä edes ymmärrä osallistuvansa yhteiskunnallisten järjestöjen toimintaan. Tämä on havaittavissa muun muassa siinä, että koululaisten osallistuesssa Taksvärkkipäivään ja Nälkäpäivä-lipaskeräyksiin koulun puitteissa, he eivät tiedosta osallistuvansa järjestön toimintaan. Sama tulee esille nuorten toimissa urheiluseuroissa apuvalmentajina, ryhmänvetäjinä tai kerhohajaajana ilman palkkiota. He eivät miellä tätä vapaaehtoistoinnaksi, kun se on itselle mieluista tekemistä. Nämä tekijät voivat osaltaan olla heikentämässä nuorten järjestötyöhön osallistumista kuvaavia lukuja. Samassa tutkimuksessa tulee ilmi myös se, etteivät suomalaiset nuoret koe voivansa vaikuttaa järjestöjen kautta itselleen tärkeisiin asioihin. He näkevät omat vaikutuskanavansa enemmän ystävverkostojen ja Internetin välityksellä tapahtuviksi. Nuorten keskuudessa yhteisöllisyys tulee esiin netissä toimimisena ja nuorten mukaan saamiseen tarvitaankin uusia toimintatapoja (Pessi & Oravasaari 2010, 123). Internet-kanavina mainittiin muun muassa blogi-kirjoittaminen, Internet-vetoomuksiin osallistuminen, mielipidekirjoitusten kirjoittaminen verkkoon sekä radio- ja tv-ohjelmiin osallistuminen puhelimitse tai netin kautta. Myös omat elämäntapavalinnat nähtiin vaikuttamiskeinoina. (Suoninen ym. 2010, 84–88.) Toisaalta aiemmin Yeungin (2002) tekemän tutkimuksen mukaan nuoret lähtisivät mielellään mukaan vapaaehtoistoimintaan, mikäli joku heitä pyytäisi. Nuoret eivät tiedä miten toimintaan ylipäätään pääsisi mukaan. Erityisesti toimiminen lasten ja nuorten sekä urheilun ja terveys- ja sosiaalipalvelujen parissa herätti nuorten kiinnostuksen. (Yeung 2005, 171–173, 179.) Nuorten on todettu olevan erityisen auttamishalukkaita. Auttamisen ilo on keskeinen nuorten auttamismotiivi. Nuorten keskuudessa auttamisessa korostuu konkreettinen tekeminen ja velvollisuudentunto. Auttamista pidetään myös elämäntapana. (Pessi 2008, 56.) Nuorten mukaan saaminen koetaan yhdeksi haasteista.

Järjestöbarometrin (2013, 43 - 44) tulokset osoittavat, että vapaaehtoistoinnin haasteet ovat samankaltaisia koko Suomen tasolla. Nuorten puuttumisen lisäksi rahoituksen riittävyys ja rahoituksen saamisen epävarmuus yleisesti ja varsinkin kunta-avustusten osalta, nähdään riskeinä toiminnan osalta. Myös vapaaehtoisten määrän väheneminen on koko Suomessa nähtävä ilmiö.

Vapaaehtoisten esille tuomat tulevaisuuden uhkatekijät voidaan karkeasti jakaa sisäisiin ja ulkoihin uhkatekijöihin. Ulkoisina uhkatekijöinä voidaan pitää etupäässä vapaaehtoistyötä mahdollistavia rahallisten resurssien vähäisyyttä ja vapaaehtoistyön yleisen arvostuksen puutetta yhteiskunnan taholta.

Sisäisinä uhkatekijöinä sen sijaan voidaan pitää tällä hetkellä vapaaehtoistyötä tekeviin henkilöihin itseensä liittyviä uhkia, jotka voivat johtaa vapaaehtoistyön lopettamiseen tai sen vähentämiseen. Tällaisia uhkina mainittiin oma ikääntyminen ja terveydentilan heikkeneminen. Myös ajan riittävyys koettiin ongelmalliseksi. Monet eläkkeellä olevat mainitsivat vapaaehtoistyön olevan hyvää ajanvietettä, koska heillä on paljon vapaa-aikaa, mutta toisaalta he toivat esiin sen, että aika ei riitä vapaaehtoistyön tekemiseen siten kuin he toivoivat. Tämä kertoo osaltaan siitä, että aktiivisille vapaaehtoisille kertyy useita erinäisiä tehtäviä, jotka vievät paitsi aikaa, verottavat myös jaksamista. Pessi ja Oravasaari (2010, 138–140) nostavat esiin samoja sisäisiä uhkatekijöitä; aktiivitoimijoiden vähyden, tehtävien kerääntymisen, uusien toimijoiden rekrytoinnin vaikeuden, toimijoiden ikääntymisen ja vapaaehtoisten saaman tuen riittämättömyyden. Ulkoiset uhkakuvat järjestöissä liittyvät etenkin kilpailuun ihmisten ajasta sekä jännitteisiin suhteissa julkiseen sektoriin.

Useat työpajoihin osallistuneet vapaaehtoiset korostavat koulutuksen merkitystä vapaaehtoistyössä ja sillä ajateltiin olevan tärkeä rooli myös oman jaksamisen kannalta. Koulutuksen koettiin antavan valmiuksia käsitellä ongelmatilanteita, mutta toisaalta he kaipaavat myös vapaaehtoistyöntekijän työnkuvan selkiyttämistä, koska se ei välttämättä ole selvillä vapaaehtoisella itsellään, puhumattakaan ulkopuolisista henkilöistä. Työnkuvan selkiytymättömyys aiheuttaa ristiriitatilanteita, jotka koetaan haasteellisiksi. Samalla toivotaan, että vapaaehtoistyö olisi tulevaisuudessa näkyvämpää ja avoimempaa, mikä edistäisi vapaaehtoisten näkemyksen mukaan vapaaehtoistyön tilaa ja arvostusta kokonaisuudessaan. Vapaaehtoistyöntekijöiden koordinoijan työtä pidetään erittäin merkittävänä sekä toiminnan sujuvuuden ja jatkuvuuden kannalta välttämättömänä. Yleinen mielipide on, että vapaaehtoistoimintaa ei pystytä organisoimaan vapaaehtoisvoimin, vaan siihen tarvitaan palkatun työntekijän työpanos. Työntekijä voi omalla toiminnallaan sitouttaa vapaaehtoisia osallistumaan ja samalla huolehtia vapaaehtoisten hyvinvoinnista vapaaehtoistyön saralla. Vapaaehtoiset tuovat selkeästi esiin, että he tarvitsevat tukea toimiessaan vapaaehtoisena. Vapaaehtoisten keskinäinen tuki koetaan tärkeäksi, mutta yksinään sen koetaan olevan riittämätöntä ja esimerkiksi työnohjaus mainittu tarpeellisenä tukimuotona. Myös Pessin ja Oravasaaren (2010, 47–48) aiempi tutkimus osoittaa, että vapaaehtoistoimintaan tarvitaan enemmän työnohjauksellista otetta, mikä tukisi vapaaehtoisten sitoutumista ja innostusta. Kyseisen tutkimuksen mukaan vapaaehtoisten koulutustarpeet liittyvät paitsi koordinointiin ja kehittämiseen, myös perustiedon lisäämiseen, motiivointiin ja toimintaan sitouttamiseen. Työpajoissa esiin tulleita ajatuksia tuen tarpeesta:

Tunnen olevani kotihoidon silmissä ”outu lintu”. Teen työtä yksin.
Ei saa puhuttua onglmista kenenkään kanssa.
Hyvän tuen tarve, pitää olla jatkuva taho kokemusten vaihtoon ym.

Toiminnan mielekkyyden, sosiaalisten sidosten sekä myönteisen palautteen on todettu olevan tekijöitä, jotka auttavat ihmisiä sitoutumaan vapaaehtoistyöhön pidemmäksi aikaa. Käytetyimpiä keinoja vapaaehtoisten tukemiseen ovat virkistyspäivät sekä erilaiset koulutukset. (Pessi & Oravasaari 2010, 106.) Myös tässä aineistossa vapaaehtoiset nostavat esiin koulutuksen tärkeyden oman jaksamisen ja kehittymisen kannalta. Koulutuksen koetaan lisäävän vapaaehtoisten yhteenkuuluvuutta, samoin kuin virkistyspäivien tai muun vapaaehtoisille järjestetyn toiminnan. Vapaaehtoiset toivovat saavansa myös palautetta tekemästään työstä sekä oman kehittymisen näkökulmasta että kiitoksen ja arvostuksen osoituksena. Vapaaehtoiset eivät koe saavansa tekemästään työstä riittävästi palautetta, mitä kuvastaa seuraavat esimerkit:

Olenko hyvä työssäni, niin vapaaehtoista kuin onkin, toivottavasti en vaadi liikaa itseltäni, enkä muilta.
Kannustus, huomiointi olisi hyvä.
Toivoisin arvostusta ja palautetta.

Keskusteluissa tuotiin esiin se, että vapaaehtoiseen saatetaan suhtautua varauksellisesti ja ennakkoluuloisesti esimerkiksi laitosympäristöissä, joissa monet vapaaehtoiset käyvät vierailuilla vanhusten luona. Myönteinen palaute ja vapaaehtoistyön arvostuksen osoittaminen yksittäistenkin henkilöiden taholta koetaan merkittäväksi jaksamista tukevaksi tekijäksi. Samassa yhteydessä nousee esiin myös yhteistyön kehittämisen tarve esimerkiksi juuri laitosympäristössä. Ongelmana voi olla molempien osapuolten tietämättömyys toisen toimintatavoista. Näin ollen tietoisuuden lisääminen ja yhteisten pelisääntöjen luominen voisi edesauttaa myös vapaaehtoistoiminnan sujuvuutta. Vapaaehtoiset tuovat esiin, että tiedottamisen sekä järjestöjen sisällä että kunnan ja järjestöjen välillä tulisi olla entistä avoimempaa. Yleisesti ajatellaan että edellä mainituilla asioilla on myös suuri vaikutus vapaaehtoistyön houkuttelevuuteen ja uusien vapaaehtoisten mukaan saamiseen. Mikäli toimintaa tehtäisiin myös yhteiskunnan puolelta houkuttelevammaksi avoimen tiedottamisen ja markkinoinnin kautta, uskotaan jo sen yhtenä asiana kannustavan haastattelvien mielestä lisää nuoria mukaan toimintaan ja innostumaan vapaaehtoistyöstä. Tähän on saatu jo aiemmissa tutkimuksissa vahvistusta; informaation jakaminen vapaaehtoistyöstä voisi olla yksi kiinnostuksen herättäjä (Pessi & Oravasaari 2010, 99–105).

Vapaaehtoiset tuovat esiin vapaaehtoistoiminnan arvostuksen ja huomioimisen puutteen niin kunnan kuin laajemminkin yhteiskunnan taholta. Osasyynä arvostuksen puutteeseen he arvelevat olevan yleisen tietämättömyyden ja päättäjien haluttomuuden tutustua vapaaehtoistoimijoihin ja -toimintaan. Välttämättä ei yleisesti myöskään ole tiedossa se, millaista yhteistyötä jo nykyisin kunta ja vapaaehtoisjärjestöt tekevät. Konkreettinen tuki, mitä kunnalta kaivataan, on esimerkiksi maksuttomien tilojen käyttöön saaminen ja tiedottamiseen liittyvä avustus. Ylipäänsä kaiken yhteistyön katsotaan olevan tarpeellista ja molempia osapuolia hyödyttävää.

Kaupunki voisi olla kiinnostunut, tietoinen siitä, mitä vapaaehtoiset tekee.

Oikein toimiessaan kunta nostaisi vapaaehtoistyön korokkeelle, ja ylipäänsä tarjoaisi myös itse enemmän mahdollisuuksia ihmisille päästä tekemään sitä.

Tarvitaan laajaa keskustelua siitä, miten vapaaehtoisjärjestöt ja kunta/maakunta voivat toimia yhdessä paremmin siten, että molemmat hyötyvät ja myös yksittäisistä kysymyksistä kuten esim. siitä, minkälaisia mahdollisuuksia järjestöillä on osallistua esimerkiksi palvelujen tuottamiseen kunnan/maakunnan kannalta. Vuorovaikutuksen tulisi kehittyä.

Puheen tasolla kyllä tiedetään mitä järjestöt tekevät, mutta käytäntö onkin sitten ihan toinen. Harva todellisuudessa tietää.

...kaupungin päättäjillä voisi olla ”kummijärjestöjä” – ei kokouspalkkioita. 4H:lla on jo nimetty henkilö, joten asia hyvällä mallilla.

Kuten edellä on todettu, vapaaehtoiset toivovat kunnan ja järjestöjen tekävän aiempaa enemmän yhteistyötä, mikä vaatii molempien osapuolten osallistumista ja toimintatapojen tuntemista. Kunnan päättäjien tietämättömyys vapaaehtoistyöstä tai sen merkityksestä koettiin ongelmalliseksi ja se tulkittiin osittain myös haluttomuudeksi tukea vapaaehtoistyötä tai tehdä yhteistyötä. Ongelmalliseksi koettiin myös se, että aina ei ole selkeää, mikä on julkisen sektorin ja mikä kolmannen sektorin rooli. Julkisen palvelujärjestelmän toimintatavat koetaan liian sektoroituneiksi ja pinnallisiksi. On kuitenkin huomioitava, että myöskään vapaaehtoiset eivät välttämättä tunne kunnan päätöksentekoon liittyviä menettely- ja toimintatapoja, jolloin yhteistyöhön liittyvien ongelmien katsotaan olevan kunnan päättäjien ja viranomaisten aiheuttamia. Tärkeää olisikin molemminpuolinen avoimuus toimintatavoista ja yhteistyömahdollisuuksista. Myös järjestöjen sisällä vaadittaisiin tiedottamisen avoimuutta aiempaa enemmän.

Työpajoihin osallistuneet vapaaehtoiset toivat esiin näkemyksiään myös vapaaehtoistoimintana tehdyn työn maksullisuudesta, jolloin ”kohde” maksaa saamastaan avusta. Vapaaehtoisten ajatukset vapaaehtoistoiminnan maksullisuudesta vaihtelevat riippuen vapaaehtoistoiminnan luonteesta. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että seurakunnan vapaaehtoistoimintaan osallistuvat suhtautuvat maksullisuuteen kielteisemmin kuin vapaaehtoiset, jotka joutuvat keräämään muutenkin rahaa järjestön toiminnan mahdollistamiseksi. Osa vapaaehtoisista kokee, että korvaus tehdystä vapaaehtoistyöstä järjestön toiminnan kulujen kattamiseksi on hyväksyttävää, eikä sodi järjestön ideologiaa vastaan. Hekin kuitenkin korostavat, että tavoitteena ei saa olla voiton tuottaminen vaan kulujen kattaminen. Vapaaehtoistyön maksullisuuteen liittyvät kysymykset eivät olleet työpajojen varsinainen selvityksenkohde, mutta havaittavissa kuitenkin on, että asia on ajankohtainen myös vapaaehtoisten keskusteluissa. On kuitenkin huomioitava, että vapaaehtoiset määrittelevät

maksullisuuden eri tavoin. Työpajoissa käydyt keskustelut osoittavat, että palveluiden tuottamiseen liittyvät kysymykset herättävät vahvasti erilaisia tunteuksia ja näkemyksiä, jopa pelkoja. Verotuksen, lakien ja säädösten vaikutus vapaaehtoistyön tekemiselle tulevaisuudessa mietityttää ja vapaaehtoiset kokevatkin, että parhaillaan on jonkinlainen murrosvaihe, jonka läpiviemisen edellytyksenä on juuri tietoisuuden ja yhteistyön lisääminen eri tahojen välillä. Vapaaehtoiset pitävät omaa osallistumistaan kansalaisten hyvinvoinnin lisääjänä tai ylläpitäjänä merkittävänä, mutta toimintamahdollisuuksia pidetään eri syistä johtuen rajallisina.

“Tarvitaan lyhytaikaista sitoutumista vaativia toimintamuotoja, joissa vapaaehtoistoimija voi antaa esimerkiksi ammatillista osaamistaan”

Huomioita vapaaehtoistyön kehittämiseen

Suomalaisissa järjestöissä on havaittu, että vapaaehtoistoiminnan arvostus on kasvussa, samoin ihmisten innostus. Samalla vapaaehtoistyö on kuitenkin pirstaleista, projektinomaista ja lyhytkestoista. Vapaaehtoisten työpajoissa nousi esiin huomionarvoisia asioita, joita voidaan hyödyntää vapaaehtoistyötä kehitettäessä. Vapaaehtoiset toivat merkittävänä asiana esille vapaaehtoistyön organisoinnista vastaavan henkilön olemassaolon. Vapaaehtoistoiminnan toteuttaminen vaatii järjestelmällisyyttä ja näin ollen myös sitä, että joku toimintaa organisoii. Palkatun henkilön työpanosta pidetään myös vapaaehtoistyön arvostuksen kannalta merkittävänä, koska näin esimerkiksi kunta osoittaa vapaaehtoistyöllä olevan merkitystä kuntalaisten hyvinvoinnille. Vapaaehtoisten keskinäisen yhteisöllisyyden ylläpitäjänä vapaaehtoistyön organisoijalla on myös merkittävä rooli. Vapaaehtoisten näkökulmasta vapaaehtoistyön työnkuvat tulisi saada entistä selkeämmiksi, mikä voisi osaltaan auttaa hahmottamaan vapaaehtoisen roolia esimerkiksi ikääntyneen auttajana. Selkeät toimintamallit tai -kuvaukset toimisivat myös ulkopuolisille tärkeänä välineenä vapaaehtoistyöntekijän roolia määriteltäessä. Tietoisuus vapaaehtoistoiminnasta ja sen periaatteista koettiin puutteelliseksi, mikä on aiheuttanut ongelmatilanteita. Näin ollen tietoisuuden lisääminen niin järjestöjen sisällä kuin järjestöjen ja muiden yhteistyötahojen kesken olisi merkittävä edistysaskel. Samalla toivottiin myös kunnan ja järjestöjen välisen yhteistyön lisäämistä tai ainakin avoimemmaksi tekemistä.

Pessi ja Oravaaari (2010, 99–105) ovat kartoittaneet, mitä vaaditaan onnistuneeseen vapaaehtoistyön rekrytointiin. Tuloksissa nousi esiin rekrytoinnin henkilökohtaisuuden tärkeys, millä tarkoitetaan esimerkiksi henkilökohtaisia kohtaamisia ja uskallusta kysyä henkilön halukkuutta vapaaehtoisuuteen. Myös yhdistyksen tai järjestön hyvä maine toimii rekrytoinnin apuna. Yhteistyön ja verkostoitumisen eri tahojen kanssa on todettu olevan tuloksellista rekrytoinnissa. Opiskelijoiden tutustuminen vapaaehtoistoimintaan esimer-

kiksi opinnäytetöiden aiheiden tai työharjoittelujen kautta on eräs tapa saada opiskelija kiinnostumaan vapaaehtoistyöstä. Erilaiset tempaukset ja kohdistetut kampanjat, joilla saadaan näkyvyyttä ja tehdään toimintaa tunnetuksi, ovat tehokkaita rekrytoinnin keinoja. Onnistuneet ja hyvin suunnitellut vapaaehtoistoiminnan kurssit ovat uusien vapaaehtoisten saamisessa ja toimintaan sitouttamisessa avainasemassa.

Hyviä käytänteitä kunta- ja järjestösektorilla

“Siihen tulis se sisältö ihmisten kautta, jotka oikeesti tietää mitä tarvitaan. Se on nyt se semmonen haave ja haaste.”

Tähän lukuun on koottu esimerkinomaisesti vapaaehtoistyön organisoimiseen ja toteuttamiseen liittyviä hyviä käytänteitä muutamista Suomen kaupungeista. Useimmat niistä ovat tulleet esille tämän selvitystyön edetessä eteläsavolaisten kolmannen ja julkisen sektorin toimijoiden maininnoissa tai ne ovat nousseet valtakunnallisessa mediassa esille esimerkkinä pitkän ajan kuluessa kehittyneestä ja vakiintuneesta käytänteestä. Vapaaehtoistyön sekä järjestö-kunta-yhteistyön kehittämisessä on otettava huomioon mallien kiinnittyminen kyseisten kaupunkien toimintakulttuuriin ja taustoihin. Näin ne eivät ole välttämättä sellaisinaan siirrettävissä toiseen kaupunkiin ja ympäristöön. Kappaleissa kuvataan nykyisten käytänteiden taustalla olevia tekijöitä, mutta samalla tuodaan esiin myös tulevaisuuden kehittämistarpeita. Yhdistävinä tekijöinä eri kaupungeissa toteutetuista toimintamalleista on löydettävissä yhteistyön ja verkostoitumisen tuoma merkitys ja hyödyt. Lisäksi jokaisessa esimerkkikaupungissa on kansalaisten yhteinen kohtaamispaikka, jota voidaan pitää konkreettisena osoituksena yhteistyöstä. Myös kunnan ja järjestöjen välisen yhdyshenkilön rooli yhteistyön rakentamisessa korostuu lähes kaikissa valituissa esimerkkikaupungeissa.

Kuten aiemmin on todettu, ovat vapaaehtoistoimintaan liittyvät haasteet moninaisia, ja ne tulevat esiin paikasta riippumatta. Näin ollen vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä on hyvä tuntee jo olemassa olevia toimintatapoja, joita voi tarkoituksenmukaisin osin ja alueen erityispiirteet huomioiden hyödyntää. Mukaan on otettu myös muutama kuvaus Euroopassa toteutettavasta vapaaehtoistyöstä. Ne myös osaltaan osoittavat vapaaehtoistyökentän ja käytäntöjen monimuotoisuutta.

Helsinki

www.hel.fi/hki/Sote/fi/vapaaehtoistoiminta

Vapaaehtoistoiminta on nostettu esiin Helsingin kaupungin Internet-sivuilla, joilla on oma osionsa vapaaehtoistoinnalle. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysvirasto tarjoaa monenlaisia vapaaehtoistehtäviä, mutta vapaaehtoisella on mahdollisuus osallistua toimintaan omien tietojen, taitojen ja toiveiden mukaan. Vapaaehtoistoimintaa hallinnoi kolme kunnan vapaaehtoistyön koordinaattoria. Työnkuvaan kuuluu muun muassa yhteisten rakenteiden luominen,

tuen antaminen yksiköille, joissa vapaaehtoistyötä tehdään, vapaaehtoisten kouluttaminen, työntekijöiden ohjeistus vapaaehtoisen kohtaamiseen sekä säännöllinen yhteydenpito kolmanteen sektoriin. Lisänä työnkuvaan kuuluu toimiminen erilaisissa työryhmissä sekä projekteissa. Koordinaattorit järjestävät myös sosiaali- ja terveysviraston vapaaehtoistoimintaa koskevia infotilaisuuksia sekä kaikille avoimia vapaaehtoistoiminnan perusteet -luentoja.

Jokaisessa palveluyksikössä on erikseen nimetty työntekijä, jonka vastuulla on vapaaehtoisten perehdyttäminen kyseessä olevan yksikön toimintaan. Perehdyttäjänä voi olla esimerkiksi yksikön sosiaali- tai virikeohjaaja, ja yksikön vapaaehtoistoiminnasta vastaaminen on osa henkilön toimenkuvaa. Nimetty työntekijä vastaa koko vapaaehtoistoiminnan organisoimisesta yksikössä. Hänen tehtävänä on paitsi vapaaehtoisten perehdyttäminen myös vapaaehtoisten rekrytointi, haastattelemine, kouluttaminen sekä tuen tarjoaminen. Mikäli yksikkö on suuri ja vapaaehtoisia on paljon, voi vapaaehtoistoiminnan organisointi olla myös kokonaistyönkuvana sitä varten palkatulle työntekijälle. Palveluyksiköt tiedottavat itse vapaaehtoistarpeestaan ja rekrytoivat vapaaehtoiset suoraan. He myös kouluttavat vapaaehtoiset yksiköissään. Halutessaan tehdä vapaaehtoistyötä henkilö voi ottaa yhteyttä joko koordinaattoriin tai suoraan yksikköön. Vapaaehtoiset haastatellaan ja etsitään heille sopivia tehtäviä. Vapaaehtoistoiminnan haasteena on edelleen jonkin verran ennakkoasenteet ja työntekijöiden pelko töidensä siirtymisestä vapaaehtoisten tekemiksi. Avoimuus, tiedotus ja asiasta puhuminen sekä selkeät toimenkuvamääritelmät ovat kuitenkin poistaneet ennakkoluuloja.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirastolla on rekisterissään välitettäväksi jo noin 1500 vapaaehtoista ja tarvittaessa voidaan kääntyä myös järjestöjen ja yhdistysten puoleen. Lisäksi kaupungilla on sosiaali- ja terveyspalvelujen neuvonta sekä Internetissä että virastotalon yhteydessä. Ilman ajanvarausta toimiva neuvontapiste vastaa palveluja koskeviin kysymyksiin ja ohjaa palvelujen hakemisessa sekä kunnalliselta että järjestöjen puolelta. Helsingin kaupunki tekee yhteistyötä yhdistysten kanssa myös alueellisesti, esimerkiksi tapahtumien ja tempausten järjestämisen puitteissa. Lisäksi Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston ruotsinkielinen sosiaali- ja lähityöntiimi tekee tiivistä yhteistyötä ruotsinkielisten järjestötoimijoiden kanssa. Kaupungilta on mukana myös muita virastoja (liikuntavirasto, kulttuurikeskus yms.).

Hämeenlinna

www.hameenlinna.fi/Palvelut/Ikaihminen_palvelut/Virkistys-ja-paivatoiminta/Kumppanuus/Pysakki

Nykyisen kunta-järjestö-yhteistyön taustalla on pitkäaikainen vapaaehtoiskeskustoiminta kaupungin ja evankelisluterilaisen seurakunnan välillä. Toiminta, neuvonta, koulutus ja opastus koordinoidaan vapaaehtoiskeskus Pysäkillä.

Vapaaehtoiskeskuksessa toimii kaupungin palkkaamana 3,5 henkilöä ja seurakunnan palkkaamana yksi henkilö, joka toimii samalla keskuksen esimiehenä. Kaupungilla ja seurakunnalla on yhteinen Pysäkin ohjausryhmä, jossa on edustettuna johtavat virkamiehet molemmista organisaatioista, Pysäkin työntekijät sekä Pysäkin vapaaehtoiset. Kustannukset ja vastuut vapaaehtoiskeskuksesta on jaettu puoliksi kaupungin ja seurakunnan välillä. Toiminta on painottunut enimmäkseen ikäihmisten palveluihin.

Noin kaksi vuotta sitten järjestöt otettiin mukaan tuottamaan ikäihmisille avointa päivätoimintaa palvelutaloissa sekä asuinyksiköissä. Toiminta on kaikille ikäihmisille avointa, myös kotona asuvat voivat osallistua. Järjestöjen aktivoitua tuottamaan monipuolista ja monenlaisen tarpeeseen suunnattua toimintaa on kaupungin oman päivätoimintaohjaajan resurssit pystytty siirtämään toisaalle. Vapaaehtoisina toimivat saavat koulutuksen vapaaehtoistyössä toimimiseen. Toimintaa koordinoi kaupungin työntekijä.

Parhaillaan Hämeenlinnassa laajennetaan kunta-järjestö-yhteistyötä remontoimalla kaupungin omistama kiinteistö järjestötaloksi. Järjestöt ja yhdistykset voivat vuokrata tarvitsemansa tilat järjestötalosta. Järjestöjen on mahdollista hakea yleistä järjestöavustusta joko toimintaan tai tilavuokriin riippumatta siitä tulevatko järjestötaloon vai toimivatko muualla. Järjestötaloon tulee siirtymään myös nykyinen vapaaehtoiskeskus Pysäkki. Tavoitteena on, että tulevaisuudessa kuntalainen saavuttaa yhdestä paikasta sekä kaupungin, seurakunnan että kolmannen sektorin palvelut.

Joensuu

www.kansalaistalo.fi

<http://www.jelli.fi>

Useat eri tahot tekevät vapaaehtoistyötä Joensuussa itsenäisesti, joista eräs tunnetuimmista lienee Joensuun Kansalaistalo. Juridisessa mielessä Kansalaistaloa ei ole olemassa, joten sen nimissä ei voi ostaa, omistaa, myydä, hallinnoida, tehdä sopimuksia yms. Joensuun Kansalaistalo on kaikille avoin kaupungin keskustassa sijaitseva kohtaamispaikka, jota myös järjestöt ja ryhmät käyttävät kokoontumistilanaan. Toimijoina Kansalaistalossa ovat Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry ja Soroppi ry. Kumpikin ylläpitäjäjärjestö vastaa itsenäisesti omista sitoumuksistaan, toiminnoistaan, palveluistaan ja sopimuksistaan. Pääpiirteisään Soroppi ry vastaa Kansankahvilan toiminnasta, avunvälitystoiminnasta sekä muun muassa polkupyörien vuokrauksesta. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys puolestaan vastaa esimerkiksi Nettikahvilasta, atk-neuvonnasta sekä Jelli-nettisivustojen ylläpitämisestä. Kansalaistalolla järjestetään myös kulttuuritapahtumia, asiantuntijaluentoja, kuten sosiaalityöntekijöiden pitämiä infotilaisuuksia sekä muuta erityistoimintaa. Kansalaistalo voi toimia myös oppimisympäristönä muun muassa työelämävalmennukseen, työkokeiluun tai opiskeluun liittyen. Kansalaistalon toimintaa rahoittavat Raha-automaattiyhdistys ja Joensuun kaupunki. Toiminnan

tavoitteina ovat sosiaalisen tasa-arvon edistäminen, osallisuuden, välittämisen, kohtaamisen ja kunnostautumisen kulttuurin mahdollistaminen, järjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan tukeminen, yhteistyön kehittäminen vapaaehtois- ja julkisen sektorin välillä sekä tietoyhteiskunnan saatavuus kaikkien ulottuville. Kaupungissa ei ole erikseen palkattuna vapaaehtoistyön koordinaattoria vaan kaupungin eri tahot ottavat suoraan yhteyttä avun tarpeesta esimerkiksi Joensuuun Kansalaistaloon.

Jyväskylä

<http://www.jyvaskyla.fi/osallistu>

<http://matara.fi>

<http://kyt.fi>

Jyväskylässä julkisen ja vapaaehtoistyön yhteistyön kehittäminen on saanut alkunsa jo 90-luvun puolivälissä, jolloin kaupunkiin perustettiin vapaaehtoistoiminnan keskus Vapari. Yhteistyötä tehtiin alusta asti erityisesti SPR:n ja seurakunnan kanssa. Vuonna 2004 toiminnan organisoimiseen valittiin vapaaehtoistoiminnan koordinaattori, joka tuli tehtävään järjestöpuolelta. Kaupungin ja järjestöjen yhteistyön kehittäminen jatkui edelleen ja entistä laajempaan. Verkostoitumisen ja organisoimisen kautta aloitettiin varsinainen yhteistyön rakentaminen. Vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin tietopankin kokoamisessa oli, ja on edelleen vahvasti mukana KansalaisArena ry:n ValikkoVerkostot. ValikkoVerkostossa pohditaan muiden vapaaehtoiskoordinaattorien kanssa vapaaehtoistoiminnan kehittämistä ja saadaan vertaistukea muilta koordinaattoreilta. Sivustoille on koottu tietoa vapaaehtoistyön eteenpäin viemiseksi. ValikkoVerkostoja on useita eri puolilla maata ja niihin kuuluvat henkilöt kokoontuvat vähintään kerran vuodessa yhteiseen seminaariin. (Kansalaisareena 2014.)

Jyväskylän kaupungilla on erikseen www-sivuilla Osallistu ja vaikuta -osio, josta löytyy esimerkiksi tietoa vapaaehtoistyön ja vaikuttamisen mahdollisuuksista, järjestöjen yhteystietoja, osallistumisen mahdollisuuksista, vuokratavista tiloista ja avustumahdollisuuksista. Tavoitteena on edistää kaupungin ja järjestöjen välistä yhteistyötä. Kolmannen sektorin toimijat nähdään tasa-vertaisina yhteistyökumppaneina ja paikallisena voimavarana. Konkreettisia yhteistyömuotoja ovat palvelujen hankinta, yhteiset palvelutuotanto-organisaatiot ja kehittämishankkeet, avustusten myöntäminen sekä yhdistysten toimintaedellytysten turvaaminen.

Yksittäisen vapaaehtoisen kannalta kaupungin ja järjestöjen yhteistyö näyttäytyy esimerkiksi siten, että vapaaehtoisen mennessä kunnan palveluyksikköön hänet perehdyttää vapaaehtoisten perehdytykseen koulutuksen saanut työntekijä. Vapaaehtoisen kanssa käydään läpi työnkuvat, jotka on laadittu etukäteen kirjallisesti ja selkeästi. Erikseen on määritelty sekä ammattilai-

sen että vapaaehtoisen roolit ja tehtävänkuvat. Työntekijöiden koulutuksen myötä suhtautuminen vapaaehtoiisiin on muuttunut positiiviseen suuntaan ja nykyisin vapaaehtoisia toivotaankin avuksi palvelupisteisiin. Vapaaehtoisten mukaan ottaminen palveluyksiköihin vaatii yhteisten pelisääntöjen laatimisen lisäksi selkeät raamit sekä ohjausta. Vapaaehtoisille on tarjolla myös työohjausta.

Kaupungin palkkaama vapaaehtoistoiminnan koordinaattori hallinnoi ja organisoii yhteistyötä kunnan ja kolmannen sektorin välillä. Lisäksi kaupungilla on palkattu palvelusihteeri, jonka työnkuvaan kuuluvat muun muassa palveluohjaus, vapaaehtoistoiminnasta tiedottaminen, vapaaehtoisten välitys ja neuvonta. Palvelusihteeri kirjaa kaupungin toimintayksiköihin tulevat vapaaehtoiset kaupungin vapaaehtoisrekisteriin haastattelun jälkeen. Näin vapaaehtoinen tulee myös vakuutuksen piiriin. Yhteistyössä ValikkoVerkostoston kanssa järjestetään kerran kuussa illan mittaisia vapaaehtoistoiminnan infoja, joista osallistujat saavat perustietoa vapaaehtoistoiminnasta sekä Jyväskylän seudun vapaaehtoistoiminnan paikoista. Toiminnan toteuttajat, kuten SPR, MLL ja seurakunta kouluttavat vapaaehtoisensa itse. Kaupungin vapaaehtoistoiminnan palvelut sijaitsevat kansalaistoiminnan keskus Matarassa yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Matara on useiden vuosien suunnittelun tuloksena syntynyt kansalaisten kohtaamispaikka. Yksi keskuksen tavoitteista on yhteistyön kehittäminen eri toimijoiden välillä. Säännölliset kansalaiskeskustelut ovat osaltaan tarjoamassa mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Eri järjestöjen lisäksi Matarassa toimivat Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan palvelut, Monikulttuurikeskus Gloria sekä Keski-Suomen Yhteisöjen Tuen (KYT) neuvontaja asiantuntijapalvelut. Myös KYT-osuuskunnan tuottamat taloushallinnon palvelut yrityksille sekä kolmannen sektorin toimijoille löytyvät samasta yhteydestä. Osuuskunta on voittoa tavoittelematon yritys, jonka pääasiallisena toimialana on ylläpitää tilitoimistoa.

KYT ry tarjoaa neuvonta- ja asiantuntijapalveluja Keski-Suomen maakunnassa toimiville kolmannen sektorin toimijoille. KYT pyrkii toiminnallaan lisäämään yhteistoimintaa sekä verkostoitumista kolmannen sektorin eri toimijoiden kesken sekä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä. KYT:n palveluja ovat järjestö- ja projektitoimintaan liittyvä neuvonta, erilaisista rahoitusmahdollisuuksista tiedottaminen, hankesuunnitelmien ja rahoitushakemusten tekemisessä avustaminen sekä hankkeiden hallinnointi ja arviointi.

Oulu

<http://www.ouka.fi/oulu/yhteisotoiminta>

Oulun kaupungin vuosille 2013-2017 laatiman hyvinvointisuunnitelman ta-

voitteena on, että kuntalaiset kohtaavat vain yhden palvelukokonaisuuden ilman näkyviä hallinnollisia rajoja. Kansalaisvaikuttamisen ja yhteisötoiminnan keskeisimpinä tavoitteina on palvelujen uudistaminen kuntalais- ja asiakaslähtöisesti sekä asukkaiden osallisuus elinympäristöä ja palveluja koskevassa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Monituottajamallin mukaisesti palvelujen järjestämisessä on tavoitteena hyödyntää julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä verkostoitumista ja kumppanuutta. Yksi hyvinvointisuunnitelman tavoitteista on yhteisöllisyyden ja vaikuttavuuden lisääminen, joka mahdollistuu yhteistyön myötä. Kaupungin ja kolmannen sektorin yhteistyön lisääntyminen näkyy konkreettisesti esimerkiksi siten, että kaupungin Internet-sivuilla päätöksenteon ja hallinnon alla olevasta Yhteisötoiminta-osiosta löytyy tietoa yhteisötoiminnasta. Sieltä löytyvät myös yhteisötoiminnan päällikön sekä viiden kuntalaisvaikuttamisen koordinaattorin yhteystiedot.

Kuntalaisvaikuttamisen koordinaattorin tehtävänkuvaan kuuluu kuntalaisvaikuttamisen suunnittelu- ja koordinoititehtävät, kuten koulutussuunnittelu, materiaalien valmistelu, tapahtumien ja tilaisuuksien suunnittelu ja järjestäminen. Nimetyillä suuralueilla alueellisen yhteistyön vastuuhenkilönä toimiminen, erilaisten avustusten käsittelyt sekä viestintä ja tiedottaminen ovat myös osa tehtävänkuva. Kuntalaisvaikuttamisen koordinaattorit toimivat myös linkkinä asukkaiden, päättäjien sekä hallinnon välillä. Lisäksi koordinaattorit toimivat yhteistyöryhmän kokouksissa sihteerinä ja tarvittaessa esittelijöinä. Yhteistyöryhmän puheenjohtajana toimii yleensä suuralueen asukas.

Yhteistyöryhmät ovat kaikille avoimia alueellisia vaikuttajaryhmiä, joissa on mukana muun muassa asukkaita, kolmannen sektorin edustajia, julkisten ja yksityisten palvelujen edustajia sekä Oulun kaupungin luottamushenkilöitä. Asukkaat ovat tervetulleita yhteistyöryhmään ilman velvoitteita. Yhteistyöryhmä kokoontuu säännöllisesti ja ryhmässä käydään läpi ajankohtaisia asioita, tutustutaan kaupungin suunnitelmiin sekä tarvittaessa tehdään kannanottoja ja aloitteita sekä osallistutaan muiden tekemiin aloitteisiin ja kannanottoihin. Alueen asioista tiedottaminen asukkaille, alueen toimijoille, päättäjille ja kaupungin hallinnolle sekä tiedotus-/keskustelutilaisuuksien järjestäminen ovat myös yhteistyöryhmän tehtäviä. Lisäksi yhteistyöryhmällä on sähköpostilista halukkaille oman alueen ja kaupungin ajankohtaisista asioista sekä yhteistyöryhmän toiminnasta tiedottamiseen. Yhteistyöryhmän toiminnassa tulee näkyväksi kuntalaisvaikuttamisen ja yhteisötoiminnan periaatteita; kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen sekä asukaslähtöisen ja omaehtoisen toiminnan tukeminen. Lisäksi toiminta tukee yhteisöllisyyden rakentumista ja vuorovaikutusta alueen eri toimijoiden kesken.

Yhteisöllisten toimintojen, tapahtumien ja kuntalaisille avoimien tilaisuuksien järjestämiseen tarvittaviin tavarahankintoihin voi hakea alueellista yhteistyöryhmän toimintarahaa, joka on 0,70 euroa /suuralueen asukas. Yhteistyö-

ryhmä tekee esityksen rahan jakamisesta alueellisille toimijoille. Tavoitteena on tukea alueen yhteisöllistä toimintaa. Toimintarahaa voivat hakea tiettyinä ajankohtana suuralueella toimivat yhdistykset, järjestöt ja muut yhteisöt, esimerkiksi vanhempaintoimikunnat. Lähtökohtana myöntämiselle ovat Oulun kaupungin toimintaa ohjaavat arvot; vastuullisuus, kumppanuus, yhdenvertaisuus, luottamus ja rohkeus. Kriteereinä rahan myöntämiselle ovat syrjäytymisen ehkäisy, osallisuuden ja vaikuttavuuden huomioiminen, eri väestö- ja ikäryhmien huomioonottaminen sekä järjestöyhteistyö.

Oulun kaupungin alueella toimii 15 asukastupaa, kansalaisten olohuonetta, jotka tarjoavat erilaisia palveluja, kuten atk-ohjausta ja asiointiapua. Asukastuvat tarjoavat mahdollisuuden liittyä mukaan vapaaehtoistyöhön. Asukastupiin voi tarjoutua esimerkiksi harrasteohjaajaksi. Oulun kaupunki tarjoaa toiminnan mahdollistamiseksi puitteet (tilat, vesi, sähkö, ylläpito, tietokoneet, Internet-yhteydet) ja kolmannen sektorin toimijat vastaavat toiminnasta. Toimintaa on ollut muun muassa virike-, harraste- ja yhteisölliset toiminnot, tietotyötoritoiminnot, ateriapalvelu ja atk-ohjaus. Käytännössä tämä tarkoittaa että yhdistys pyörittää asukastuvan päivittäistä toimintaa ja tilat ovat myös muiden yhdistysten ja toimijoiden käytettävissä. Asukastupatoiminnasta tehdään kumppanuussopimus kaupungin kanssa. Kulut toiminnasta olivat vuonna 2013 yhteensä noin 375 000 euroa. Lisäksi toiminnalle myönnetään toiminta-avustusta, joka vuonna 2013 oli 3500 euroa/yhdistys.

Oulussa on muodostettu myös Oulun raadit, joissa pohditaan muun muassa tulevaisuuden palveluja, esimerkiksi sitä, millaisia kuntalaiset haluaisivat tulevaisuuden päiväkotien, koulujen, nuorisotalojen, kirjastojen ja liikunta- paikkojen olevan. Oulun raadit toimivat vuorovaikutteisina työpajatyylisinä keskustelutilaisuuksina, joissa on mukana kaupunginhallituksen puheenjohtaja, sivistys- ja kulttuurijohtaja sekä muita asiantuntijoita.

Turku

www.turku.fi – osallistu ja vaikuta

Vapaaehtoistoiminnan koordinaattori aloitti työnsä Turun kaupungin palkkaamana joulukuussa 2012. Aloite vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin toimen perustamiselle tuli kuntalaisaloitteen myötä, toukokuussa 2012. Aloitteen tekijänä oli noin 30 yhdistyksen muodostama Valikko-ryhmä.

Vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin työn kohderyhmänä on tällä hetkellä ikäihmiset. Turkuun on suunnitteilla ikäihmisille suunnattu infokeskus, josta saa tietoa muun muassa terveydestä, palveluista, vapaaehtoistoiminnasta, yhdistyksistä ja yksityisistä palveluista. Infokeskus olisi niin sanottu palvelupiste/-keskus, josta löytyisi sekä julkisen että kolmannen sektorin tuottamat palvelut sekä neuvonta. Suunnitteilla on laajentaa toimintaa koskemaan myös työikäisten sekä lasten ja nuorten palveluja.

Vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin tehtävänä on vapaaehtoistyöstä ja sen mahdollisuuksista tiedottaminen sekä kunnan sisällä että kaupunkilaisille. Toimenkuvaan kuuluu myös erilaisiin rekrytointitapahtumiin osallistuminen uusien vapaaehtoisten löytämiseksi ja innostamiseksi. Vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin tehtäviin kuuluvat vapaaehtoisten välitys yhdistyksiin ja Hyvinvointikeskuksiin, vapaaehtoisten koulutus ja työnohjaus sekä tiedottaminen vapaaehtoistyöstä sekä uusien toimintamallien suunnittelu yhteistyössä yhdistysten ja julkisen sektorin kanssa. Säännöllisesti, noin kaksi kertaa kuu-kaudessa, koordinaattori pitää kirjastossa infotunteja, jolloin voi kysyä vapaaehtoistoinnasta tai ilmoittautua vapaaehtoiseksi.

Turussa on aiemminkin ollut jonkin verran yhteistyötä yhdistysten välillä, mutta nyt pyritään lisäämään yhteisiä koulutuksia ja muita vapaaehtoistointaan liittyviä toimintoja. Kotihoidon ja yhdistysten kanssa on yhdessä käyty linjauksia ja rajanvetoja vapaaehtoisen ja ammattihenkilöstön rooleista ja määritely työnkuvia, minkä on koettu selventävän yhteistyötä.

Maakuntatasolla tehtävä kunta-järjestöyhteistyö

www.pksotu.fi

Pohjois-Karjalassa toimi vuosina 2005–2008 sosiaali- ja terveysalan järjestöjen verkosto, jonka tavoitteena oli edistää järjestöjen yhteistyötä ja yhteistä vaikuttamistoimintaa sekä vuoropuhelua julkisen sektorin kanssa. Koollekutsujana verkostolle oli Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Tämän verkoston ehdotuksen pohjalta Pohjois-Karjalan maakuntaliitto perusti vuonna 2008 Pohjois-Karjalan Järjestöasiain neuvottelukunta JANEn. Järjestöasiain neuvottelukunnan tavoitteena on tehdä näkyväksi ja tunnetuksi maakunnan kansalaisjärjestötoimintaa sekä vahvistaa järjestöjen roolia maakunnan kehittämistyössä. Lisäksi JANE edistää kansalaisjärjestöjen keskinäistä kanssakäymistä, kuten myös yhteistyötä julkisen sektorin kanssa. Sen tehtäviin kuuluu kehittää uusia toimintamuotoja ja rakenteita kansalaisjärjestöjen toiminnan helpottamiseksi ja laajentamiseksi sekä parantaa kansalaisten osallistumismahdollisuuksia. Neuvottelukunnan jäsenet edustavat järjestöjä eri toimialoilta. Maakuntaliitto nimeää neuvottelukunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan sekä hyväksyy neuvottelukunnan kokoonpanon. Neuvottelukunta koostuu noin kuusi kertaa vuodessa.

Pohjois-Karjalan Järjestöasiain neuvottelukunta on ollut mukana maakunnan hyvinvoinnin kehittämistyössä. Järjestöasiain neuvottelukunta osallistui myös Pohjois-Karjalan hyvinvointiohjelman 2015 valmisteluun. Ohjelma on tarkoitettu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen strategiseksi työvälineeksi kunnille, järjestöille, yrittäjille ja asiantuntijoille. Yksi Pohjois-Karjalan Hyvinvointiohjelman painopisteistä on aktiivinen ja osallinen kansalainen. Pohjois-Karjalassa on nähty, että tulevaisuudessa kansalaisyhteiskunnan toi-

mijoiden merkitys tulee kasvamaan hyvinvoinnin edistäjinä ja palvelujen tuottajina, mutta tueksi tarvitaan toimintaedellytyksiä tukevia resur Samansuuntaisia järjestöstrategioita on tehty tai on tekeillä myös muualla, esimerkiksi *Kuopio, Pohjois-Pohjanmaa, Keski-Uusimaa, Satakunta, Jyväskylä ja Lappi*. Alueellisia, sektorirajat ylittäviä järjestöstrategioita on laadittu vasta muutaman vuoden ajan. Strategioiden toteutuminen vaatii onnistuakseen muun muassa kumppanuuden hengen, tahtotilan ja laajapohjaisen osallistumisen. (Kansalaisareena 2014.)

Esko - hankekokonaisuus - Oulun alue

Oulu on panostanut kaupungin palvelurakennemuutoksen kehittämiseen ESKO- hankekokonaisuuden myötä. Oulun alueella oli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen ja Oulun kaupungin yhteinen ehkäisevän työn hankekokonaisuus-ESKO, vuosina 2009–2013. Hankkeen rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Ennen ESKO-hanketta oli tehty alustavaa työtä hankkeen eteen jo kaksi vuotta. ESKO-hanketta toteutettiin sosiaali- ja terveysjärjestöjen ja kaupungin yhteiskehittämisen välineenä. ESKO-hankekokonaisuus piti sisällään neljä osahanketta, joista yksi oli koordinaatiohanke. Osahankkeet oli jaoteltu ikäryhmäjaon perusteella.

Tavoitteina osahankkeilla oli yhteiskehittäminen, toisten ihmisten ja heidän tekemien töiden tuntemuksen lisääminen, kokemusten jakaminen tilanteista sekä ehkäisevän työn tarpeista. Tavoitteina oli myös luoda yhtenäisempää tulkintaa, ideoiden ja ajatusten vaihtamista, yhteisten visioiden rakentamista tavoitteita kohti sekä näille ratkaisujen suunnittelemista. Hankkeiden aikana kehitettiin toimintoja kokeiltaviksi sopivissa toteutusympäristöissä, koottiin toteuttajajoukko ja resurssit, sovittiin toimintojen käynnistämisestä ja toteutettiin toimintaa. Lisäksi kerättiin kokemuksia ja tuotiin niitä esille pyrkien vaikuttamaan toimintaedellytyksiin jatkossa.

Haasteina ja kehittämiskohteina ESKO-hankekokonaisuudessa mainittiin moninäkökulmaisuus ja moniäänisyys. Haasteina nähtiin myös erilaiset näkemykset tavoitteista sekä intressierot. Katsottiin, että hanke olisi tarvinnut yhteisen sitovan kehittämisohjelman sekä selkeät vastuut ja valtuudet määrittävän rakenteen yhteisten kehittämisasioiden ratkomiselle. Haasteena oli myös johtotason riittämätön vuorovaikutus ja toimivien yhteistyörakenteiden puuttuminen hanketahojen ja kaupungin hyvinvointipalvelujen johtoon kuuluvien kesken. Luotu rakenne osoittautui solmukohdaksi; projektitiimin rooli ei toteutunut suunnitellulla tavalla, osahankkeiden tekemä kehitystyö ei toiminut riittävästi kokonaisuutena eivätkä yhteiset kehittämiskohteet ja osahankkeiden erityisosoitukset jäsentyneet selkeästi toistensa yhteyteen.

Monitoimijaisen yhteistyön etuina tuodaan esiin päällekkäisen työn tekemisen väheneminen ja yhteisen tekemisen volyymin lisääminen. Kun tehdään ennaltaehkäisevää työtä ja sen toimijoita yhdessä näkyväksi, se vähentää loke- roitumista ja edistää ajattelun ja toiminnan avaruutta.

ESKO-hankkeen perusteella voidaan todeta, että toimivan kunta - järjestöyh- teistyön onnistumiseksi tarvitaan hyvä rakenne, selkeät pelisäännöt ja sopi- mukset, yhteiset tavoitteet, koordinaatio sekä aikaa ja resursseja riittävästi. Toisten toiminnasta tietämättömyys on havaittu ongelmaksi myös aiemmin. ESKO-hankkeesta saadut hyvät kokemukset järjestöjen ja kunnan yhteistyös- tä perustuvat nimenomaan siihen, että järjestöt ja kunta ovat tutustuneet tois- tensa toimintaan. Lähtökohtana toimivalle yhteistyölle on arvostava ja avoin keskustelu- ja toimintakulttuuri. (Soste 2013.)

Verkossa toimivia vapaaehtoistyön palveluja

Kansalaisareena

Kansalaisareena toimii Suomessa kaikkien vapaaehtoistoimijoiden edunvalvo- jana. Sivustolta löytyy hyvin tietoa vapaaehtoistoinnasta ja sen järjestämi- nestä. Järjestöjen yhteystietojen lisäksi sivustolla on tapahtumakalenteri muun muassa kursseista ja koulutuksista, järjestöjen toiminnoista ja tapahtumista. Ajankohtaiset tutkimukset ja oppaat, eduskunnan vapaaehtoistoinnin tu- kiryhmän yhteystiedot, muistiot ja toiminta ja paljon muuta on löydettävissä sivustojen kautta. (Kansalaisareena 2012.)

ToimintaSuomi

ToimintaSuomi on vapaaehtoistoinnin tietopankki ja välityskanava, jos- sa myös muut toimijat kuin järjestöt voivat julkaista ilmoituksiaan tarjolla olevista vapaaehtoistehtävistään. ToimintaSuomen sivuille on koottu tietoa hyvinvointia ja terveyttä edistävien järjestöjen ja muiden toimijoiden toimin- nasta. ToimintaSuomen hyvinvointi käsite kattaa niin ruumillisen, henki- sen kuin sosiaalisen ulottuvuuden. Sisällön sivustoille tuottaa järjestöt itse ja ilmoittaminen sivustoille on maksutonta. Sivustoja koordinoi SOSTE ja ra- hoittaa RAY. (ToimintaSuomi 2014.)

Suurella Sydämellä vapaaehtoistyö

Suurella Sydämellä vapaaehtoistyö on Internetin kautta vapaaehtoistyö- tä välittävää palvelua. Sivustoa ylläpitää evankelisluterilaisten seurakuntien verkosto yhteistyökumppaneineen. Toimintaa on lähes kolmellakymmenellä paikkakunnalla ja tavoitteena on koota yhteen eri paikkakuntien auttamis- työtä. Palvelun avulla voi sekä tarjota että pyytää apua. Vapaaehtoistoi- miseksi mukaan haluavat henkilöt haastatellaan ennen välityspalveluun mukaan pääsemistä. Vapaaehtoisella on oikeus perehdytykseen, tukeen ja ohjaukseen järjestävän tahon toimesta. Vapaaehtoinen voi itse määritellä milloin on käy-

tettävissä. Tarjottava apu vaihtelee paikkakunnittain ja auttamassa on sekä ammattilaisia että vapaaehtoisia. Eri kaupungeissa on toimintaan otettu mukaan eri järjestöjä. Koordinoijana toimii seurakunnan työntekijä. (Suurella sydämellä 2012.)

Kansainvälisiä malleja

Tanska

www.frivillighed.dk/Webnodes/da/Web/Public/Forside

Tanskassa toimii Center for frivilligt socialt arbejde (Kansallinen Vapaaehtoistyön tieto- ja kehityskeskus), joka on perustettu jo vuonna 1992 tukemaan ja auttamaan vapaaehtoista sosiaalityötä. Keskus tarjoaa esimerkiksi konsultointia, kurssitusta, organisaatioiden kehittämistä ja verkostoitumisapua, tukea, neuvontaa ja mallinnusta järjestöjen ja julkisen sektorin yhteistyölle. Keskus myös informoi julkista sektoria ja lehdistöä vapaaehtoissektorista sekä julkaisee Internetissä 8-10 kertaa vuodessa ilmestyvää lehteä. Keskuksen toimintaan kuuluu myös ylläpitää Kansalaisjärjestöjen koulua.

Tanskan hallitus on tehnyt vuonna 2001 sopimuksen yhteistyön kehittämiseksi julkisen ja kolmannen sektorin välillä. Sosiaaliministeriö asetti vuonna 2008 vapaaehtoisneuvoston välittämään tietoa ministeriöön ja parlamenttiin siitä, kuinka vapaaehtoisjärjestöt voivat olla tukemassa sosiaalisten ongelmien syntyminen ennaltaehkäisyssä. Neuvosto myös antaa näkemyksiään ja neuvojaan siitä, kuinka vuorovaikutus julkisen ja kolmannen sektorin välillä parhaiten toimii. Neuvoston toimintaa rahoittaa ministeriö ja sillä on hallintoelimen status.

Vuonna 2010 on määritelty Kansallinen Kansalaisyhteiskuntastrategia, jonka tavoitteina on tukea ja vahvistaa kansalaisaktiivisuutta ja osallistuvan kulttuurin rakentumista. Tavoitteena on myös rohkaista kansalaisia innovaatioihin ja keskinäisen ymmärryksen, luottamuksen ja arvostuksen kautta vahvistaa järjestökenttää. Tanskassa on ollut samankaltaisia haasteita saada 16-25 -vuotiaat kiinnostumaan vapaaehtoistyöstä kuin Suomessakin. Vuonna 2010 Tanskan hallitus teki projektialoitteen, jonka tavoitteena oli vapaaehtoistyön kiinnostavuuden lisääminen ja nuorten rohkaiseminen vapaaehtoistyöhön. Tavoitteena oli, että nuorilla olisi tulevaisuudessa mahdollisuus opiskelun yhteydessä, mutta kuitenkin kouluajan ulkopuolella, osallistua vapaaehtoistyöhön ja saada siitä virallinen todistus. Käynnissä oleva projekti, Projekt Frivillig, on saanut hyvän vastaanoton varsinkin suurempien järjestöjen keskuudessa. Projektin avulla on saatu nuoria mukaan vapaaehtoistyön pariin. Viime vuonna ainakin 2500 nuorta sai todistuksen vapaaehtoistyöhön osallistumisesta. Todistuksen saamiseksi nuoren on työskenneltävä vapaaehtoistyön kentällä vähintään 20 tuntia. Järjestökenttä on mukana kouluttamalla ja opastamalla nuoria vapaaehtoistyöhön. (European Volunteer Centre.)

Hollanti

<http://www.movisie.nl>

Hollannissa on laki vapaaehtoistyöstä: WMO Law of social support vuodelta 2007. Suoraan vapaaehtoistyöhön suunnataan bruttokansantuotteesta 12 %. Vapaaehtoistyöllä on iso merkitys hyvinvointivaltion toteutumiseksi. Jokaisesta kunnasta edellytetään harjoittamaan vapaaehtoistyön politiikkaansa siten, että huomioon otetaan alueelliset tarpeet ja alueelliset erityispiirteet. Jatkuva yhteistyö viranomaisten ja keskushallinnon kesken on vapaaehtoistoiminnan vahvistamista. Hollannissa myös kouluja on veloitettu osallistumaan vapaaehtoistoimintaan ja käytännössä tämä toteutuu esimerkiksi siten, että koululaiset vierailevat hoitokodeissa. Hollannissa nuorelle, 12–15 -vuotiaalle, kuuluu suoritettavaksi lakisääteinen vähintään 30 tunnin ja vuoden mittainen vapaaehtoistyön jakso. Tällä pyritään tutustuttamaan nuori vapaaehtoistyöhön ja madaltamaan kynnystä osallistua siihen. Julkinen sektori sekä itse vapaaehtoiset ovat olleet tyytyväisiä tähän toimintamuotoon. Hollannissa vietetään säännöllisesti kansallista vapaaehtoistyön viikonloppua, jolloin kansalaisia houkutellessa viettämään muutama tunti vapaaehtoistyön parissa. Myös kunnallinen perhe osallistuu viikonloppuun, jolloin vapaaehtoistyön viikonloppu saa näkyvyyttä.

Hollannissa vapaaehtoistyötä tuetaan kolmella tasolla: paikallisesti vapaaehtoiskeskusten, maakunnallisesti vapaaehtoistyön tukikeskusten ja kansallisella tasolla MOVISIE:n eli Alankomaiden sosiaalisen kehityskeskusten kautta. MOVISIE tukee ja neuvoa ammatillisia- ja vapaaehtoisjärjestöjä sekä valtion laitoksia parantamaan hyvinvointia, hoitoa ja sosiaalista kehitystä. Myös Association of Dutch Voluntary Effort Organisations, NOV, tekee työtä vapaaehtoisten tueksi. Vapaaehtoistyön kehittämisen tavoitteena on raja-aitojen poistaminen eri organisaatioiden väliltä. Haasteeksi koetaan rahoituksen järjestäminen, koska jokaisella organisaatioilla on omat rahoituskanavansa.

Paikallisesta vapaaehtoiskeskuksesta esimerkkinä voidaan pitää Weespin kaupungissa toimivaa vapaaehtoiskeskusta Versaa. Versaa voi pitää ikään kuin vapaaehtoisten työvoimatoimistona. Versan kautta vapaaehtoisia tarvitseva ja vapaaehtoinen löytävät toisensa. Versan sosiaalityöntekijä haastattelee vapaaehtoisiksi haluavat ja vapaaehtoisiksi ryhtyville järjestetään koulutus sen mukaan, millaista vapaaehtoistyötä kukin pystyy ja haluaa tehdä ja paljonko vapaaehtoinen on valmis käyttämään aikaansa työn tekemiseen. Vapaaehtoisen kanssa tehdään ”työsopimus”, joka kattaa vastuuvakuutuksen. Puolen vuoden vapaaehtoistyöskentelyn jälkeen arvioidaan, ovatko eri osapuolet tyytyväisiä työhön. Vapaaehtoistyöntekijöille on saatavilla ammatillista työhönohjausta ja muuta tukea. Vapaaehtoiset tapaavat kerran kuukaudessa myös vapaaehtoistyön koordinaattorin. Versa tiedottaa ja antaa tukea sekä vapaaehtoisille että vapaaehtoisia välittävälle organisaatioille. Yhteistyö kunnan ja vapaaehtoisten kesken hoituu Versan kautta. Kunnalla on myös oma yhteyshenkilö

vapaaehtoisille. Kunta ilmoittaa palvelun tarpeesta, ja Versa järjestää palvelun sekä vapaaehtoisen. Hollannissa vapaaehtoiset toteuttavat 65-vuotiaiden kotiin tehtäviä kartoituskäyntejä. Kunta toimittaa listan Versalle henkilöistä ja vapaaehtoiset tekevät tietyn kaavan mukaan kotikäynnin. Hollannissa suuri osa-aikaistyöntekijöiden määrä mahdollistaa osaltaan laajan vapaaehtoistoiminnan. (Silvennoinen & Kauppila, 2013)

Versa tarjoaa myös lomakkeiden täyttöapua, joka on kohdennettu erityisesti vähävaraisille, vanhuksille ja maahanmuuttajille. Versan vapaaehtoiset toimivat myös omaishoitajien tukena. Sosiaalityöntekijä ohjaa vapaaehtoisen apua tarvitsevan omaishoitajan luokse. Kunnalla on palvelupiste, jossa myös vapaaehtoistyön yhteyshenkilö toimii. Täältä asukas saa tietoa sekä julkisista että kolmannen sektorin palveluista. Pyrkimyksenä on ihmisten oman vastuun ottamisen sekä yhteisöllisyyden lisääminen.

Esimerkkinä Hollannissa vapaaehtoistyön käytännön toteutuksesta on myös Hollannin Weespissä sijaitsevan hoitokodin toiminta. Vapaaehtoiset osallistuvat hoitokodin toimintaan avustamalla itsenäisesti asuvia vanhuksia ja hoitajat avustavat huonompikuntoisia. Vapaaehtoiset osallistuvat myös hoitokodissa järjestettävien aktiviteettien suunnitteluun ja järjestämiseen. Tämän on nähty mahdollistavan mielekkään ja monipuolisen toiminnan toteutumisen. Työtön vapaaehtoistyötä tekevä saa korvausta 170 euroa/kk työttömyyskorvauksen lisäksi. Lisäksi vapaaehtoiselle korvataan matkakulut ja tarjotaan päivän aikana lounas. Vapaaehtoiset eivät pidä yhteyttä omaisiin vaan se tapahtuu henkilökunnan kautta. Vapaaehtoiset kertovat havaintonsa työntekijöille ja he raportoivat eteenpäin.

Weespissä toimii vapaaehtoistoimijoita myös kirjaston apuna. Järjestöt järjestävät muun muassa ikäihmisille kuljetuksia kirjastoon ja tarvittaessa kirjasto käy kotona kerran kolmessa viikossa. Kirjasto tarjoaa palvelua myös hoitokoteihin yli 75 -vuotiaille. Kirjastolla kokoontuu myös erityyppisiä omatoimiryhmiä sekä järjestetään muun muassa luentoja ja tietokonekursseja ikäihmisille. Vapaaehtoiset ovat näiden toteuttajina. (European Volunteer Centre.)

Saksa

www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Freiwilliges-Engagement/bundesfreiwilligendienst.html

Saksan parlamentissa on käsitelty vapaaehtoissektorin vahvistamista. Huh- tikuussa 2011 astui voimaan laki vapaaehtoistyöstä. Tällöin lakkautettiin sekä pakollinen varusmiespalvelus että siviilipalvelus. Näiden korvaajaksi tuli liittovaltion vapaaehtoistyö. Liittovaltion vapaaehtoistyötä voidaan tehdä sosiaali- ja ympäristöalalla, mutta myös esimerkiksi urheilu, urheilu ja opetus soveltuvat työskentelykentäksi. Minimi työskentelyaika on kuusi kuukautta,

mutta maksimissaan se on jopa kaksi vuotta. Vapaaehtoiset saavat koulutuksen ja ovat vakuutettuja ja vapaaehtoistyö onkin verrattavissa kokopäivätyöhön. Vapaaehtoistyöntekijällä ei kuitenkaan saa korvata kokoaikaista työntekijää, vaan vapaaehtoisen on oltava tuki varsinaiselle työntekijälle.

Saksassa halutaan edistää nuorten vapaaehtoisuutta lainsäädännön avulla. Lain perusteella teini-ikäiset voivat koulun jälkeen, mutta ennen 27 vuoden ikää saada korvauksen liittovaltiolta tekemästään vapaaehtoistyöstä. Mikäli vapaaehtoinen on vanhempi kuin 27 vuotta, myös osa-aikainen vapaaehtoistyö on mahdollista. Tällöin työaika on vähintään 20 tuntia viikossa ja työhön tulee sitoutua vähintään vuodeksi. Vapaaehtoistyöstä maksettava korvaus saa enimmillään olla 330 euroa kuukaudessa. Korvaus on verovapaata tuloa, mikäli koko vuoden tulot eivät ylitä 8 130 euroa. Tämän avulla halutaan nostaa vapaaehtoistyön arvostusta valtion tasolla, mutta myös yritysten sekä oppilaitosten tietoisuutta vapaaehtoistyöstä. Liittovaltion vapaaehtoistyö täyttää myös oppivelvollisuuden vaatimukset, jolloin esimerkiksi kesken jääneet opinnot voidaan korvata vapaaehtoistyöllä. (European Volunteer Centre.)

Näkökulmia vapaaehtoistyön ja hyvinvointipalvelujen kehittämiseen Etelä-Savossa

”Ei saa olla sellasta, että vaan rikkailla on mahdollisuus.”

Tässä selvityksessä on kartoitettu ajankohtaisia vapaaehtoistyön ja palvelutuottamisen kysymyksiä Etelä-Savossa. Toiminnanjohtajien ja yhdistysaktiivien sekä vapaaehtoistoimijoiden näkemyksiä on tarkasteltu suhteessa valtakunnallisiin selvityksiin ja tutkimuksiin. Lisäksi on kartoitettu muutamien julkisen sektorin edustajien näkemyksiä hyvinvoinnin tulevaisuusnäkemystistä Etelä-Savossa. Selvitys pyrkii tuomaan esille eri tahojen näkemyksiä ja käynnistämään näin osaltaan vuoropuhelua vapaaehtoistyön muuttuvasta kentästä ja tulevaisuuteen suuntaamisesta.

Tämänhetkistä kolmannen sektorin asemoitumista yhteiskunnalliseen keskusteluun leimaa eri tahojen hyödyntämät argumentit, joilla määritellään kolmannelle sektorille oikeutettuja toimintatapoja ja suhdetta valtioon, kuntaan, kuntalaisiin, yrityksiin ja laajemmin jopa hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämiseen. Argumentit vaikuttavat monella tavalla järjestön kehittämistyöhön ja tulevaisuuden toimintakenttään. Pääpiirteittäin argumentit voidaan määritellä sen perusteella, mitä kolmannen sektorin ajatellaan niiden pohjalta yhteiskunnassa tekevän: onko kolmannen sektorin rooli perustoiminnan lisäksi myös palvelutoiminnan puolella ja mikäli on, millaisin painotuksin, edellytyksin ja oikeutuksin? Jos kolmannen sektorin ansio nähdään ennaltaehkäisevässä työssä, yleishyödyllistä tarkoitusta toteuttavan toiminnan organisoinnissa jäsenille sekä muille säännöissä mainituille kohdejoukoille, kuinka tätä perustoimintaa tulisi kehittää ja vaalia? Mikäli kolmas sektori nähdään myös potentiaalisena palvelutoiminnan toteuttajana, vastikkeellisen toiminnan suuntaamisena laajemmalle kohderyhmälle, erityisesti hyvinvoinnin katvealueilla, kuinka tätä palvelutoimintaa pitäisi tarkentaa, kehittää tai huomioida?

Tämän selvityksen perusteella eteläsavolaisen vapaaehtoistoiminnan keskeisimmiksi kehittämiskohdiksi voidaan määritellä taulukkoon 3 määritellyt teema-alueet ja niiden osa-alueet: vapaaehtoistyön toimintamuotojen uudistaminen, vaikuttavuuden mittaaminen, yhteistyörakenteiden synnyttäminen sekä palvelutoiminnan kehittäminen.

TAULUKKO 3. Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalvelujen kehittäminen Etelä-Savossa -esiselvityksen toimenpide-ehdotukset

Vapaaehtoistyön toimintamuotojen uudistaminen	Vaikuttaavuuden mittaaminen	Yhteistyörakenteiden synnyttäminen	Palvelutoiminnan kehittäminen
Järjestöjen tukeminen osallisuuden ja kuntalaisten aktivoimisen tehtävissä taloudellisesti, tietoa vaihtaen, tiloja tarjoten sekä arvostusta osoittaen	Työkaluja vaikuttaavuuden mittaamiseen ja todentamiseen	Järjestöjen välisen yhteistyön rakentaminen ennaltaehkäisevän työn kehittämiseksi (monialaisen järjestöosaamisen hyödyntäminen)	Kumppanuusrakennelman kehittäminen palvelutoimintaan: vuoropuhelun, käytännöllisyyden ja tasa-arvoisen yhteistyön mallintaminen
Vapaaehtoistehävien kohdentaminen niin, että vapaaehtoinen voi olla motivoitunut tekemästään työstä ja toteuttaa toimintaa myös lyhytjaksaisesti	Vaikuttaavuuden tunnistaminen ja hyödyntäminen avustushakemuksissa sekä toiminnan arvon nostamisessa	Kunta-järjestöyhteistyön ja myös yksityisen, julkisen ja kolmannen sektoreiden näkemysten kehittäminen yhteiseksi foorumiksi, kuulemisen, vaikuttamisen ja työn arvostuksen saamiseksi	Kevytrakenteisen palvelutoiminnan mallintaminen, joka mahdollistaa heikossa asemassa olevien ihmisten auttamisen
Vapaaehtoisten rekrytointi, välittäminen ja yhteistyöverkoston koordinointi järjestökoordinaattorin avulla. Helppous tulla mukaan vapaaehtoistyöhön: tieto ja kanava liittyä mukaan	Kunnan avustuskäytänteiden läpinäkyvyyden parantaminen niin, että avustusten jakoperusteet olisivat oikeudenmukaiset ja arvioitavissa	Ennakkoluulojen ja asenteiden muokkaaminen vapaaehtoisten ja ammattilaisten yhteisillä toimintakentillä sekä vastuukäytänteiden kehittäminen	Palvelutoimintaa koskevien haasteiden esillä pitäminen myös valtakunnallisilla foorumeilla (verottaja, kansanedustajat, rahoittajat)
Tiedon tarve 2000-luvun eteläsvolaisten kuntalaisten arjesta, vapaaajan muutoksista ja järjestöjen oikeanlaisten toimintojen kehittämisestä	Järjestöjen tekemän työn laadun hallinnan kehittämisen	Päällekkäisten toimintojen järjestyttäminen	Selkeyttämistä vapaaehtoistoiminnan tehtäväkentästä ja siitä, miten ja missä vapaaehtoinen saa toimia

Vapaaehtoistyön luonne on muuttunut viime vuosikymmeninä. Tämä näyttäytyy myös kaikkien mukana olleiden haastateltavien huolissa: kuinka saavuttaa uusia toimijoita vastuunkantajiksi ja toimijoiksi. Lyhytkestoisen sitoutumisen kasvaminen vapaaehtoisuudessa asettaa haasteita tehtävien organisointiin, vapaaehtoisten motivointiin, vastuukysymysten puntarointiin ja hallituksen toimimiseen. Se nostaa esille myös tarpeen vapaaehtoistyön koordinointiin palkatun henkilön toimesta. Kokeiluja kunta- tai sektorikohtaisesta vapaaehtoistyökoordinaattorista on tehty Suomessa, mutta ongelmaksi nousee yhä toteutusten painottuminen vain tietyille järjestösektoreille, jolloin toiminta ei ole kaikille vapaaehtoistoimijoille avointa. Julkisen sektorin näkökulmasta vapaaehtoiskoordinaattori voi toimia kunnan ja järjestöjen yhteistyön ja vuoropuhelun edistäjänä, mutta samalla haasteeksi nähdään henkilön mahdollisuus toimia lukuisilla erilaisilla toimialoilla itsenäisesti kuitenkin saamatta toimivaltaa eri aloilta vaadittaviin päätöksiin. Hyvien käytänteiden läpikäynti Suomessa ja Euroopassa toteutettujen koordinaattorikokeilujen toteutuksista olisi paikallaan. Pienten vapaaehtoistoimijaryhmien resurssit rekrytointiin, koordinointiin ja vastuukysymysten selvittelyyn ovat usein mitättömät.

Vaikuttavuuteen liittyy järjestöjen toteuttamien hyvinvointitoimintojen systemaattinen avaaminen ja arviointi. Tällä hetkellä järjestöt eivät kykene osoittamaan sellaisten toimintojen vaikutuksia, jotka ovat merkittävässä asemassa esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyssä tai palvelujen käyttötarpeen vähentämisessä. Järjestöjen on hankalaa osoittaa rahoittajalle, yhteistyökumppaneille tai suurelle yleisölle toimintansa yhteiskunnallista, kansantaloudellista tai sosiaalista merkitystä, mutta samaan aikaan ajankuvaan kuuluu vaikutusten osoittaminen, mittareiden määrittely ja tehokkuuden osoittaminen. Arvioinnin työkaluista voisi olla hyötyä järjestöille myös oman toiminnan kehittämisessä, konkreettisten tavoitteiden asettamisessa ja niihin tähtäämisessä. Viime kädessä arvioinnista hyötyy kansalaisjärjestöjen toiminnan keskiössä olevat ihmiset. Laadukkaan ja vaikuttavan toiminnan osoittaminen voi merkitä myös imagon kehittymistä siihen suuntaan, että myös uudet toimijat kiinnostuvat toimimaan vapaaehtoisina.

Avustusjakokäytänteiden läpinäkyvyydelle ja jakoperusteiden kriteereiden selkeyttämiselle on tarvetta Etelä-Savossa. Järjestötoimijoiden kokemukset arvostuksen puutteesta ja julkisen sektorin tietämättömyydestä kolmannen sektorin tuottamasta työstä voidaan näin osaltaan ratkaista. Tunnustusta voidaan antaa avustuksin niille järjestöille, jotka esimerkiksi toteuttavat kunnan eri sektoreiden strategiaa tai osoittavat toimintansa vaikuttavaksi. Läpinäkyvyydelle, millä perusteilla eri tahot saavat avustuksia, selkeyttäisi ja kehittäisi myös järjestöjen omaa toimintaa.

Yhteistyörakenteiden synnyttämisen tarve näyttäytyy merkittävänä kehittämisen alueena Etelä-Savossa. Yhteistyötä tarvittaisiin toisaalta järjestöjen välille, niin että perinteiset järjestöryhmäjaot voitaisiin ylittää hyvinvoinnista

puhuttaessa, toisaalta julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välille yhteisten pelisääntöjen määrittelemiseksi ja näkemysten vaihtamiseksi. Järjestöjen olisi myös löydettävä kyky nähdä yhteinen tavoite ja jakaa yhteinen työkenttä, ilman että kukaan kokisi oman järjestön tekemän työn arvon vähenevän. Yhteistyön kehittämistä tarvitaan myös julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välille roolien selkeyttämiseksi. Järjestöissä epäillään, ettei julkisen sektorin edustajat tunnista järjestöjen tekemää arvokasta työtä. Tällä hetkellä järjestöjen, kunnan ja yritysten näkemykset vapaaehtoistyön roolista eroavat joillakin sektoreilla merkittävästikin. Mitä vapaaehtoinen saa tehdä kaikkien jakamalla toimikentällä, esimerkiksi palvelukodissa? Juuri yhteistyön rakentamisessa merkittävää olisi luoda yhteinen alueen toimintakulttuuriin soveltuva malli, jossa eri toimijatahojen roolit selkeytettäisiin yhteisten näkemysten ja keskustelujen pohjalta. Osaltaan yhteistyörakenteiden uutena haasteena näytettyvät kuntaliitokset ja niiden vaikutukset järjestöjen toimimiseen, erilaisen toimintakulttuurien ja tapojen yhdistämiseen sekä laajentuneen alueen palvelemiseen. On myös pohdittava kysymyksiä, kuka rahoittaa ja vastaa taajamien ulkopuolelle jäävien, pitkien etäisyyksien päässä olevien, ihmisten palvelutarpeita.

Mielipiteitä ja näkemyksiä jakava tulevaisuuden järjestökentän alue on palveluiden tuottaminen. Tämän selvityksen järjestöjen toiminnanjohtajat suhtautuivat maksulliseen palveluliiketoimintaan moninaisin tavoin: maksullisen palveluliiketoiminnan nähtiin toisaalta vaikuttavan järjestön ideologiaan kielteisesti, sillä sen nähtiin vievän järjestökenttää liiaksi pois kansalaisvaikuttamisen ja kansalaistoiminnan kentältä. Toisaalta palveluliiketoimintaan suhtauduttiin myönteisesti ja oltiin valmiita tulevaisuudessa tuottamaan palveluita, mikäli palvelulle löytyy rahoittaja ja selkeät pelisäännöt. Todennäköisesti kaikille vastaajille ei ollut selvää, mitä palveluliiketoiminta viime kädessä tarkoittaisi, mikäli järjestö päättäisi siihen ryhtyä. Toisaalta haastatteluvien joukossa oli jo monia järjestöjä, jotka jo tällä hetkellä tuottavat myös lakisääteisiä palveluja kunnalle.

Eteläsavolaisten julkisen sektorin edustajien näkemykset kolmannen sektorin roolista palveluiden tuottajina eivät vahvistaneet käsitystä, että julkinen sektori olisi sysäämässä lakisääteisten palvelujen tuottamista kolmannelle sektorille. Kolmannen sektorin tehtäväksi nähtiin osallisuuden vahvistaminen ja ihmisten aktivoiminen omaehtoiseen toimintaan. Toisaalta julkisen sektorin edustajat suhtautuivat tulevaisuuden kuntasektoriin huolensekaisin näkemyksin: tiukan taloustilanteen nähtiin vaikuttavan ajan mittaa myös lakisääteisten palvelujen ylläpitoon ja karsimiseen. Mikäli palvelu ei ole lakisääteinen, mutta sillä on ollut merkitystä hyvinvoinnin rakentamisessa, joudutaan miettimään palvelun tuottajaa ja rahoittajaa erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kohdalla. Järjestöjen roolista palveluiden tuottamisessa tultaneen keskustelemaan näin ollen jatkossakin.

Etelä-Savossa on pitkälle vietyjä ja hiottuja toimintatapoja lukuisissa järjestöissä ja vapaaehtoisten toimintaryhmissä. Järjestöjen voidaan todeta olevan korvaamattomia monille heikoimmassa asemassa oleville ihmisille, mutta myös toimijoiden oman elämän syventämiselle ja alueiden viihtyvyyden ja yhteisöllisyyden rakentamiselle. Samaan aikaan järjestöissä on puutteita taloudellisissa voimavaroissa, kokoontumispaikkojen niukkuudessa, tietoisuuden levittämisessä järjestön olemassaolosta, vapaaehtoisten rekrytoinnissa, uudenlaisten lyhytkestoisten vapaaehtoistehtävien rakentamisessa, kunnan ja kolmannen sektorien roolituksissa sekä osittain myös päällekkäisyyksien karsimisessa. Kaikin osin ei ole selkeää, mitä vapaaehtoinen lopulta saa tehdä, millaisissa tilanteissa vapaaehtoistoiminta rajoittaa kilpailua tai jopa synnyttää harmaata taloutta, ja milloin vapaaehtoistoiminnan voidaan katsoa olevan ihmiseltä ihmiselle siirtyvää pyyteetöntä apua, vastavuoroisuuden ajattelua. Julkinen keskustelu ja laintulkinnat sekoittavat entisestään keskustelua ja herättävät epäilyksiä, millaisia tehtäviä kenellekin kuuluu. Kolmannen sektorin merkitys ihmisten hyvinvoinnille, jopa kokonaisen hyvinvointivaltion määrittellelle, tuntuu olevan silti selvää kaikille tämän selvityksen vastaajille. Asian kiteyttää julkisen sektorin edustaja omassa haastattelussaan:

Meidän sosiaalijohtaja aina sanoo, että ilman järjestöjä oltais pullassa. Että kyllähän se näin on, että ilman järjestöjä, kyllähän tän päivän ihmiset jäis aika yksin. Et voi ajatella, että ne on kiinteä osa hyvinvointivaltiota. Jos ajatellaan näin, et me ollaan siirrytty pois siihen, et ihmisillä on ne omat verkostot ja sukulaiset ja nää, vaan ne tarvii jotain muuta, niin ilman niitä [järjestöjä] tuskin olis tätä hyvinvointivaltiota. (Julkinen sektori, johtoasema)

Lähteet

Arnstein, Sherry R. A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners, Vol. 35, No. 4, July 1969, 216–224.

Habermann, Ulla 2001. En postmoderne helgen? Om motiver til frivillighed. Lund: Socialhögsk. Univ.

Harju, Aaro 2005. Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 58 - 80.

Harju, Aaro & Niemelä, Jorma 2011. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset. Oikeusministeriön Selvityksiä ja ohjeita 2/2011, 24.

Harju, Aaro 2014. Järjestöhakemisto. <http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/jarjestohakemisto>. Helsinki: Kansalaisfoorumi.

Harjula, Leena. Sähköpostikeskustelu 19.2. - 11.3.2014. Tilaajapäällikkö, Ikäihmisten palvelut. Hämeenlinnan kaupunki.

Hautamäki, Antti 2005. Poliitiikan paluu. Teoksessa Hautamäki, Antti, Lehtonen, Tommi, Sihvola, Juha, Tuomi, Ilkka, Vaaranen, Heli & Veijola, Soile (toim.) Yhteisöllisyyden paluu. Tampere: Gaudeamus, 31-59.

Hautamäki, Tuula. Sähköpostikeskustelu 13. - 26.2.2014. Kuntalaisvaikuttamisen koordinaattori. Oulun kaupunki.

Hiilamo, Heikki & Hiilamo, Kirsti 2007. Apua? Lähimmäisyyden perusteet. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hokkanen, Joni, Kettunen, Aija & Piirainen, Keijo 2005. Järjestöjen toiminnan yhtiöittäminen. Syitä ja seurauksia. Oikeusministeriön julkaisuja 2002-2009. 2005:13.

Häkkinen, Katja & Tourula, Marjo 2013. Järjestöt ja kunta hyvinvointia edistämässä. Näkökulmia järjestö-kuntayhteistyöhön. Helsinki: Soste ry.

Hyypä, Markku 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kaisti, Liisa 2014. Sähköpostikeskustelu 17.- 21.2.2014. Vapaaehtoistoiminnan koordinaattori. Turun kaupunki.

Kansalaisbarometri 2009 (2009). Suomalaisten arvioita hyvinvoinnista, palveluista ja Paras-uudistuksesta. Siltaniemi Aki, Perälähti Anne, Eronen Anne, Särkelä Riitta, Londén Pia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Kansalaisbarometri 2011 (2011). Hyvinvointi, palvelut ja osallisuus kansalaismielipiteissä. Siltaniemi Aki, Hakkarainen Tyyne, Londén Pia, Luhtanen Marjukka, Perälähti Anne, Särkelä Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Karttunen Anna, Kettunen Aija & Piirainen Keijo 2013. Yhteistyöllä hyvinvointia. Järjestöjen välinen ja järjestö-kuntayhteistyö hyvinvoinnin lisääjänä. C Katsauksia ja aineistoja 31. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Kettunen, Pekka 2002. Miksi osallistumisesta puhutaan? Osallistumisen kehittäminen suomalaisissa kunnissa. Artikkeliteoksessa Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 18–35.

Koskiahon, Briitta 2001. Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 15–40.

Laasanen, Juhani 2011. Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen 4H-liitto, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, Suomen Punainen Risti. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 70.

Mahlakaarto, Salme 2010. Subjektiksi työssä. Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. PDF-dokumentti.<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24957/9789513939922.pdf?sequence=1>. Päivitetty 12.11.2012. Luettu 31.1.2014.

Merenmies, Jaana & Kostilainen, Harri 2007. Sosiaalisten vaikutusten mittaaminen ja hyödyntäminen – esimerkkejä sosiaalisia päämääriä tavoittelevista organisaatioista. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

MOT Kielitoimiston sanakirja 2014. MOT sanakirjasto. Helsinki: Kotimaisen kielten tutkimuskeskus ja Kielikone.

Mykrä, Pekka & Varjonen, Elina 2013. Järjestöjen ja kuntien yhteistyö Raha-automaattiyhdistyksen näkökulmasta. Teoksessa Häkkinen, Katja & Tourula, Marjo (toim.) Järjestöt ja kunta hyvinvointia edistämässä. Näkökulmia järjestö-kuntayhteistyöhön. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 22–34.

Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta, 2005. Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 13–38.

Oikeusministeriö 2006: Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:14. Helsinki: Oikeusministeriö.

Ok-opintokeskus 2013: Vapaaehtoistyön aivoriihi ja pienoisbarometri. http://www.ok-opintokeskus.fi/sites/default/files/Vapaaehtoistyon_aivoriihen_tuloksia_21022013.pdf

Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho 2008. Hyvä tahto – auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Pessi, Anne Birgitta 2008. Suomalaiset auttajina ja luottamus avun lähteisiin. RAY:n juhlavuoden kansalaiskyselyn tulokset. Avustustoiminnan raportteja 19. Helsinki: Yliopistopaino.

Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi 2010. Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Avustustoiminnan raportteja 23. Helsinki: Yliopistopaino.

Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi 2011. Suomalaisen altruismin tyyppit. Auttamisen kolme muotokuvaa. Teoksessa Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (toim.) Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Tampere: Juvenes Print Oy.

Piirainen, Keijo, Kuvaja-Köllner, Virpi, Hokkanen, Joni, Mannelin, Kristiina & Kettunen, Aija 2010. Järjestöjen vaikutukset. Arvioinnin kehittämistä kolmessa kuopiolaisessa järjestössä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B. Raportteja 42. Tampere: Juvenes Print Oy.

Pulkkinen, Miia. Sähköpostikeskustelu 10.2. – 28.2.2014. Vapaaehtoistyön koordinaattori. Helsingin kaupunki.

ProCom 2011. Viestintäammattilaiset uskovat vaikuttajaviestinnän kasvuun – strategia puuttuu vielä monelta. <http://www.procom.fi/ajankohtaista/?x19044=664323>. Päivitetty 20.12.2011. Helsinki: ProCom – Viestinnän ammattilaiset ry.

Raninen, Anna, Raninen, Tarja, Toni, Ilpo & Tornaues, Göran 2007. Matkailun muodonmuutos. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan uudet kasvat. YTY ry. WSOY Oppimateriaalit.

Ruuskanen, Petri, Selander, Kirsikka & Anttila, Timo 2013. Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 20/2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Räihä, Kristiina, Äyräväinen, Irma, Rantakokko, Merja, Lyyra, Tiina-Mari & Rantanen, Taina 2012. Toiminnan mielekkyys vapaaehtoistyössä. Gerontologia 26(4), 224–234.

Salamon, Lester M. & Anheier, Helmut K. 1992. Toward an Understanding of the International Nonprofit Sector. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no.1. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.

Salmikangas, Anna-Katriina 1998. Osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa. Kokemuksia Osallisuus-hankkeista. Sisäasiainministeriön osallisuushanke-katsaus. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Saukko, Emilia 2012. Auttamisen kanavat – sosiaali- ja terveysalan järjestöjen rahoitus 2001–2008. Kansalaisyhteiskunta 2012 (1), 5–32.

Silvennoinen, Anu & Kauppila, Päivi 2013. Matkaraportti Hollanti 14.-18.5.2013. PDF-dokumentti. http://www.mamk.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/mamk/embeds/mamkwwwstructure/21331_Matkaraportti_Hollannin_opintokaynnista.pdf. Päivitetty 11.11.2013. Luettu 21.3.2014.

Sisäministeriö 2014. Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Työryhmän selvitys. Sisäministeriön julkaisu 1/2014. Helsinki: Sisäministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toimintaedellytysten kehittämistyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:4. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto 2008. Järjestöbarometri 2008. Toim. Marja Vuorinen, Riitta Särkelä, Juha Peltosalmi. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto 2010. Järjestöbarometri 2010. Ajankoh-taiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Toim. Peltosalmi Juha, Vuorinen Marja & Särkelä Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Soste 2011. Järjestöbarometri 2011. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveystajärjestöistä. Toim. Peltosalmi Juha & Särkelä Riitta. SOSTE. Suomen sosiaali ja terveys ry.

Soste 2012. Järjestöbarometri 2012. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveystajärjestöistä. Toim. Peltosalmi, Juha; Hakkarainen, Tyyne; Särkelä, Riitta & Eronen, Anne. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Soste 2013. Järjestöbarometri 2013. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveystajärjestöistä. Toim. Eronen, Anne, Hakkarainen, Tyyne, Londén, Pia, Peltosalmi, Juha & Särkelä Riitta. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Suoninen, Annika, Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari 2010. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. WWW-dokumentti. http://ktl.jyu.fi/img/portal/19254/ICCS-RAPORTTI_VERKKOVERSIO.pdf . Ei päivitystietoja. Luettu 3.2.2014

Särkelä, Riitta, Vuorinen, Marja & Peltosalmi, Juha 2005. Sosiaali- ja terveystajärjestöjen mahdollisuudet palveluiden ja tuen tuottamisessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Särkelä, Riitta 2013. Järjestöjen ja kuntien yhteistyö ja sen kehitys. Teoksessa Häkkinen, Katja & Tourula, Marjo (toim.) Järjestöt ja kunta hyvinvointia edistämässä. Näkökulmia järjestö-kuntayhteistyöhön. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 7-21.

Terveystajärjestöjen ja hyvinvoinnin laitos 2011. Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveystajärjestöissä 2009, Tilastoraportti 33/2011, 28.10.2011. Helsinki: THL.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2011. Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 4/2011. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Utriainen Jarkko 2012. Vapaaehtoistoiminnan vaikutusten tunnistaminen ja osoittaminen vanhustyössä. Kehittyvät vanhustajärjestöt julkaisu 3/2012. Vanhus- ja lähimmäistajärjestöjen liitto ry.

Valtiovarainministeriö 2009. Yleishyödyllisten yhteistajärjestöjen verotus. Toimenpite-ehdotuksia yleishyödyllisten yhteistajärjestöjen verotukseen liittyvien ongelma-kohtien korjaamiseksi. Valtiovarainministeriön julkaisu 31/2009.

Valtiovarainministeriö 2013. Valtiovarainministeriön ehdotus vuoden 2014 talousarvioksi. WWW-dokumentti. http://budjetti.vm.fi/indox/tae/2014/valtiovarainministerionKanta_tae_2014.jsp

Virtanen, Martti 2011. Kolmas sektori, markkinatalous ja kilpailu. Teoksessa Kittilä, Riitta (toim.) Järjestöt voimana muutoksessa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen vuosikirja 2011. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

Volunteering Infrastructure Europe. 2012. European Volunteer Centre. PDF-dokumentti. http://www.alliance-network.eu/uploads/Alliance%20documents/Other%20documents%20Volunteering%20and%20Youth/CEV_Volunteering%20infrastructure.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 20.2.2014.

Välimäki, Sari. Sähköpostikeskustelu 20.2.2014. Vapaaehtoistoiminnan koordinaattori. Jyväskylän kaupunki.

Yeung, Anne Birgitta 2002. Vapaaehtoistointa osana kansalaisyhteiskuntaa - ihanteita vai todellisuutta? Helsinki: YTY.

Yeung, Anne Birgitta 2005. Vapaaehtoistyön timantti 2005. Teoksessa Nylund, Marianne, Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistointa. Anti, arvot ja osallisuus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 104–125.

Yeung, Anne Birgitta & Grönlund, Henrietta 2005. Teoksessa Nylund, Marianne, Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistointa. Anti, arvot ja osallisuus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 16

YK 2001. Vapaaehtoistoiminnan kansainvälinen julistus. Kansainvälinen vapaaehtoistyön vuoden asiakirja. IAVE World Volunteer Conference 14-18 January 2001, Amsterdam.

Äyräväinen Irma, Lyyra, Tiina-Mari, Lintunen, Taru, Rantanen, Taina 2012. Vastavuoroisuus ikääntyneiden ihmisten vapaaehtoistyössä apua saaneiden henkilöiden kokemana. Gerontologia 26(3), 172–182.

LIITE 1

Teemahaastattelurunko järjestöedustajille

Järjestön toiminta

1. Mikä on toimintanne idea, syy olemassaoloon?
2. Ketkä ovat järjestönne jäseniä ja työnne kohderyhmiä?
3. Millaisia tuloksia olette saaneet toiminnallanne aikaiseksi, mihin toimintanne vaikuttaa?
4. Mikä mielestänne on kansalaistoiminnan ja järjestöjen merkitys Etelä-Savon väestölle?
5. Millaisia muutoksia toiminnassanne on vuosien aikana tapahtunut? (Onko toiminnan periaate muuttunut jollain tasolla? Onko talouden-, resurssien-, yhteiskunnallisen muutoksen myötä tapahtunut jotain myös järjestön työn idealle?)
6. Millaiset ovat tällä hetkellä toimintanne vahvuudet?
7. Millaiset ovat tällä hetkellä järjestönne haasteet ja ongelmat?
8. Mistä toimintanne resurssit tällä hetkellä tulevat (rahoitus, vapaaehtoiset, työntekijät)?
9. Jos järjestöänne/toimintaanne ei olisi olemassa, jäisikö jokin yhteiskunnan toiminto toteutumatta tai jokin kohderyhmä huomioimatta?
10. Millaisilla seikoilla pystytte tällä hetkellä osoittamaan toimintanne tärkeäksi?

Yhteistyö

1. Teettekö yhteistyötä kunnan/kaupungin/julkisen sektorin kanssa?
2. Haluaisiko järjestönne vaikuttaa enemmän päätöksentekoon kaupungissa? (Millaisiin asioihin? Miksi ei onnistu?)
3. Mitä järjestönne odottaa kunnalta? (Rahoitus, tilat, kiinnostus järjestön tekemään työhön, asiantuntijuuden hyödyntäminen tms.)
4. Ymmärretäänkö teidän kunnassa järjestöjen merkitys kuntalaisten hyvinvoinnille? Miten se ilmenee?
5. Miten kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä pitäisi vahvistaa Etelä-Savossa?
6. Miten järjestöjen yhteistyö voisi hyödyttää teitä ja laajemmin kuntalaisten hyvinvointia?

Palvelut

1. Kolmannelle sektorille on asetettu paineita laajemman palvelutuotannon käynnistämiseen. Millaisia ajatuksia teidän järjestössä on aiheesta?
2. Sopiiko palvelutoiminta mielestänne yleishyödyllisen yhteisön rooliin?
3. Olisitteko valmiita tuottamaan jotain palvelua kaupungissa ja millaisin edellytyksin?
4. Onko teillä mielestänne riittävää osaamista palvelujen tuottamiseen? Kaipaatteko jotain apua palvelutuotannon käynnistämiseen tai eteenpäinviemiseen?
5. Onko toimintanne mielestänne kilpailevaa yksityisen sektorin järjestämien toimintojen kanssa?
6. Millaisia rajoitteita ja ongelmia näette palvelutuottamisessa?
7. Koetteko, että ideologianne tai imagonne kärsii liiketoiminnan kautta?
8. Kuinka kasvava palvelujen tarve tulisi ratkaista kunnissa?
9. Millaisena näette järjestönne tulevaisuuden?

LIITE 2

Teemahaastattelukysymykset julkisen sektorin edustajille

Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalveluiden kehittämisen Etelä-Savossa –esiselvityshanke

1. Esittele itsesi ja tehtäväsi/työsi/toimenkuvasi
2. Teettekö yhteistyötä järjestöjen kanssa?
-Mitä teette; millaisissa asioissa, miten?
-Yhteistyön pysyvyys/projektiluonteisuus?
3. Millaisiin tarpeisiin järjestö-kuntayhteistyö vastaa, millaisia tuotoksia/konkreettisia toimintoja siitä syntyy?
4. Mitä annettavaa järjestöillä on kunnalle?
5. Miten synnytetään toimivan järjestö-kuntayhteistyön muodot?
6. Millaisia ongelmakohtia ja haasteita siihen liittyy? (roolit, resurssit, viestintä, toimintatavat, vapaaehtoisuus/ammattilaisuus tms.)
7. Millaisia resursseja yhteistyöhön tarvitaan ja mistä ne tulevat?
8. Mihin teemoihin ja kohderyhmiin järjestö-kuntayhteistyö kohdistuu?
9. Mihin teemoihin yhteistyön pitäisi tulevaisuudessa kohdistua?
10. Ymmärretäänkö kunnassa järjestöjen merkitys kuntalaisten hyvinvoinnille?
11. Näkisittekö, että järjestöillä voisi olla vahvempi rooli kunnan päätöksenteossa? Miksi/ Millaisissa tilanteissa/asioissa?
12. Miten kansalaisten kokemusasiantuntijuutta voisi hyödyntää Etelä-Savossa?
13. Miten ajattelette järjestöjen roolin tulevaisuuden yhteiskunnassa ja tässä kunnassa? Millaisissa rooleissa näkisitte järjestöt ja niiden tehtävät?
14. Millaisia tarpeita kunnalla on kasvattaa järjestöjen roolia hyvinvointipalvelujen tuottajina?
15. Kuinka kasvava palvelujen tarve tulisi ratkaista kunnissa?
16. Järjestöjen ja kunnan väliseen yhteistyöhön on kehitelty erilaisia malleja. Oletteko tutustuneet mihinkään malliin ja onko siitä herännyt ajatuksia?

LIITE 3
Työpajat järjestöjen vapaaehtoistoimijoille
Savonlinna, Mikkeli ja Pieksämäki

Ohjelmarunko

- Kahvia ja vapaata seurustelua
- Esiselvityshankkeen lyhyt esittely sekä tietysti henkilökohtainen esittelykierros
- Tiedon kerääminen
 - ✓ 3 isoa kartonkia seinällä tyhjänä (sininen taivas)
 - ✓ 3 erilaista pilvilappua/väri/osallistuja yht 9
 - o 3 kysymystä vapaaehtoisien ja yhdistyksen nykyhetkestä (mm miksi tekee vapaaehtoistyötä? mitä vapaaehtoistyö hänelle antaa?) vastaukset valkoiselle pilvelle
 - o 3 kysymystä haasteista/rajoitteista/mahdollisuuksista (mm mitä rajoitteita tehdä vapaaehtoistyötä? tarvitaanko ja jos, millaista tukea/apua? ideologia vs maksullinen palvelu) vastaukset vaalean siniselle pilvelle
 - o 3 kysymystä tulevaisuudesta (mm mikä saa/kannustaa jatkamaan? visio mahdollisesta hyvinvointipalvelusta, mitä yhdistys voisi (jos voisi) tuottaa? yhteistyö?)

LIITE 4

Järjestötoimijoille välitetyt kysymykset

Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalveluiden kehittäminen Etelä-Savossa – esiselvityshanke

Hei!

Pyydän Sinua miettimään ja vastaamaan muutamaa kysymykseen, jotta saamme kuuluviin vapaaehtoisten äänen hankkeessamme.

- Mitä sinun mielestäsi vapaaehtoistyö on?
- Miksi olet mukana vapaaehtoistyössä?
 - o Mitä se sinulle antaa?
 - o Mitä annettavaa sinulla on?
- Mikä saa sinut pysymään mukana jatkossakin?
- Mikä saisi sinut lopettamaan vapaaehtoisena toimimisen?
- Mikä sinun mielestäsi kannustaisi ihmisiä tekemään enemmän vapaaehtoistyötä/Mikä houkuttelisi uusia vapaaehtoisia mukaan?
- Mihin teidän järjestössä kaivataan apua/tukea/neuvontaa kunnalta/maakunnalta? Vai kaivataanko?
- Mitä sana hyvinvointipalvelu sinulle kertoo?
- Voisiko oma järjestösi olla tuottamassa hyvinvointipalveluja kunnassamme ja millä edellytyksillä?
- Koetko kaupungin päättäjien tietävän vapaaehtoistyöstä ja sen merkityksestä riittäväsi? Onko vapaaehtoistyö näkyvää kunnassa?
- Koetko että yhdistyksesi/järjestösi ideologia kärsii, mikäli tuottaisitte maksullista palvelua?
- Sinun näkemyksesi järjestöjen ja julkisen sektorin yhteistyöstä:

Lämmin Kiitos panoksestasi tärkeän asian puolesta!

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU
MIKKELI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES. MIKKELI. FINLAND

PL 181, SF-50101 Mikkeli, Finland. Puh.vaihde (tel.vx.) 0153 5561

Julkaisujen myynti: Tähtijulkaisut verkkokirjakauppa, www.tahtijulkaisut.net.
Julkaisutoiminta: Kirjasto- ja oppimisteknologiapalvelut, Kampuskirjasto,
Patteristonkatu 2, 50100 Mikkeli, puh. 040 868 6450 tai email: [julkaisut\(a\)xamk.fi](mailto:julkaisut(a)xamk.fi)

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA

A: Tutkimuksia ja raportteja ISSN 1795-9438
Mikkeli University of Applied Sciences, Publication series

A: Tutkimuksia ja raportteja – Research reports

- A:1 Kyllikki Klemm: Maalla on somaa. Sosiaalinen hyvinvointi maaseudulla. 2005. 41 s.
- A:2 Anneli Jaroma – Tuija Vanttinen – Inkeri Nousiainen (toim.) Ammattikorkeakoulujen hyvinvointiala alueellisen kehittämisen lähtökohtia Etelä-Savossa. 2005. 17 s. + liitt. 12 s.
- A:3 Pirjo Käyhkö: Oppimisen kokemuksia hoitotyön kädentaitojen harjoittelusta sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijoiden kuvaamina. 2005. 103 s. + liitt. 6 s.
- A:4 Jaana Lähteenmaa: "AVARTTI" as Experienced by Youth. A Qualitative Case Study. 2006. 34 s.
- A:5 Heikki Malinen (toim.) Ammattikorkeakoulujen valtakunnalliset tutkimus- ja kehitystoiminnan päivät Mikkelissä 8. – 9.2.2006. 2006. 72 s.
- A:6 Hanne Orava – Pirjo Kivijärvi – Riitta Lahtinen – Anne Matilainen – Anne Tillanen – Hannu Kuopanportti: Hajoavan katteen kehittäminen riviviljelykasveille. 2006. 52 s. + liitt. 2 s.
- A:7 Sari Järn – Susanna Kokkinen – Osmo Palonen (toim.): ElkaD – Puheen-
vuoroja sähköiseen arkistointiin. 2006. 77 s.
- A:8 Katja Komonen (toim.): Työpajatoimintaa kehittämässä - Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. 2006. 183 s. (nid.) 180 s. (pdf)
- A:9 Reetaleena Rissanen – Mikko Selenius – Hannu Kuopanportti – Reijo Lapalainen: Puutislepinoitusmenetelmän kehittäminen. 2006. 57 s. + liitt. 2 s.

- A:10 Paula Kärmeniemi – Kristiina Lehtola – Pirjo Vuoskoski: Arvioinnin kehittäminen PBL-opetus suunnitelmassa – kaksi tapausesimerkkiä fysioterapeuttikoulutuksesta. 2006. 146 s.
- A:11 Eero Jäppinen – Jussi Heinimö – Hanne Orava – Leena Mäkelä: Metsäpolttoaineen saatavuus, tuotanto ja laivakuljetusmahdollisuudet Saimaan alueella. 2006. 128 s. + liitt. 8 s.
- A:12 Pasi Pakkala – Jukka Mäntylä: ”Kiva tulla aamulla...” - johtaminen ja työhyvinvointi metsänhoitoyhdistyksissä. 2006. 40 s. + liitt. 7 s.
- A:13 Marja Lehtonen – Pia Ahoranta – Sirkka Erämaa – Elise Kosonen – Jaakko Pitkänen (toim.): Hyvinvointia ja kuntoa kulttuurista. HAKKU-projektin loppuraportti. 2006. 101 s. + liitt. 5 s.
- A:14 Mervi Naakka – Pia Ahoranta: Palveluketjusta turvaverkoksi -projekti: Osaminen ja joustavuus edellytyksenä toimivalle vanhus-palveluverkostolle. 2007. 34 s. + liitt. 6 s.
- A:15 Paula Anttila – Tuomo Linnanto – Iiro Kiukas – Hannu Kuopanportti: Lujitemuovijätteen poltto, esikäsittely ja uusiotuotteiden valmistaminen. 2007. 87 s.
- A:16 Mervi Louhivaara (toim.): Elintarvikeyrittäjän opas Venäjän markkinoille. 2007. 23 s. + liitt. 7 s.
- A:17 Päivi Tikkanen: Fysioterapian kehittämishanke Mikkelin seudulla. 2007. 18 s. + liitt. 70 s.
- A:18 Aila Puttonen: International activities in Mikkeli University of Applied Sciences. Developing by benchmarking. 2007. 95 s. + liitt. 42 s.
- A:19 Iiro Kiukas – Hanne Soininen – Leena Mäkelä – Martti Pouru: Puun lämpökäsittelyssä muodostuvien hajukaasujen puhdistaminen biosuotimella. 2007. 80 s. + liitt. 3 s.
- A:20 Johanna Heikkilä, Susanna Hytönen – Tero Janatuinen – Ulla Keto – Outi Kinttula – Jari Lahti – Heikki Malinen – Hanna Mylly – Marjo Eerikäinen: Itsearviointityökalun kehittäminen korkeakouluille. 2007. 48 s. + liitt. (94 s. CD-ROM)
- A:21 Katja Komonen: Puhuttu paikka. Nuorten työpajatoiminnan rakentuminen työpajakerronnassa. 2007. 207 s. + liitt. 3 s. (nid.) 207 s. + liitt. 3 s. (pdf)
- A:22 Teija Taskinen: Ammattikeittiöiden ruokatuotantoprosessit. 2007. 54 s.
- A:23 Teija Taskinen: Ammattikeittiöt Suomessa 2015 – vaihtoehtoisia tulevaisuudennäkymiä. 2007. 77 s. + liitt. 5 s. (nid.) 77 s. + liitt. 5 s. (pdf)

- A:24 Hanne Soininen, Iiro Kiukas, Leena Mäkelä: Biokaasusta bioenergiaa etelä-savolaisille maaseutuyrityksille. 2007. 78 s. + liitt. 2 s. (nid.)
- A:25 Marjaana Julkunen – Panu Väänänen (toim.): RAJALLA – aikuiskasvatus suuntaa verkkoon. 2007. 198 s.
- A:26 Samuli Heikkonen – Katri Luostarinen – Kimmo Piispa: Kiln drying of Siberian Larch (*Larix sibirica*) timber. 2007. 78 p. + app. 4 p.
- A:27 Rauni Väättämoinen – Arja Tiippana – Sonja Pyykkönen – Riitta Pylvänäinen – Voitto Helander: Hyvän elämän keskus. ”Ikä-keskus”, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä ikääntyville –hankkeen loppuraportti. 2007. 162 s
- A:28 Hanne Soininen – Leena Mäkelä – Saana Oksa: Etelä-Savon maaseutuyritysten ympäristö- ja elintarviketurvallisuuden kehittäminen. 2007. 224 s. + liitt. 55 s.
- A:29 Katja Komonen (toim.): UUDISTUVAT OPPIMISYMPÄRISTÖT – puheenvuoroja ja esimerkkejä. 2007. 231 s. (nid.) 221 s. (pdf)
- A:30 Johanna Logrén: Venäjän elintarviketurvallisuus, elintarvikelainsäädäntö ja -valvonta. 2007. 163 s.
- A:31 Hanne Soininen – Iiro Kiukas – Leena Mäkelä – Timo Nordman – Hannu Kuopanportti: Jätepolttoaineiden lentotuhkat. 2007. 102 s.
- A:32 Hannele Luostarinen – Erja Ruotsalainen: Opiskelijoiden oppimisen ja osaamisen arviointikriteerit Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelija-arviointiin. 2007. 29 s. + liitt. 25 s.
- A:33 Leena Mäkelä – Hanne Soininen – Saana Oksa: Ympäristöriskien hallinta. 2008. 142 s.
- A:34 Rauni Väättämoinen – Merja Tolvanen – Pekka Valkola: Laatu arvioiden. Mikkelin ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön benchmarking. 2008. 46 s. + liitt. 22 s. (nid.) 46 s. + liitt. 22 s. (pdf)
- A:35 Jari Kortelainen – Yrjö Tolonen: Vuosiluston kierresyisyys sahatavaran pinnoilla. 2008. 23 s. (pdf)
- A:36 Anneli Jaroma (toim.): Virtaa verkostosta. Tutkimus- ja kehitystyö osana ammattikorkeakoulujen tehtävää, AMKtutka, kehittämisverkosto yhteisellä asialla. 2008. 180 s. (nid.) 189 s. (pdf)
- A:37 Johanna Logrén: Food safety legislation and control in the Russian federation. Practical experiences. 2008. 52 p. (pdf)

- A:38 Teija Taskinen: Sähköisten järjestelmien hyödyntäminen ammattikeittiöiden omavalvonnassa. 2008. 28 s. + liitt. 2 s. (nid.) 38 s. +liitt. 2 s. (pdf)
- A:39 Kimmo Kainulainen – Pia Puntanen – Heli Metsäpelto: Etelä-Savon luovien alojen tutkimus- ja kehittämissuunnitelma. 2008. 68 s. + liitt. 17 s. (nid.) 76 s. +liitt. 17 s. (pdf)
- A:40 Nicolai van der Woert – Salla Seppänen –Paul van Keeken (eds.): Neuroblend - Competence based blended learning framework for life-long vocational learning of neuroscience nurses. 2008. 166 p. + app. 5 p. (nid.)
- A:41 Nina Rinkinen – Virpi Leskinen – Päivikki Liukkonen: Selvitys matkailuyritysten kehittämistarpeista 2007–2013 Savonlinnan ja Mikkelin seuduilla sekä Heinävedellä. 2008. 41 s. (pdf)
- A:42 Virpi Leskinen – Nina Rinkinen: Katsaus matkailutoimialaan Etelä-Savossa. 2008. 28 s. (pdf)
- A:43 Kati Kontinen: Maaperän vahvistusratkaisut huonosti kantavien maiden puunkorjuussa. 2009. 34 s. + liitt. 2 s.
- A:44 Ulla Keto – Marjo Nykänen – Rauni Väättäminen: Laadun vuoksi. Mikkelin ammattikorkeakoulu laadunvarmistuksen kehittäjänä. 2009. 76 s. + liitt. 11 s.
- A:45 Laura Hokkanen (toim.): Vaikuttavaa! Nuoret kansalaisvaikuttamisen kentillä. 2009. 159 s. (nid.) 152 s. (pdf)
- A:46 Eliisa Kotro (ed.): Future challenges in professional kitchens II. 2009. 65 s. (pdf)
- A:47 Anneli Jaroma (toim.): Virtaa verkostosta II. AMKtutka, kehitysimpulsseja ammattikorkeakoulujen T&K&I –toimintaan. 2009. 207 s. (nid.) 204 s. (pdf)
- A:48 Tuula Okkonen (toim.): Oppimisvaikeuksien ja erilaisten opiskelijoiden tukeminen MAMKissa 2008–2009. 2009. 30 s. + liitt. 26 s. (nid.) 30 s. + liitt. 26 s. (pdf)
- A:49 Soile Laitinen (toim.): Uudistuva aikuiskoulutus. Eurooppalaisia kokemuksia ja suomalaisia mahdollisuuksia. 2010. 154 s. (nid.) 145 s. (pdf)
- A:50 Kati Kontinen: Kumimatot maaperän vahvistusratkaisuna puunkorjuussa. 2010. 37 s. + liitt. 2 s. (nid.)
- A:51 Laura Hokkanen – Veli Liikanen: Vaikutusvaltaa! Kohti kansalaisvaikuttamisen uusia areenoja. 2010. 159 s. + liitt. 17 s. (nid.) 159 s. + liitt. 17 s. (pdf)

- A:52 Salla Seppänen – Niina Kaukonen – Sirpa Luukkainen: Potilashotelli Etelä-Savoon. Selvityshankkeen 1.4.–31.8.2009 loppuraportti. 2010. 16 s. + liitt. 65 s. (pdf)
- A:53 Minna-Mari Mentula: Huomisen opetusravintola. Ravintola Tallin kehittäminen. 2010. 103 s. (nid.) 103 s. (pdf)
- A:54 Kirsi Pohjola. Nuorisotyö koulussa. Nuorisotyö osana monialaista oppilas-huoltoa. 2010. 40 s (pdf).
- A:55 Sinikka Pöllänen – Leena Uosukainen. Oppimisverkosto voimaannuttajana ja hyvinvoinnin edistäjänä. Savonlinnan osaverkoston toiminnan esittely Tykes -hankkeessa vuosina 2006–2009. 2010. 60 s. + liitt. 2 s. (nid.) 61 s. liitt. 2 s. (pdf)
- A: 56 Anna Kapanen (toim.). Uusia avauksia tekemällä oppimiseen. Työpajojen ja ammattipistojen välisen yhteistyön kehittyminen Etelä- ja Pohjois-Savossa. 2010. 144 s. (nid.) 136 s. (pdf)
- A:57 Hanne Soininen – Leena Mäkelä – Veikko Äikäs – Anni Laitinen. Ympäristöasiat osana hevostallien kannattavuutta. 2010. 108 s. + liitt. 11 s. (nid.) 105 s. + liitt. 11 s. (pdf)
- A:58 Anu Haapala – Kalevi Niemi (toim.) Tulevaisuustietoinen kehittäminen. Hyvinvoinnin ja kulttuurin ammattikorkeakoulutuksen suuntaviivoja etsimässä. 2010. 155 s + liitt. 26 s. (nid.) 143 s. + liitt. 26 s. (pdf)
- A:59 Hanne Soininen – Leena Mäkelä – Anni Kyyhkyänen – Elina Muukkonen. Biopolttoaineita käyttävien energiantuotantolaitosten tuhkien hyötykäyttö ja logistiikkavirrat Itä-Suomessa. 2010. 111 s. (nid.) 111 s. (pdf)
- A:60 Soile Eronen. Yhdessä paremmin. Aivohalvauskuntoutuksen tehostaminen moniammatillisuudella. 2011. 111 s + liitt. 10 s. (nid.)
- A:61 Pirjo Hartikainen (toim.). Hyviä käytänteitä sosiaali- ja terveysalan hyvinvointipalveluissa. Tuloksia HYVOPA-hankkeesta. 2011. 64 s. (pdf)
- A:62 Sirpa Luukkainen – Simo Ojala – Antti Kaipainen. Mobiilihoiva turvallisen kotihoidon tukena -hanke 1.5.2008–30.6.2010. EAKR toimintalinja 4, ko-keiluosio. Loppuraportti. 2011. 78 s. + liitt. 19 s. (pdf)
- A:63 Sari Toijonen-Kunnari (toim.). Toiminnallinen kehittäjäkumppanuus. MAMKin liiketalouden koulutus Etelä-Savon innovaatioympäristössä. 2011. 164 s. (nid.) 150 s. (pdf)
- A:64 Tuula Siljanen – Ulla Keto. Mikkeli muutoksessa. Muutosohjelman arviointi. 2011. 42 s. (pdf)

- A:65 Päivi Lifflander – Pirjo Hartikainen. Savonlinnan seudun palveluseteliselvitys. 2011. 59 s. + liitt. 6 s. (pdf)
- A:66 Mari Pennanen – Eva-Maria Hakola. Selvitys matkailun luontoaktiiviteettien, Kulttuurin ja luovien alojen Yhteistyön kehittämismahdollisuuksista ja -tarpeista Etelä-Savossa. Hankeraportti. 2011. 29 s. + liitt. 18 s. (pdf)
- A:67 Osmo Palonen (toim.). Muistilla on kolme ulottuvuutta. Kulttuuriperinnön digitaalinen tuottaminen ja tallentaminen. 2011. 136 s. (nid.) 128 s. (pdf)
- A:68 Tuija Vanttinen – Marjo Nykänen (toim.). Osaamisen palapeli. Mikkelin ammattikorkeakoulun opetussuunnitelmien kehittäminen. 2011. 137 s. + liitt. 8 s. (nid.) 131 s. + liitt. 8 s. (pdf)
- A:69 Petri Pajunen – Pasi Pakkala. Prosessiorganisaatio metsänhoitoyhdistyksen organisaatiomallina. 2012. 48 s. + liitt. 6 s. (nid.)
- A:70 Tero Karttunen – Kari Dufva – Antti Ylhäinen – Martti Kempainen. Väsyttävästi kuormitettujen liimaliitosten testimenetelmän kehitys. 2012. 45 s. (nid.)
- A:71 Minna Malankin. Venäläiset matkailun asiakkaina. 2012. 114 s. + liitt. 7 s. (nid.) 114 s. + liitt. 7 s. (pdf)
- A:72 María del Mar Márquez – Jukka Mäntylä. Metsätalouden laitoksen opetussuunnitelman uudistamisprosessi. 2012. 107 s. + liitt. 17 s. (nid.)
- A:73 Marjaana Kivelä (toim.). Yksin hyvä – yhdessä parempi. 2012. 115 s. (nid.) 111 s. (pdf)
- A:74 Pekka Hartikainen – Kati Kontinen – Timo Antero Leinonen. Metsätien-suunnitteluopas – metsä- ja piennartiet. 2012. 44 s. + liitt. 20 s. (nid.) 44 s. + liitt. 20 s. (pdf)
- A:75 Sami Luste – Hanne Soininen – Tuija Ranta-Korhonen – Sari Seppäläinen – Anni Laitinen – Mari Tervo. Biokaasulaitos osana energiaomavaraista maatilaa. 2012. 68 s. (nid.) 68 s. (pdf)
- A:76 Marja-Liisa Kakkonen (toim.). Näkökulmia yrittäjyyteen ja yritys yhteistyötoimintaan. 2012. 113 s. (nid.) 106 s. (pdf)
- A:77 Matti Meriläinen – Anu Haapala – Tuija Vanttinen. Opiskelijoiden hyvinvointi ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Lähtökohtia ja tutkittua tietoa ohjauksen ja pedagogiikan kehittämiseen. 2013. 92 s. (nid.) 92 s. (pdf)
- A:78 Jussi Ronkainen – Marika Punamäki (toim.). Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa. 2013. 151 s. (nid.) 151 s. (pdf)
- A:79 Anna Kähkönen (toim.). Ulkomaalaiset opiskelijat Etelä-Savon voimavaraksi. Kokemuksia ja esimerkkejä. 2013. 127 s. (nid.) 127 s. (pdf)

- A:80 Risto Laukas – Pasi Pakkala. Suomen suurimpien kaupunkien metsätaloustoimintojen kehittäminen. 2013. 55 s. + liitt. 8 s. (nid.)
- A:81 Pekka Penttinen – Jussi Ronkainen (toim.). Itä-Suomen nuorisopuntari. Katsaus nuorten hyvinvointiin Itä-Suomen maakunnissa 2010–2012. 2013. 147 s. + liitt. 15 s. (nid.) 147 s. + liitt. 15 s. (nid.)
- A:82 Marja-Liisa Kakkonen (ed.). Bridging entrepreneurship education between Russia and Finland. Conference proceedings 2013. 2013. 91 s (nid.) 91 s. (pdf)
- A:83 Tero Karttunen - Kari Dufva. The determination of the mode II fatigue threshold with a cast iron ENF specimen. 2013. 24 s. (nid.)
- A:84 Outi Pyöriä (toim.). Vesi liikuttaa ja kuntouttaa - hyviä käytänteitä vesiliikuntapalveluissa. Tuloksia VESKU-hankkeesta. 2013. 63 s. (nid.) 63 s. (pdf)
- A:85 Laura Hokkanen - Johanna Pirinen - Hanna Kuitunen. Vapaaehtoistyö, kansalaisjärjestöt ja hyvinvointipalvelujen kehittäminen Etelä-Savossa –esiselvitys. 2014. 114 s. (nid) 114 s. (pdf)

MAMK

University of Applied Sciences